

**Anul XII nr. 1/2020**

# **INFOSFERA**

**Revistă de studii de securitate și informații pentru apărare**

**Publicație indexată în bazele de date internaționale EBSCO și CEEOL**

**Revistă cu prestigiu științific recunoscut de Consiliul Național de Atestare  
a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU)**

**Direcția Generală de Informații a Apărării**

# CUPRINS

<i>Tranziția în secolul XXI. Generația post-tranziție.....</i>	3
Iulian CHIFU	
<i>Natura conflictelor contemporane .....</i>	16
Daniel COCOLICI	
<i>Impactul psihologic al noilor conflicte internaționale asupra personalului militar .....</i>	24
Cristian DOBRE	
<i>China: câteva semne clare ale asumării statutului de putere mondială.....</i>	44
Florin DIACONU	
<i>Conflictele înghețate: instrument de putere al Kremlinului în Regiunea Extinsă a Mării Negre .....</i>	52
Cristian BÎZU	
Gheorghe MATEI	
<i>Stereotipurile europene despre Rusia și influența culturală reciprocă .....</i>	61
Iulia BORISOV	
<i>Oportunități de dezvoltare a industriei de apărare românești.....</i>	69
Lucian IVAN	
<i>Conținutul conceptului de amenințare la adresa securității naționale.....</i>	78
Sorina MANEA	
<i>Joint Intelligence, Surveillance and Reconnaissance în operațiile NATO .....</i>	83
Cristian CĂNUCI	
Marius LUPU	
Orlando SURUGIU	
<i>Confidențialitatea datelor – o provocare în actualul mediu informațional.....</i>	90
Theodor LEȘU	
<i>Activitatea informativă și contrainformativă a Armatei Române în sprijinul asigurării „Liniei Dunării”, primăvara-vara anului 1877 .....</i>	96
Ioan-Codruț LUCINESCU	

# TRANZIȚIA ÎN SECOLUL XXI. GENERAȚIA POST-TRANZIȚIE

*Julian CHIFU\**

## **Abstract**

*Cycles in our historical life are divided in periods of stability – when the international system has very clear rules of evolutions, form and relations, as well as a dominant system for solving the conflicts – and transition periods, turbulent and chaotic, for reassessing, reshaping and settling the system according to the new rules of the game, the evolution of the geopolitical capabilities in the system and the level of ambition of different players. The current transition into the 21-st Century, after the end of the Cold War, ended somewhere in 2014, but the system we are going to inherit and leave for the next generation – 20-25 years or so – is the one we are living already for the last 6 years. The transition in the 21-st century has ended, but the acceleration of globalization, tremendous technical achievements that are influencing the human being, society and political life, as well as the lack of credibility in the political establishment, parties, elite and leadership is announcing this tectonic, unstable, turbulent and unpredictable world, changes in the international relations system as well as in the global security establishment. That's what our post-transition generation is going to face and confront.*

**Keywords:** *prospective studies, weak signals, black swan, relative certainties, critical uncertainties, turning points.*

## **Cadrul de evaluare. Studii prospective, certitudini relative și incertitudini critice**

Cadrul de evaluare a lumii contemporane, în domeniul relațiilor internaționale și a securității globale, reclamă o **extragere a indicatorilor critici relevanți** pentru a compune scenarii. Pentru a avea o imagine a contextului și cadrului evoluției lumii, am folosit **metodologia studiilor prospective**, pe care am promovat-o și utilizat-o în diferite cazuri<sup>1</sup>, și care presupune identificarea a trei elemente majore în privința componentelor care definesc relațiile internaționale și sistemul de securitate global: **certitudinile relative, incertitudinile critice și punctele de inflexiune**.

În primul caz, este vorba despre **certitudinile relative**, respectiv evoluțiile și tendințele despre care aproape toată lumea ar confirma că sunt imuabile și se desfășoară astfel. Pentru a evita **surpriza strategică**, de obicei fiecare asemenea certitudine relativă e urmată de **un scenariu de tip black swan**<sup>2</sup> pentru evenimentul contrar. În al doilea caz, e vorba despre **incertitudinile critice**, evoluțiile care definesc în mod substanțial opțiuni și scenarii distincte. Aici **unii indicatori sunt discreți**, cu două-trei valori sau valori finite, alții au **o bogăție de valori într-un spectru dat**. În fine, **punctele de inflexiune** sunt momentele, determinanții și motivele pentru care un indicator își schimbă

*\*Julian CHIFU este Președintele CPCEW, conf. univ. dr. la UNAp și profesor asociat la SNSPA, specializat în Analiză de Conflict și Decizie în criză. A fost consilier prezidențial pentru Afaceri Strategice, Securitate și Politică externă (2011-2014).*

tendința de evoluție, alterând, evident, cursul unui scenariu.

Având în vedere amplitudinea spectrului și bogăția de indicatori critici relevanți, am ales să facem această identificare **pe baza elementelor componente** ale cadrului de definire a securității globale și a relațiilor internaționale. Astfel, am trecut în revistă: **actorii** și relevanța; **relațiile** dintre actori și dominantă lor; **spațiile de competiție** și dispută și mizele care conduc la conflicte; **noi mijloace de acces** și **noi forme de putere** și dominație a lumii, ca efecte ale noii generații tehnologice; **reguli, acorduri** existente și raportarea actorilor la aceste reguli/capacitatea de a impune respectarea lor; **mediu înconjurător** – intern și extern – și cadrul dinamicilor de securitate ale diferiților actori pe această bază.

În ceea ce privește **cadrul de evaluare al indicatorilor**, ne-am oprit asupra principalelor procese asociate indicatorilor care generează relevanța lor în securitatea globală: **influența actorilor** în sistem și modul în care se produce; **schimbări și prăbușiri interne ale actorilor** – relevanța și dinamica de influență a lor în cadrul securității globale; **prăbușirea regulilor existente** și sursele schimbării; **gradul de încredere** în decidenți și **nivelul de stres tolerat** de către societăți și cetățeni; **capacitatea de adaptare** la schimbări tectonice și reasezări în securitatea globală; **apetența pentru conflict armat/război** ca instrument al politicii de putere sau înclinația spre **evitarea conflictelor militare deschise**, pe scară largă.

#### Actorii în stresul lumii turbulente

Am constatat că avem de-a face cu **o multiplicitate de actori** și cu **creșterea relevanței** și a celor foarte mici la nivel global. Nu e vorba doar de procese generate de asemenea actori, care, interpretate ca **semnale slabe**, pot să se multiplice și să aibă influență la nivel global. Ci, mai mult, despre posibilitatea ca acțiunile unor actori tot mai mici și puțin potenți pe scara puterii intrinseci **să dobândească impact** cât mai mare mai întâi în vecinătate, apoi în regiune, și în final la nivel global, **într-un interval de timp tot mai redus**.

**Căutarea modelelor, soluțiilor și regulilor** de reasezare a lumii de mâine într-o **variantă de stabilitate pe termen lung** este o preocupare constantă. De aceea și mintea umană privește securitatea globală și sistemul internațional – întotdeauna dinamic – în formula **epocilor de stabilitate cu reguli clare și relativ respectate** – chiar dacă și cu excepții și fenomene de ieșire din reguli, și **epoci de instabilitate și tranziție**, în care sistemul de securitate globală se mișcă între formula de echilibru inițial și cea la care dorește să ajungă.

De aceea, **aparitia unui caz inedit**, a unei dezvoltări speciale spectaculoase, atrage atenția și **tinde să fie aleasă ca model și imitată**, în perioada de tranziție, atunci când nu există o putere dominantă care impune propriile reguli în locul celor anterioare. Tocmai faptul că nu avem nici **un hegemon detașat și afirmat al lumii**<sup>3</sup> și nici un model la care să se fi ajuns natural într-o generație arată că lumea este **în căutarea unui model intrinsec al reasezării**, de unde imitarea actorilor unde criteriile sunt prestigiul sau rezultatele guvernării care creează statutul efemer de model. Acest fapt **crește relevanța actorilor mici care fac lucruri inedite și atractive** și care influențează în mod substanțial securitatea globală și relațiile internaționale și determină mimetism în termen foarte scurt.

Deci, în prezent, relevanța actorilor e dată și de **elemente intrinseci** – **puterea obiectivă, dinamismul, creativitatea, prestigiul** și de cele cu **rezultate dinamice** – care generează puterea de model la nivel global<sup>4</sup>. De exemplu, la capitolul **digitalizare în spațiul serviciilor publice și guvernamentale**, Estonia și-a câștigat o poziție dominantă de model – care a adus-o în fotoliul de membru nepermanent al Consiliului de Securitate – în timp ce Singapore este punctul de referință în **studiile prospective modelate pe computer**; la rândul său, Uniunea Europeană este model în **putere normativă**, capacitate de negociere și **compromis multilateral**, dar și pentru **protecția datelor cu caracter personal**.

În ceea ce privește **tipologia actorilor**, la nivelul relațiilor internaționale și a securității globale funcționează **state, actori non-statali**

**instituționalizați** – ONG-uri transnaționale, **politici**<sup>5</sup> – regiuni și structuri politice separatiste și nerecunoscute, dar cu capacitate politică proprie și autonomie funcțională și de decizie (asupra cărora statele au capacitate mai relevantă sau mai redusă de influență), **multinaționale** și companiile globale, **organizații internaționale** – interguvernamentale sau cu structuri instituționalizate, autonomie, statut propriu și funcționare (relativ) independentă, **actori în rețea** – structuri/organizații teroriste sau de criminalitate organizată, precum și **grupuri virtuale și organizații ale societății civile globale**, care constituie **noua putere socială**<sup>6</sup>.

Mai putem adăuga și **cetățenii individuali**. Dacă anterior actori cu relevanță globală puteau ajunge doar **personalități, modele, multimiliardari** – prin potența lor și impactul pe care-l puteau determina la nivel global (George Soros, Papa Ioan Paul al II-lea) – **azi oricine poate genera idei și modele**, și poate face prozeliti în spațiul virtual, fiind urmărit și devenind model într-o zonă de activitate potențată electronic, **devenind actor global** – vezi cazul Greta Thunberg.

#### **Relații între actori: de la prieten și dușman la sofisticare, complexitate, nuanțe și memorie istorică**

În epoca post-Război Rece s-a modificat substanțial abordarea relațiilor dintre oricare doi actori internaționali. E vorba despre relații complexe, nu numai cele dintre prieteni și dușmani, relații mult mai sofisticate în care se regăsesc, concomitent, și **relații de cooperare și colaborare**, și cele de **competiție**, și cele de **confruntare și conflict**<sup>7</sup>. Spațiul de dozaj este diferit, iar întinderea spectrului este, de asemenea, diferită în funcție de relația specifică și de momentul specific.

Astfel, în cadrul acestor relații complexe și sofisticate, putem vorbi despre dominantele relațiilor, respectiv despre **dominanta de spectru** – care e tipul de relație caracteristic, dominant, între doi actori și dacă relația confrunțională poate genera și antrena conflictul deschis direct – război total. Apoi, judecăm în relația dintre oricare doi

actori **dominanta de trend** – respectiv, care e tendința în ceea ce privește raportul dintre cele trei categorii de relații și dacă ea merge, mai degrabă, spre apropiere și deschidere sau spre înstrăinare și respingere, respectiv confruntare totală. Cele două componente, **dominanta de spectru** și **dominanta de trend**, sunt în măsură **să domolească incertitudinea** în privința relației dintre doi actori cu relevanță asupra securității globale sau securității într-o zonă de preocupări sau regiune. Combinată cu **lipsa de apetență a părților de a declanșa un conflict deschis pe scară largă**, aceasta poate genera indicatori relevanți în materie de securitate globală.

În aceeași ordine de idei, putem să ne uităm, pentru mai multă acuratețe și un grad mai mare de certitudine, la **evenimente cheie, linii roșii și valori absolute** ale actorului care poate determina **capacitatea de antrenare și influență pe spectrul de relații** între doi actori, respectiv instrumentele care pot altera deopotrivă toate categoriile de relații. Ele pot fi **pozitive** – avantaje, servicii, prejudecăți profund înrădăcinate, memorii istorice – și **negative** – pe aceleași dimensiuni, dar care reduc încrederea și perspectiva de apropiere.

Pe de altă parte, putem identifica, în spectrul relațiilor bilaterale și a tipologiei acestora, **zone obligatorii, constante, de permanență** ale acestor relații, care au tendința de a se menține pe perioade lungi de timp – inclusiv cu relevanță pe termen lung; **zone discutabile și negociabile, interschimbabile, în evoluție** – pe care părțile tind să le mențină constante, dar, în condiții de confruntare sau nevoie de reconciliere, pot fi relativizate și supuse revizuirii; și **zone fragile, instabile**, în care tipul de relație e volatilă, renunțarea la relație e curentă, așa cum este și revenirea și reconstruirea relației – indiferent de ce categorie este aceasta.

Această zonare arată că în relație există elemente din toate categoriile – cooperare, competiție, confruntare – care rămân stabile pe durate mari de timp și limitează capacitatea de flexibilitate sau aleatoriu în evoluție. Mai mult, aceste limitări de toate facturile **diminuează mișcările bruște și surpriza**. Astfel, reacțiile

sunt fie cele de tăcere, ocultare a fenomenelor, de abordare a ambiguității constructive sau, din contră, situația imposibilității de a ignora rădăcinile și memoria istorică, sau elementele din trecut de natură pozitivă sau negativă a relației. Crește, astfel, **inertția la schimbare**, chiar și atunci când există voința acestei schimbări.

### **Spațiile de dispută: nevoi, putere, conflictul ca mod de viață**

La fel de importante pentru identificarea indicatorilor esențiali sunt spațiile și sursele disputelor, ca și mizele acestor dispute. Ele își au sursa în **nevoi fundamentale** – umane, ale societății, sau în **dorința de putere** – dar putem avea la baza disputelor de orice factură – mergând până la conflicte deschise și războaie – și **dispute de dragul disputei** – despre care unii spun că sunt destinate menținerii agilității proprii națiunii, pentru conturarea unui profil de luptător și încăpățânat al actorului, peste care nu se poate trece la nivel internațional și cu care e obligatoriu să vorbești<sup>8</sup>.

Între spațiile de dispute putem include **resursele limitate** pe care unii își doresc să le adjucece în defavoarea celorlalți. Cauzele și motivele **disputelor conflictuale** sunt resursele, autoritatea și prestigiul. Bătălia la nivelul resurselor, puterii și statutului are la bază, în egală măsură, necesitatea și dorința de a le poseda sau **disputa de dragul disputei** – maximizarea prosperității propriilor cetățeni și a nivelului de trai, maximizarea pentru a crește influența și pentru a domina și accesul la elemente de statut impunător și putere simbolică.

Mai nou, la capitolul resurselor disputate au apărut **economia și comerțul**, apoi **mediul și zgomotul** – de unde exportul industriilor poluante și al deșeurilor; ulterior, în discuție a intrat **accesul la piețe** – de unde politica de sancțiuni și protecționismul – respectiv **accesul la tehnologie** și **capacitatea de cercetare și inovare** – cunoaștere, minți strălucite, instrumentar de cercetare cu protecția drepturilor de autor, a patentelor și brevetelor.

Și dacă Războiul Rece a fost și o **bătălie de natură ideologică**, între comunism și economie

centralizată de piață, respectiv capitalism și economie liberă de piață, aveam, de asemenea, o **bătălie între modele alternative** pe care cei care le-au creat doreau să le exporte, să le impună sau să le generalizeze la nivel global. Astăzi, avem în continuare tentația modelelor alternative, cu precădere cele **democratice** și **autoritare**, dar avem mai ales o adevărată dispută la nivelul **sistemelor de valori, principii și modele**, care au în subsidiar criterii ale derulării unei vieți decente a tuturor cetățenilor/oamenilor, pentru a evita sursele de conflicte violente, precum și o formulă ideală de realizare a bucuriilor vieții. Iar aici, **aspirațiile omenirii nu se schimbă pe termen scurt**.

Cum **decidenții** și **conducătorii** sunt și ei oameni, iar influențele pe care le primesc provin din aceleași tipuri de nevoi, aspirații și așteptări profund umane, trebuie să adăugăm la cauzele conflictelor **nevoile umane fundamentale** ca declanșatoare și elemente ce **determină reacțiile** liderilor și națiunilor, deci inclusiv a actorilor din spațiul securității globale și al relațiilor internaționale. E vorba despre nevoia de a lăsa ceva în urmă după viață fizică, de a-ți supraviețui vieții biologice măcar în memoria semenilor: creație, procreație, fapte de eroism<sup>9</sup>, toate determinând aducerea aminte și pomenirea celor care nu mai sunt. Adăugăm nevoia de muncă, nevoia de ocupație, nevoia unui scop în viață, cu diferite niveluri de lectură și înțelegere la nivelul publicului.

În societățile contemporane în care nivelul de muncă este enorm, în corporații multinaționale, funcții publice, se decantează tot mai mult **nevoia de a trăi, de a te bucura de viață**, pe lângă **nevoia de a face ceva relevant**, care contează, cu viața ta. Crearea de oportunități pentru a satisface toate aceste nevoi este în responsabilitatea conducătorilor, care trebuie să le ofere societății și tuturor oamenilor.

Epoca comunismului, dar și viața din zonele cele mai sărace ale globului sau ale societăților, au demonstrat și **nevoia de a avea, de a poseda**. Proprietatea e o trăsătură a omului care e legată de **stima de sine**. Mai nou, după cum spunea Fukuyama, **nevoia de identitate, recunoaștere**,



**demnitate**, dar și accesul la statute care creează prestigiu individual au devenit dominante în societățile contemporane. Și ele marchează deja o tensiune între **isothymia** – nevoia de recunoaștere ca egal, dar fără uniformizare socială – și **megalothymia** – nevoia de recunoaștere ca superior, ca mai bun, ca deosebit sau special într-un anumit domeniu particular, dar nu condescendența, egoismul și aroganța, dublate de cultul personalității care creează dictatorii, dacă persoana în cauză este conducătorul sau deținătorul funcțiilor publice și a deciziei<sup>10</sup>.

Tot aici trebuie să includem indicatori esențiali ce pot cuantifica, din punctul de vedere al influențelor asupra securității globale, **dinamicile interne în societatea umană**, coeziune și socializare, spirit comunitar versus fragmentare și individualism, sisteme eficiente de **organizare**, dar și **modificări ale omului, societății, politicului**. Iar la nivelul așteptărilor, odată ce nevoile fundamentale din piramida lui Maslow vor fi fost îndeplinite, trebuie cuantificate **preferințe, nevoi și aspirații** ale generațiilor care vin, pentru orice evaluare pe termen lung.

Accelerarea evoluțiilor pe toate dimensiunile, a turbulențelor și manifestărilor tectonice în societate, determină și o **comprimare a termenelor** în care se produc aceste schimbări la nivelul generațiilor – 20-30 de ani – iar **suprapunerea modurilor de viață și a setului de aspirații complet diferite**<sup>11</sup> la nivelul generațiilor succesive pe același interval al vieții, care și ea se extinde prin creșterea speranței de viață, poate crea **falii majore în interiorul societății**, chiar începând cu nivelul următorilor 20-30 de ani.

#### **Putere și dominație în generația tehnologică**

Domeniul noilor tehnologii permite **noi mijloace de acces și noi forme de putere și dominație** a lumii<sup>12</sup>. În egală măsură, aceste instrumente pot schimba **cadrul monopolurilor cvasi-fixe** de putere și resurse, care intervin natural, la schimbarea interesului pentru anumite categorii de resurse. Atunci când am înlocuit cărbunele cu petrolul, **am schimbat paradigma de putere în domeniul resursei energetice** și asta determină eliberarea cvasi-monopolului pe

cărbune a celor care dețin această materie primă, așa cum petrolul și gazul vor modifica și ele ierarhii, averi sau moduri de viață.

Acolo unde **ierarhiile** par prestabilite pe termen lung și **monopolurile** unor resurse sunt deținute în mod autoritar de un număr de actori internaționali, pe care nimeni nu-i poate concura și învinge, **schimbarea spațiului de competiție** și a **regulilor** modifică dramatic situația și poate genera tulburări în relațiile internaționale și amenințări în securitatea globală. Depinde unde și **cine deține tehnologiile** fundamentale și, respectiv, **materiile prime relevante** pentru desfășurarea noii competiții nou-create sau dezvoltarea noilor economii.

Contează, firește, și tipul de manifestare al principalelor puteri din sistem sau al puterilor majore din viitoarea ierarhie schimbată. Putem avea oricând **dominație fără responsabilitate** și fără a ține cont de ceilalți, sau **conducerea unui domeniu – economic, tehnologic, relevant pentru securitatea globală** – cu asumarea tuturor responsabilităților pentru toți și a costurilor aferente. Tentația **investiției în arma supremă**, într-un **game changer**, pentru a domina lumea, este o **variantă iresponsabilă** de gestiune a superiorității tehnologice – vezi arma atomică în cel de-al Doilea Război Mondial, lansarea satelitului Sputnik – ca avantaj strategic și de dominație militară sau, mai nou, dobândirea supremației în rachete hipersonice sau război informațional prin *hacking*-ul minții oamenilor<sup>13</sup>.

#### **Reguli și acorduri: respectare, contestare, adaptare, revizionism**

O altă sferă a sursei de indicatori esențiali este cea a **raportării la reguli și acorduri internaționale**. Existența regulilor cuantificate prin acorduri acceptate și semnate creează deja regimuri de derulare a competiției formale. **Comportamentul contemporan al actorilor** îi califică din punctul de vedere al respectării în litera și spiritul lor a acordurilor existente și la care sunt parte, în **interpretarea și relativizarea acordurilor**, dar fără a le încălca explicit sau ostentativ, și, firește, există și varianta combaterii regulilor și **nerespectarea lor asumată**.

Tot aici, avem indicatori care cuantifică **raportarea conservatoare**, radicală, canonică și inflexibilă la normele și acordurile existente, interpretarea lor extremă, și acceptarea nevoii de **adaptare la noi realități, la evoluții, la situația din jur**. Nici habotnicia menținerii neschimbate și neștirbite a unor reguli vetuste și implacabile, a unor acorduri și moduri de viață caracteristice altor epoci și realități nu e o soluție și poate crea tensiuni majore, de tip **falii generaționale**. Tot așa cum și **schimbarea de dragul schimbării**, a urmării modelului ca și **alterarea fără discernământ a societăților** - fără estimarea consecințelor, sub eticheta progresului și a modernizării forțate - nu au cum să nu creeze spații de confruntare internă sau externă și să altereze fundamental **securitatea societală** - coeziunea și identitatea societăților<sup>14</sup>.

La nivelul relațiilor internaționale și a securității globale, **schimbarea regulilor ca mecanism de putere și dominație** în noul context este la fel de reprobabilă și costisitoare. Un spațiu de explorat pentru indicatorii critici este **revizionismul, revanșismul și schimbarea impusă prin forță**. Nu mai e vorba despre acorduri și reguli denunțate sau ignorate, ci de **impunerea de noi reguli în formă unilaterală**.

Este cazul migrării de la multilateralism, consens și acorduri, la **politică de putere** și trimiterea în desuetudine și irelevantă a regulilor, mecanismelor și instituțiilor create. Este azi cazul ONU sau al Organizației Mondiale a Comerțului. Contestarea **lumii bazate pe reguli, a democrației și inclusivității**, a **multilateralismului**, pentru unilateralism, polarizare, politică de putere, limitarea libertăților celorlalți (aici rezidă, de altfel, principala noastră critică la adresa ideii de **multipolarism**<sup>15</sup>, care presupune crearea de poli alternativi, spații de dominație, sfere de influență, rupturi și falii între lumi, rivalități și ciocniri, reflectând exact **revenirea la politica de putere** în detrimentul lumii bazate pe reguli, dialog, consens și multilateralism).

#### Contextul și mediul înconjurător în dinamica securitară

Firește că actorii, regulile, evoluțiile, relațiile dintre diferiții actori sunt influențate – alături de securitatea globală și relațiile internaționale,

de **mediul înconjurător**. Aici se află **cadrul de desfășurare al dinamicilor de securitate**. Și el influențează evoluțiile prin epuizarea unor categorii de resurse – apă, hrană, energie – sau prin schimbări tectonice care modifică dramatic mediul de viață al oamenilor – mișcări geologice, impactul cu obiecte spațiale, acțiuni de tip *God made crisis*<sup>16</sup> sau *unknowns unknowns* – neștiutele necunoscute<sup>17</sup>.

Asistăm la câteva fenomene pe care le-am identificat deja: **încălzirea globală**, accelerarea și accentuarea **fenomenelor meteorologice extreme**. Dincolo de elementele asupra cărora nu putem interveni – la nivel geologic sau astronomic – este important să estimăm și **să reducem impactul** acestor fenomene prin componentele pe care le produce apariția prin dezvoltare, economie, exploatarea resurselor.

Firește că întrebarea fundamentală este dacă **am identificat corect cauza**. Să stabilim exact, cum am făcut-o cu **emisiile de CO2 și încălzirea globală**, care sunt cu adevărat rezultatele activității umane față de efectele ce provin de la evoluții ale mediului și Terrei la scară geologică. Respectiv, estimarea a cât putem face direct și cum ne putem adapta la aceste schimbări.

#### Dinamici ale evoluțiilor și fenomenele ce dau naștere punctelor de inflexiune

Actorii din sistemul internațional au diverse **niveluri de influență** în sistem, pe lângă faptul că îndeplinesc diferite **roluri**. Ca definiție esențială a sistemului, principala incertitudine critică este dacă superputerea americană și puterile mari – China, Rusia, UE – sunt înclinate spre **competiție și confruntare** sau spre **cooperare și negocierea** unei mari înțelegeri - *big bargain*. Cele patru posturi sunt diferite: **competiția** înseamnă lume bazată pe reguli și rivalitate bazată pe reguli; **confruntarea** înseamnă apetitul și voința de a utiliza forța armată în soluționarea diferendelor dintre părți, eventual în detrimentul terților și nu al propriului teritoriu; **cooperarea** înseamnă formule inclusive, reglementate, de căutare a soluțiilor; **Big Bargain** - „marele târg” sau formulele de tip **Concert de Putere**<sup>18</sup> sunt echivalente recunoașterii multipolarismului,



însemnând pertractări *doar* între marii actori, fără participarea celorlalți actori.

Putem înlocui ultimii doi indicatori cu formula binară **confruntare** versus **cooperare** și **multipolarism** versus **multilateralism**. Dacă în varianta anterioară cooperarea și competiția bazată pe reguli sunt **opțiunile virtuozose**, neconfrunționale, și care duc spre stabilitate, confruntarea și „marele târg” sunt variantele nefaste, ce produc perduranți majori în sistem și determină **accentuarea turbulențelor**.

Cel mai important rol rămâne cel al SUA, tratată de unii ca **hegemon**, cu singura diferență că nu și-a asumat niciodată acest statut. Totuși, de gradul de influență și impact al SUA, de prezența sa în terțe spații depinde așezarea curentă a lumii. Statele Unite marchează nu rareori ideea **retragerii din zonele de conflict**, a înclinației de a-și îndrepta politicile spre interior, spre **forme de izolaționism**, care presupun implicare exclusiv în zonele unde au interese directe – **acces la resurse**, interese de securitate ale cetățenilor și amenințări asupra teritoriului american.

Deci, contemplăm perspectiva unei abdicări complete de la statutul de polițist global, de gardian al securității globale și de apărător al valorilor democratice și liberale, de utilizare a forței pentru interferență în zonele de conflict, de apărător al Uniunii Europene – de a cărei securități depindea, altădată, securitatea Statelor Unite, de retragere din Orientul Mijlociu – așa cum a făcut-o din Asia Centrală și Caucaz – unde s-a aflat în anii post-11 septembrie și ai intervenției din Afganistan. Asta și pe fondul faptului că nu mai este dependentă de petrolul din Orientul Mijlociu, ci este exportator net de petrol și gaze. Nu în ultimul rând, există perspectiva de retragere din postura de apărător al partenerilor și aliaților din Orientul Îndepărtat – Japonia, Coreea de Sud etc. și transformarea pragmatică, unii ar spune cinică, a posturii într-o afacere, prin solicitarea unei plăți crescute pentru acest serviciu. **Incertitudinea critică** aici pentru SUA este **retragere/izolaționism** versus **implicare/asumare**.

**La nivelul marilor puteri**, devin relevanți indicatorii ce marchează marile schimbări în sistem. **China** este pentru moment o mare putere

economică și comercială, intrată în format de confruntare cu Statele Unite – războiul comercial și sancțiuni reciproce. Dincolo de paradigma cooperare/ confruntare, înclinația spre componente de **putere militară** și cea de **putere tehnologică** poate duce la instrumentarul sancțiunilor și segregarea tehnologică a lumii – varianta 5G – între SUA și China, cu obligația de a alege o parte. Indicatorul critic aici ar fi **segregarea tehnologică** a lumii între SUA/ China – da/nu.

UE este, cu precădere, **o putere normativă, o putere economică și o putere morală**. Postura de **putere tehnologică** se manifestă în multe domenii. Statura sa de **actor post-modern** creează dificultăți majore în coeziune și coerență. Relevant aici nu este, în nici un caz, dacă UE migrează spre statutul de putere militară, deși e relevant ca statele membre să dețină o putere militară de descurajare credibilă și apărare proprie și la distanță strategică. Relevantă este astăzi **coeziunea** versus **excepționalism/ politică de putere**, respectiv **supraviețuirea ca actor politic** sau disiparea în componente și supraviețuirea doar ca **piață comună**.

La capitolul mari puteri se mai adaugă **F.Rusă ca putere militară și putere energetică**. Postura nucleară și noile arme hipersonice – cu tentația de a obține supremația, arma supremă, și de a domina – fac din Rusia unul dintre cei mai periculoși jucători din sistem. Alături de companiile militare private și utilizarea războiului hibrid – cu componenta negării credibile a responsabilităților – împreună cu capacitățile cibernetice, Moscova poate fi, dacă nu un aspirant la putere, un **spoiler, un jucător care strică jocurile celorlalte puteri**. Prin voința manifestă de a utiliza forța și susținerea publică pentru aventurile sale militare, poate fi actorul ce introduce cele mai multe turbulențe în sistem.

Pentru moment, statura sa de **putere energetică** îi permite și instrumentarul de implicare și interdependență, și cel de ingerință și condiționare a celor dependenți. Pe de altă parte, perspectiva anunțată de **izolaționism intern** și **ignorare a regulilor internaționale existente**, de revizionist și de actor care încalcă regulile

curente, o transformă în actor turbulent, care poate influența global dincolo de greutatea sa strategică.

Dacă pe termenul evaluat maximal, 10-15 ani, nu ajunge să se producă o **schimbare de generație energetică**, deja politicile europene arată această tendință, pe termen lung (20 de ani și mai mult) această tendință duce la eliminarea petrolului și gazelor din amestecul energetic european și la o scădere dramatică a utilizării globale a hidrocarburilor, cu impact major asupra posturii de putere a Rusiei. Aici incertitudinea critică este **continuarea asertivității** și antrenarea în conflict/ război clasic pe scară largă cu vecinii, respectiv a aventurilor militariste cu instrumente hibride și companii private sau o răbufnire a nevoii de resurse și a problemelor economice, care să impună **limitarea implicărilor externe majore** și înclinația spre acorduri favorabile.

După cum am văzut în instrumentarul indicelui capacității geopolitice, pe lângă cele patru, avem **20 de puteri relevante**, un G20 fără UE plus Nigeria<sup>19</sup>. Pentru fiecare dintre aceste puteri, putem considera că au un grad de influență ce reclamă atenție. Pe de altă parte, impactul ce provine de la aceste puteri este unul continuu, fără salturi, din cauza interdependențelor acestora cu marile puteri. Totuși, pe **termen lung**, putem imagina scenarii tip „semnale slabe” în care deținerea unei resurse majore și importante sau crearea unei **turbulențe regionale cu potențial de creștere și explozie** poate avea relevanță globală. Însă cum majoritatea sunt puteri europene, care respectă regulile jocului – India și Rusia sunt singurele state relevante în primele zece din cele nedemocratice sau cu democrații aproximative și incomplete – impactul rămâne moderat spre simplu de absorbit, deci gestionabil. Avem indicatori critici, dar nu vor rezista ciurului pentru a fi și relevanți.

Este și cazul a ceea ce am putea denumi **noile puteri**. Eventuale puteri emergente la nivelul **puterilor minore**<sup>20</sup>. Adăugăm aici **puterea celor fără de putere**<sup>21</sup>, variantele de acorduri transnaționale și infrastructura în rețea transnațională, terorismul, dar și elementele **puterii simbolice**. Toate au la bază **semnale slabe**

și spațiu redus **de influență**. Poate pe termen lung să poată interveni un asemenea actor cu **acțiuni relativ importante în sistem**? Interdependența jucătorilor din sistem în cazul marcării unor schimbări relevante a oricărui asemenea actor va atrage atenția și va permite gestionarea sa. Nu sunt state izolate. Pe termen lung, acțiunile unui asemenea actor care, din rațiuni interne, **devine relevant în ecuația unor anumite capacități de nișă**, afectează, influențează sistemul, dar **nu sunt determinante, încă**, pe un asemenea interval.

#### **Schimbări/prăbușiri interne. Modificarea naturii actorilor. Dispariția regulilor jocului**

Modificările în sistemul internațional, cu implicații asupra securității globale și a relațiilor internaționale, la nivelul actorilor, au două direcții: schimbări ale calității sau statutului lor – cu precădere **prăbușiri interne care îi coboară în ierarhia influențelor** și capabilităților și **modificarea naturii actorilor**. Determinismul ar trebui să includă fenomene precum **demografia, migrația, imigrație explozivă**.

La nivel intern putem vorbi despre **integrare/ absorbire a clivajelor, coeziune societală**. Schimbările de natură sau calitate pot reprezenta prăbușirea autocrațiilor și alterarea democrațiilor prin **populism, adhocratie sau, eventual, cădere în dictatură**. Cât despre perspectiva **neîncrederii publice instituționale**, neîncredere în lideri și **dizolvarea/ irelevanța statului** ca instituție, e un subiect de tip *black swan* cu bătaie la limită pe termen lung.

Regulile curente și acordurile existente sunt sub presiune. Ideea **dispariției regulilor** sau a intrării lor, în cea mai mare parte, în **desuetudine și irelevanță** și înlocuirea sistemului actual, în cea mai mare măsură, cu anarhie și politică de putere dominantă e posibilă prin contestarea din trei direcții: de la actorii majori ca opțiuni – o evoluție continuă pe termen mediu și lung; din interior, din structura și substanța actorilor – o evoluție pe termen mediu și lung ce ar putea influența o asemenea modificare, avem deja semnale slabe; de la relațiile dintre actori care să determine dispariția, estomparea sau reducerea relevanței regulilor.

O altă preocupare ar fi instalarea unor **falii majore stabile** la nivel global, respectiv perspectiva **împărțirii lumii în două**. Un asemenea fenomen pare mai degrabă **incoerent pe termenul dat, iar principiile polarizării sunt discutabile**. Singura dihotomie reală este **democrație/autoritarism**. Dar flexibilități democratice, conlucrarea realistă și pragmatică cu puterile autoritare, evitarea/abținerea de la schimbarea modelului lor și, pe de altă parte, imitații/ aparențe democratice, fie și limitate în zonele autoritare, fac ca și polarizarea pe aceste dimensiuni să fie mult mai fragilă. Putem considera, ca certitudine relativă, că pe intervalul scontat vom avea **lumea fără blocuri**. Singura excepție poate fi **clivajul tehnologic și comercial China-SUA**<sup>22</sup>, despre care am vorbit mai sus.

Un exemplu/tentativă de polarizare a fost crearea dihotomiei **BRICS/Occident**, un proiect care a sucombat, fiind incoerent și neclar. Au participat la acest eșec relațiile complexe și complicate dintre actori, dincolo de limitele blocurilor, relevanța SUA și UE la nivel economic, comercial și de putere, respectiv **inapetența Chinei de a susține coeziunea blocului** și fricțiunile interne din BRICS, lipsa principiilor și valorilor comune ca element de coeziune și plasarea întregii greutate a coeziunii pe **obiectivul contestării regulilor, ierarhiilor și dominației Occidentului**. Or aici am avut **evoluții distincte**, la care au participat „fenomenul Trump”, care a determinat incoerența Occidentului, relații diverse cu terțe state din BRICS și dispariția obiectivului. Alinierea exclusivă și întărirea liniilor de falie sunt astăzi procese complet estompate, și multiple punți, poduri și chiar relații strategice au fost construite pe toate direcțiile – vezi Brazilia-SUA.

Pe termen scurt și mediu, **certitudinea relativă este cea a supraviețuirii regulilor**. Relativizarea, contestarea, dar supraviețuirea regulilor. Pe termen lung, este mult mai probabilă **creșterea anarhiei și nerespectarea regulilor** decât crearea unui sistem de reguli noi impuse, eventual prin politică de Mare Putere. Pe termen lung, incertitudinea critică ar fi un **indicator esențial cu spectru larg**, gradul de respectare al

regulilor – între anarhie și dispariția regulilor și, respectiv, impunerea printr-o formulă de Concert al Marilor Puteri a unui sistem de reguli noi, bazate pe politica de Mare Putere.

### **Încredere. Stresul tolerat de societate și de oameni**

Turbulențele, tumultul și zgomotul public, acțiunile agresive de modificare a percepțiilor publice, toate afectează **oamenii și societatea**. Gradul de influență la nivelul securității globale poate fi determinat de doi factori majori: **scăderea gradului de încredere în lideri, reguli, instituții. Și nivelul de stres tolerat de societate** - capacitate de adaptare sau boală generalizată. Incertitudinile critice sunt date de un indicator cu spectru larg, **încrederea publică**, care afectează și susținerea publică pentru lideri și politici, și un indicator calitativ, **adaptarea societății la stresul schimbărilor** sau explozia de proteste globale.

Aici argumentele sunt multiple: pe de o parte, **societatea umană e adaptabilă** și-și creează propriile reflexe atunci când stresul crește. Se adaptează. Contează, însă, și **intervalul de timp necesar** acestei adaptări. Capacitatea de absorbție poate scădea cu viteza de schimbare a lucrurilor din jur. **Adaptabilitatea**, în cazul marilor actori, democrațici sau autoritari, ar putea fi mai redusă.

E mai simplu pentru actorii aflați în turbulență continuă. Adaptabilitatea e mai simplă decât pentru cei stabili, decât pentru cei neobișnuiți cu schimbările și turbulențele, în bine sau în rău. Autoritarismul-definitiv – Coreea de Nord – autoritarismul comunist și controlul loialităților – China – fie democrațiile obișnuite cu stabilitatea regulilor – Suedia – sunt mai greu adaptabile. Democrația în Coreea de Nord, deschiderea granițelor Chinei sau democratizarea prin revoluție violentă pot fi **scenarii de black swan** pe termen mediu și lung.

La același capitol putem vorbi deja despre **capacitatea de adaptare a sistemului internațional** și a eșafodajului de securitate globală la schimbări, reforme și dezvoltări tehnologice. Cetățenii și societatea au propriile limite de adaptabilitate și reacție la stres la care reacționează prin **proteste majore** și

**manifestări de lipsă de încredere**<sup>23</sup>, contestarea liderilor naționali sau a regulilor internaționale, a fenomenelor tip război și așa mai departe. Dar și sistemul internațional și regulile internaționale/acordurile existente pot face față și se pot adapta la schimbări în măsură mai mare sau mai mică.

Trump, Putin, Kim Jong-un sunt fenomene curente cu care s-a confruntat actualul sistem internațional. A dovedit **capacitate de adaptare și gestiune** a acestor fenomene. Pe de altă parte, există semnale slabe ale **epuizării resurselor de acceptare și toleranță**, în timp ce regulile nu mai sunt adaptabile și de-a dreptul dispar, devin inutile sau intră în desuetudine, ca și instrumentele și organizațiile internaționale.

Stresul la nivelul sistemului internațional se poate manifesta în două feluri: **pierderea intereselor de convergență și dezvoltare și izolaționism**. O altă formă a lumii anarhice și fără reguli comune recunoscute. Varianta alternativă este **adaptarea continuă**, învățarea, ridicarea limitelor de reziliență. Deci, incertitudinea critică ar fi **adaptare** versus **explozie nevrotică/pierderea interesului participării/izolaționism** a actorilor de toate nivelurile în fața schimbărilor tectonice, repetate, ale sistemului internațional.

Tot la capacitatea de adaptare globală găsim tema **gestiunii proaste a globalizării**. Competiția privind poziționarea în cadrul globalizării, impunerea regulilor de reșezare și a avantajelor actorilor majori pot duce la perdanti și câștigători în sistem. Poate da naștere unor **discrepanțe majore la nivel global**, la nemulțumiri interne și internaționale, la categorii distincte – de rang unu și doi – a statelor, oamenilor, regiunilor. Toate sunt **premize de conflict**! De aici, un indicator critic ce marchează incertitudinea critică este **gestiunea multilaterală a globalizării** sau lipsa de gestiune/încercări de gestiune unilaterală a globalizării.

#### **Apetența lumii pentru conflict armat/război**

Putem considera, ca o **certitudine relativă**, tendința de **evitare a războaielor/conflictelor deschise** sau **utilizarea forței asumată și pe scară largă** de către actorii majori din

sistem. Aș spune că excepție face F.Rusă, unde **incertitudinea critică** este utilizarea deschisă a forței pe scară largă împotriva Ucrainei/unui vecin<sup>24</sup>. În rest, tipul de acțiuni sunt conflicte/războaie marginale, de nișă – pe categorii de instrumente, prin implicarea puterilor relevante în sistem. În rest, putem avea **competiții, arii de dispută geografică, divergențele celor mici și ambițiile puterilor minore**. După cum am văzut mai sus, acestea nu afectează, în mod relevant, sistemul internațional – Siria, Libia, Yemen etc.

**Conflictele SUA – Iran, SUA – Coreea de Nord** pot fi, însă, conflicte relevante și probabile și, pe termen scurt, scenarii de continuitate, ele implicând un actor major și o putere relevantă, nucleară, sau putere militară din top 20 cu aspirații nucleare. Totuși, acestea **nu afectează certitudinea relativă din sistem**, a înclinației conflictelor totale, asumate, împotriva unor actori relevanți. La nivelul sistemului global și securității globale, cele două generează doar debalansări de interese și **posibilitatea utilizării voite sau accidentale a armei nucleare** (Coreea de Nord), care oricum este un scenariu *black swan* chiar pe termen scurt, ca și **războiul SUA-Iran** purtat pe teritoriul iranian sau în zonele milițiilor pro-iraniene din Orientul Mijlociu.

**Concluzia esențială majoră** a prezentei lucrări este că **tranziția post-Război Rece, tranziția în secolul 21, s-a încheiat** undeva în 2014:

- **2008 cu războiul ruso-georgian** - construiește doar semnalele premature slabe ale confruntării regulilor;
- **2014 cu anexarea Crimeii** - folosirea războiului hibrid și modificarea frontierelor prin forță în Europa pentru prima oară după 1975 sunt definitorii;
- **alegerea lui Donald Trump și guvernarea „realismului principal”** al acestuia cu depășirea tuturor regulilor și a comportamentelor în 2016-2017, alături de **Brexit 2016-2020**, sunt efecte directe ce consolidează această schimbare.

Nu am avut de-a face cu o tranziție spre o nouă situație de stabilitate, ci spre ceea ce trăim astăzi: turbulențe multiple, insecuritate,



schimbări tectonice, ignorarea regulilor, **modificarea dramatică a lumii așa cum o cunoașteam**. În consecință, ne așteaptă în față **o generație de turbulențe și reasezări ale lumii sub impulsul accelerării globalizării**. Deci, vor urma 15-20-30 de ani în care această instabilitate majoră și schimbările tectonice majore vor fi definitorii, fără posibilitatea sau cu posibilitatea redusă de a face previziuni asupra lumii de mâine.

### Bibliografie:

1. ANDREI, Petre, *Sociologie Generală*, Editura Universității Al I. Cuza, Iași, 2010.
2. CHIFU, Iulian, Oproiu Monica, Bălășoiu Narciz, *Războiul ruso-georgian. Reacțiile decidenților în criză*, Editura Curtea Veche, București, 2010, ISBN 978-973-1983-43-1, 597 p.
3. CHIFU, Iulian, "Prospective studies: a Romanian Metodology. Ukraine as a case study in Scenarios for a Short-Mid-Long Term Evolution" în „*New Approaches in Social and Humanistic Sciences*”, 11-13 September 2015, Chișinău, Republic of Moldova, Working Papers, International Conference, 16-19 aprilie 2015, Iași, Lumen Media Publishing UK, 2016, ISBN 978-1-910129-05-0 (ISI Thomson).
4. CHIFU, Iulian, „Analiză prospectivă. Experiența internațională și o abordare românească”, în *Revista Română de Studii de Intelligence*, nr. 10/decembrie 2013, ISSN 2067-3353.
5. CHIFU, Iulian, „Contopirea și influențarea reciprocă a lumilor generaționale în relațiile internaționale contemporane”, *Revista Infosfera*, nr. 1/2015, ISSN 2065 – 3395.
6. CHIFU, Iulian, „Interesele Strategice ale actorilor majori în regiunea Asiei Centrale”, în *Infosfera*, Anul V, nr.3/2013, ISSN 2065-3395.
7. CHIFU, Iulian, Bălășoiu, Narciz, *Prospective studies of the Wider Black Sea Region. Scenarios for its future in times of high international turbulence.*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I. C. Brătianu” al Academiei Române, București, 2018, ISBN 978-606-8656-62-5, 485 p.
8. CHIFU, Iulian, Ivan Cristina, „Rolul democrației participative, al meta-narațiunilor și autorului colectiv în secolul XXI. Mesaj din viitor”, în *Revista Română de Studii de Intelligence*, RRSI nr.10/decembrie 2013, București, ISSN 2067-3353.
9. CHIFU, Iulian, Lupu Lavinia, *Analiză de conflict*, Editura RAO, 2016, ISBN: 9786067760262, 304 p.
10. CHIFU, Iulian, Nantoi Oazu, Sushko Oleksandr, *The perception of Russia in Romania, Republic of Moldova, Ukraine/ Percepția Rusiei în Romania, Republica Moldova și Ucraina*, ediție bilingvă, Editura Curtea Veche, București, 2010, ISBN 978-973-1983-46-2, 395 p.
11. CHIFU, Iulian, Nantoi Oazu, Getmanchuk Aliona, *Prospective on Ukraine Crisis. A trilateral approach*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I. C. Brătianu” al Academiei Române, București, 2015, ISBN 978-606-8656-21-2, 494 p.
12. CHIFU, Iulian, Nantoi Oazu, Sushko Oleksandr, *Societal Security in the trilateral Region Romania-Ukraine-Republic of Moldova/ Securitate societală în regiunea trilateralei România-Ucraina-Republica Moldova*, ediție bilingvă, Editura Curtea Veche, București, 2008, 320 p, ISBN 978-973-1983-00-4, 320 p.
13. CHIFU, Iulian, *Prospective Analysis of Ukrainian Crisis: Scenarios for mid-long term evolution*, Ukraine Analytica, Nr.1/9 octombrie 2015, Odessa, ISSN 2518-7481.
14. CHIFU, Iulian, *Prospectives on Ukraine Crisis. Scenarios for a mid-long term evolution*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române, București, 2014, ISBN 978-606-8656-01-4, 174 p.
15. CHIFU, Iulian, „Războiul comercial SUA-China a îngenucheat Beijingul, în cea mai proastă perioadă a sa”, *Adevărul*, 29 noiembrie 2019, la [https://adevarul.ro/international/in-lume/razboiul-comercial-sua-china-ingenuncheat-beijingul-cea-mai-proasta-perioada-sa-1\\_5de01c385163ec4271831f3f/index.html](https://adevarul.ro/international/in-lume/razboiul-comercial-sua-china-ingenuncheat-beijingul-cea-mai-proasta-perioada-sa-1_5de01c385163ec4271831f3f/index.html).
16. ACEMOGLU, Daron, Robinson James A., *Why Nations Fail. The Origins of Power, Prosperity and Poverty*, Profile Books, London, 2013, ISBN 978-1-84668-430-2, 529 p.



17. FUKUYAMA, Francis, *Identity: Contemporary Identity Politics and the Struggle for Recognition*, Profile Books Ltd, Londra, 2019, 240p.
18. GURRI, Martin, *The Revolt of the Public and the crisis of authority in the new millennium*, Stripe Press, 2018, ISBN 978-1-7322651-4-1, 445 p.
19. HARARI, Yuval Noah, *21 de lecții pentru secolul XXI*, Editura Polirom, Iași 2018, ISBN 978-973-46-7570-8, 364 p; Yuval Noah Harari, *Homo Deus. Scurtă istorie a viitorului*, Editura Polirom, Iași, 2018, ISBN 978-973-46-7199-1, 388 p.
20. LOGAN, C. David, *Known knowns, known unknowns, unknown unknowns and the propagation of scientific enquiry*, Journal of Experimental Botany, Volume 60, Issue 3, 2009, pp. 712–714, <https://doi.org/10.1093/jxb/erp043>.
21. RICE, Condoleezza, Zegar Amy, *Political Risk. Facing the Threat of Global Insecurity in the 21-st Century*, Weidenfeld&Nicolson, 2018, ISBN 978-1-4746-0981-4, 321 p.
22. ROGER, James, *Audit of Geopolitical Capability. An assessment of 20 major powers*, Henry Jackson Society, January 2019, ISBN: 978-1-909035-50-8, 64 p., la <https://henryjacksonsociety.org/wp-content/uploads/2019/01/HJS-2019-Audit-of-Geopolitical-Capability-Report-web.pdf>.
23. SHARPE, Mary, Agboluaje Abimbola, *Science and Society in the Face of the New Security Threats*, IOS Press, 2004, ISBN 1-58603-593-2, 141 p.
24. STERN, Eric, *Designing Crisis Management Training and Exercises for Strategic Leaders*, National Defense College, Stockholm, 2014, ISBN 978-91-86137-39-7, 112 p.
25. SUSSKIND, Jamie, *Politica viitorului. Tehnologia digitală și societatea*, Editura Corint 2019, ISBN 978-606-793-623-0, 556 p.
26. TALEB, Nassim Nicholas, *The Black Swan. The Impact of the Highly Improbable*, Random House, 2010, ISBN 978-0-8129-7381-5, 444 p.
27. TIMMS, Henry, Heimans Jeremy, *New Power. How It's changing the 21-st Century and why you need to know*, MacMillan, 2018, ISBN 978-1-5098-1419-0, 325 p.

<sup>1</sup> Iulian Chifu, *Prospectives on Ukraine Crisis. Scenarios for a mid-long term evolution*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române, București, 2014, ISBN 978-606-8656-01-4, 174 p; Iulian Chifu, Oazu Nantoi, Aliona Getmanchuk, *Prospective on Ukraine Crisis. A trilateral approach*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I. C. Brătianu” al Academiei Române, București, 2015, ISBN 978-606-8656-21-2, 494 p.; Iulian Chifu, Narciz Bălășoiu, *Prospective studies of the Wider Black Sea Region. Scenarios for its future in times of high international turbulence.*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I. C. Brătianu” al Academiei Române, București, 2018, ISBN 978-606-8656-62-5, 485 p.; Iulian Chifu, “Prospective studies: a Romanian Methodology. Ukraine as a case study in Scenarios for a Short-Mid-Long Term Evolution” în „New Approaches in Social and Humanistic Sciences”, 11-13 September 2015, Chișinău, Republic of Moldova, Working Papers, International Conference, 16-19 aprilie 2015, Iași, pp. 75-113, Lumen Media Publishing UK, 2016, ISBN 978-1-910129-05-0; Iulian Chifu, „Analiză prospectivă. Experiența internațională și o abordare românească”, în *Revista Română de Studii de Intelligence*, nr. 10/decembrie 2013, ISSN 2067-3353, pp. 167-186.; Iulian Chifu, *Prospective Analysis of Ukrainian Crisis: Scenarios for mid-long term evolution*, Ukraine Analytica, Nr.1/9 octombrie 2015, Odessa, ISSN 2518-7481, pp.38-45.

<sup>2</sup> Nassim Nicholas Taleb, *The Black Swan. The Impact of the Highly Improbable*, Random House, 2010, ISBN 978-0-8129-7381-5, 444 p.

<sup>3</sup> Iulian Chifu, „Interesele Strategice ale actorilor majori în regiunea Asiei Centrale”, în *Infosfera*, Anul V, nr.3/2013, Revistă de studii de securitate și informații pentru apărare, editată de Direcția Generală de Informații a Apărării, ISSN 2065-3395, pp. 31 – 39..

<sup>4</sup> James Roger, *Audit of Geopolitical Capability. An assessment of 20 major powers*, Henry Jackson Society, January 2019, ISBN: 978-1-909035-50-8, 64 p., la <https://henryjacksonsociety.org/wp-content/uploads/2019/01/HJS-2019-Audit-of-Geopolitical-Capability-Report-web.pdf>.

<sup>5</sup> Polițiile sunt structuri politice proto-statale, non-statale, regionale, separatiste. Imită organizarea și instituțiile statale.

<sup>6</sup> Condoleezza Rice, Amy Zegar, *Political Risk. Facing the Threat of Global Insecurity in the 21-st Century*, Weidenfeld&Nicolson, 2018, ISBN 978-1-4746-0981-4, 321 p.

<sup>7</sup> Iulian Chifu, „Contopirea și influențarea reciprocă a lumilor generaționale în relațiile internaționale contemporane”, *Revista Infosfera*, nr. 1/2015, ISSN 2065 – 3395, pp. 28-33.

<sup>8</sup> Iulian Chifu, Lavinia Lupu, *Analiză de conflict*, Editura RAO, 2016, ISBN: 9786067760262, 304 p.

- <sup>9</sup> Mary Sharpe, Abimbola Agboluaje, *Science and Society in the Face of the New Security Threats*, IOS Press, 2004, ISBN 1-58603-593-2, 141 p.
- <sup>10</sup> Francis Fukuyama, *Identity: Contemporary Identity Politics and the Struggle for Recognition*, Profile Books Ltd, Londra, 2019, 240p.
- <sup>11</sup> Petre Andrei, *Sociologie Generală*, Editura Universității Al I. Cuza, Iași, 2010.
- <sup>12</sup> Jamie Susskind, *Politica viitorului. Tehnologia digitală și societatea*, Editura Corint 2019, ISBN 978-606-793-623-0, 556 p.; Henry Timms, Jeremy Heimans, *New Power. How It's changing the 21-st Century and why you need to know*, MacMillan, 2018, ISBN 978-1-5098-1419-0, 325 p.; Martin Gurri, *The Revolt of the Public and the crisis of authority in the new millennium*, Stripe Press, 2018, ISBN 978-1-7322651-4-1, 445 p.; Condoleezza Rice, Amy Zegar, *Political Risk...*, op.cit.
- <sup>13</sup> Yuval Noah Harari, *21 de lecții pentru secolul XXI*, Editura Polirom, Iași 2018, ISBN 978-973-46-7570-8, 364 p; Yuval Noah Harari, *Homo Deus. Scurtă istorie a viitorului*, Editura Polirom, Iași, 2018, ISBN 978-973-46-7199-1, 388 p.
- <sup>14</sup> Iulian Chifu, Oazu Nantoi, Oleksandr Sushko, *Societal Security in the trilateral Region Romania-Ukraine-Republic of Moldova/Securitate societală în regiunea trilateralei România-Ucraina-Republica Moldova*, ediție bilingvă, Editura Curtea Veche, București, 2008, 320 p, ISBN 978-973-1983-00-4, 320 p.
- <sup>15</sup> Multipolarismul presupune poli, politică de putere, politică de Mare Putere, sfere de influență sau zone de interese privilegiate. Multilateralismul este varianta virtuoasă a antonimului unipolarismului, excepționalismului, unilateralismului deopotrivă.
- <sup>16</sup> Eric Stern, *Designing Crisis Management Training and Exercices for Strategic Leaders*, National Defense College, Stockholm, 2014, ISBN 978-91-86137-39-7, 112 p;
- <sup>17</sup> David C. Logan, *Known knowns, known unknowns, unknown unknowns and the propagation of scientific enquiry*, *Journal of Experimental Botany*, Volume 60, Issue 3, 2009, pp. 712–714, <https://doi.org/10.1093/jxb/erp043> (accesat la data de 22.12.2019).
- <sup>18</sup> Referire la Concertul European al marilor imperii, după Congresul de la Viena 1815.
- <sup>19</sup> James Roger, *Op.cit.*
- <sup>20</sup> Amoglu Daron, Robinson A. James, *Why Nations Fail. The Origins of Power, Prosperity and Poverty*, Profile Books, London, 2013, ISBN 978-1-84668-430-2, 529 p.
- <sup>21</sup> Henry Timms, Jeremy Heimans, *Op. cit.*
- <sup>22</sup> Iulian Chifu, „Războiul comercial SUA-China a îngenucheat Beijingul, în cea mai proastă perioadă a sa“, *Adevărul*, 29 noiembrie 2019, la [https://adevarul.ro/international/in-lume/razboiul-comercial-sua-china-ingenuncheat-beijingul-cea-mai-proasta-perioada-sa-1\\_5de01c385163ec4271831f3f/index.html](https://adevarul.ro/international/in-lume/razboiul-comercial-sua-china-ingenuncheat-beijingul-cea-mai-proasta-perioada-sa-1_5de01c385163ec4271831f3f/index.html).
- <sup>23</sup> Iulian Chifu, Cristina Ivan, „Rolul democrației participative, al meta-narațiunilor și autorului colectiv în secolul XXI. Mesaj din viitor”, în *Revista Română de Studii de Intelligence*, RRSI nr.10/decembrie 2013, București, ISSN 2067-3353, pp. 221-239.
- <sup>24</sup> Iulian Chifu, Monica Oproiu, Narciz Bălășoiu, *Războiul ruso-georgian. Reacțiile decidenților în criză*, Editura Curtea Veche, București, 2010, ISBN 978-973-1983-43-1, 597 p; Iulian Chifu, Oazu Nantoi, Oleksandr Sushko, *The perception of Russia in Romania, Republic of Moldova, Ukraine/Percepția Rusiei în Romania, Republica Moldova și Ucraina*, ediție bilingvă, Editura Curtea Veche, București, 2010, ISBN 978-973-1983-46-2, 395 p.; Iulian Chifu, Oazu Nantoi, Aliona Getmanchuk, *Op.cit.*

## NATURA CONFLICTELOR CONTEMPORANE

*Daniel COCOLICI\**

### **Abstract**

*The end of the Cold War and the transformation of the world order from bipolar system to unipolar system, followed by the emergence of additional power centers and new threats generated a new global security architecture characterized by a new conflict paradigm. Thus the contemporary conflicts differ from the previous ones due to the nature of the parties involved and the strategies employed. The contemporary conflicts, by their international nature, bring up the topic of legitimacy claimed not only at the individual state level but at the level of the international community as well.*

**Keywords:** conflict, war, legitimacy, morality.

Conflictele militare s-au manifestat recurent de-a lungul istoriei. Înclinația societăților de a interacționa violent a determinat mulți

teoreticieni să sugereze că există o predispoziție naturală a omului spre violență, iar războiul – ca tip specific de conflict social – este derivat din



\* Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.



impulsurile agresive ale indivizilor. Thomas Hobbes a prezentat<sup>1</sup> această idee, descriind starea pre-socială a naturii umane, ca fiind definită, între altele, de competiție, neîncredere și nevoia de glorie. Fiecare dintre aceste trei elemente dă naștere violenței. Derivat din comportamentul uman, războiul ar putea avea așadar drept cauză „egoismul, direcționarea greșită a impulsurilor agresive, celelalte cauze fiind secundare și trebuind a fi analizate în lumina acestor factori”<sup>2</sup>.

Acest concept a influențat și continuă să influențeze nu doar teoreticienii științelor contemporane, ci și modul în care privim înapoi la războaie care au schimbat cursul istoriei și care par să fi fost inevitabile. Determinismul istoric și inevitabilitatea războaielor au fost însă contestate de-a lungul timpului, fiind adusă în prim-plan necesitatea asumării responsabilității factorilor de decizie ale căror hotărâri determină sau nu implicarea într-un război<sup>3</sup>. Alți filosofi au descris natura umană drept solidară și înclinată spre cooperare pentru supraviețuire.

Indiferent însă de predispoziția naturală a indivizilor spre conflict sau solidaritate, ambele abordări au ca element central **preocuparea individului de a-și asigura supraviețuirea**<sup>4</sup>. La rândul lor, statele urmăresc în egală măsură să își asigure supraviețuirea, iar războiul, ca tip de conflict social, a apărut mai recent, o dată cu schimbările condițiilor sociale, care au determinat motivația și organizarea necesară a indivizilor pentru a se implica în mod colectiv într-un conflict pentru un obiectiv comun. Meritul civilizației ar fi, așadar, acela de a transfera violența de la individ la instituțiile statului<sup>5</sup>. O societate se consideră civilizată când oamenii nu mai pot percepe violența decât ca având efecte distrugătoare, iar responsabilitatea utilizării coercitive a forței în interesul societății revine unui „grup de specialiști”<sup>6</sup>, interpus între indivizi și stat.

Motivele pentru care entități statale și non-statale au ales să se implice în conflicte, de-a lungul istoriei, sunt diverse; deși dezacordurile privind împărțirea unor teritorii sau a unor resurse au stat adesea la baza războaielor dintre state, conflictele în care miza a fost reprezentată de elemente nonmateriale, precum ideologia, ura

etnică sau convingerile religioase s-au dovedit, de cele mai multe ori, mai greu de soluționat.

O altă cauză a multor conflicte interne care au generat instabilitate regională, de la sfârșitul secolului XX până în prezent, a fost destrămarea fostelor imperii coloniale. Astfel, statele post-coloniale nu aveau structuri politice și economice consolidate la momentul obținerii independenței și nu au putut să le dezvolte în mod democratic pe termen scurt. Rezultatul s-a concretizat în forme de guvernare cu caracteristicile structurale ale unei democrații, dar căreia îi lipsește capacitatea funcțională pentru integrarea părților într-un sistem politic funcțional<sup>7</sup>, iar noile autorități ale statelor care și-au obținut independența au eșuat în integrarea politică a diferitelor grupuri etnice după retragerea autorităților coloniale.

Nu toate aceste guverne au eșuat în asigurarea securității propriilor cetățeni, însă în regiuni precum Africa de Vest, în pofida moștenirilor coloniale engleze și franceze, majoritatea statelor au, în continuare, probleme serioase din punct de vedere al eficienței instituțiilor guvernamentale, care se confruntă cu sarcini și provocări care depășesc cu mult capacitatea lor de gestionare. Sectoarele guvernamentale ale statelor din vestul continentului african sunt, în general, supradimensionate și ineficiente<sup>8</sup>.

În statele în care autoritățile coloniale au dezvoltat instituții și au educat funcționari publici din cadrul populației locale, elitele politice ale fostelor colonii s-au dovedit capabile să consolideze statele care și-au obținut independența și să gestioneze eventuale forțe centrifuge. Unele state s-au concentrat însă pe menținerea coeziunii interne prin dezvoltarea și consolidarea unor armate naționale puternice, care au fost utilizate de multe ori pentru a reprima forțe de opoziție interne și a apăra elitele politice aflate la guvernare<sup>9</sup>.

Acest lucru a condus, însă, la suprimarea unor grupuri de interese, grupuri etno-lingvistice sau mișcări rebele inspirate de anumite ideologii și a stat la baza a numeroase conflicte interne. Un astfel de conflict a avut loc în 1994 între etniile *hutu* și *tutsi*, iar genocidul din Rwanda rămâne încă „prea masiv pentru a fi uitat și prea repulsiv



pentru a fi integrat în amintirile obișnuite ale memoriei colective”<sup>10</sup>.

În epoca modernă, legislația internațională a inclus o serie de principii care limitează motivele justificabile pentru declararea războiului. Sunt de menționat în acest sens Pactul Briand-Kellog, care descurajează războiul ca instrument al relațiilor internaționale; Carta de la Nürnberg, care definește „crimele împotriva păcii” drept una dintre cele trei categorii majore de crime internaționale care sunt aduse în justiție după cel de-al Doilea Război Mondial, și Carta Națiunilor Unite, care cere statelor să își rezolve disputele pe cale pașnică și impune obținerea acordului Organizației Națiunilor Unite înainte ca un stat să utilizeze forța împotriva altui stat, în afara dreptului de auto-apărare. Complementar, sunt impuse standarde cu privire la modul acceptabil al comportamentului pe timp de conflict, cum este cazul Convențiilor de la Geneva.

Natura războiului s-a schimbat radical după terminarea Războiului Rece. Ordinea mondială bipolară a fost înlocuită de unipolarism, iar

creșterea relevanței fenomenului terorist pentru securitatea statelor și diversificarea amenințărilor a determinat, în ultimele decenii, implicarea unor state și a unor coaliții de state în conflicte desfășurate la mare distanță de teritoriul lor național. Ulterior, emergența altor poli de putere pe scena globală, care au interese strategice convergente sau divergente în anumite regiuni a condus la formarea unor noi alianțe și parteneriate de oportunitate, cu utilizarea instrumentului militar pentru îndeplinirea obiectivelor strategice. Intervenția unor actori regionali importanți în conflicte din „lumea a treia” a schimbat în ultimii ani cursul unor războaie civile, a menținut sau înlocuit anumite elite politice la conducerea statelor și a securizat parteneriate politice și economice. În noua arhitectură de securitate globală, multipolară, statele sunt obligate să își justifice cu foarte multă grijă acțiunea de a recurge la violență. Totodată, în unele cazuri, statul pierde monopolul asupra utilizării mijloacelor violente și își fac apariția entități nonstatale ce pot apela la mijloace violente pentru a induce efecte politice.



Noua paradigmă permite statelor democratice avansate să se angajeze, fie utilizând cadrul oferit de alianțele militare sau de organizațiile de securitate deja constituite, fie pe cel al coalițiilor ad-hoc, în toată gama de operații militare în sprijinul păcii, cu respectarea unor condiții de justificare morală a acțiunii militare.

Pe lângă avantajele acestui sistem se remarcă, totuși, și o serie de dezavantaje, cum ar fi: transparența regulilor războiului aplicate face ca inamicul să înțeleagă limitele acțiunilor militare și să își creeze, fără a ține cont de etică sau moralitate, avantaje operaționale; faptul că un actor non-statal (care nu respectă regulile internaționale ale domeniului) se constituie parte a conflictului face dificilă justificarea din punct de vedere legal, dar și moral, a acțiunilor militare împotriva acestuia; și, nu în ultimul rând, este dificil de stabilit responsabilitatea unui stat care recurge la acțiuni de război hibrid pentru a-și promova interesele politice.

După Războiul Rece au fost formulate teorii care să explice diferențele dintre conflictele pe care le regăsim pe scena internațională de la sfârșitul secolului XX până în prezent și conflictele de până atunci, schimbările înregistrate în mediul operațional determinând cercetătorii din diverse domenii (precum studiile de securitate, relațiile internaționale, științele politice) să conteste aplicabilitatea explicațiilor și teoriilor secolului trecut asupra cauzelor și desfășurării conflictelor de astăzi.

Cercetările circumscrise noii paradigme a conflictelor contemporane<sup>11</sup> explică faptul că acestea sunt diferite de cele anterioare din punct de vedere al părților implicate, conflictele intrastatale fiind în prezent mai numeroase pe scena globală decât conflictele interstatale. Tehnicile, tacticile și procedurile utilizate sunt mai degrabă caracteristice războaielor neconvenționale decât celor convenționale. Finanțarea externă a părților implicate în conflicte interne este adesea decisivă pentru cursul războaielor civile, iar violențele, deși sunt în general caracterizate ca fiind de o intensitate relativ scăzută (comparativ cu războaiele secolului XX), afectează semnificativ populația civilă.

Acest tip de conflicte pare a fi prevalent și cu mai puține limitări, determinând un număr mai mare de victime în rândul civililor și un flux mare de migranți din zonele de conflict. De asemenea, spre deosebire de conflictele anterioare, conflictele contemporane sunt adesea caracterizate de utilizarea unor strategii diferite, vizând mai degrabă controlul populației decât al teritoriului, iar implicarea în conflict a altor forțe decât forțele armate naționale (companii private de securitate, grupuri de crimă organizată) contribuie la descentralizarea acestora, fiind adesea descrise drept haotice. Distincțiile tradiționale legal-ilegal, privat-public, civil-militar și intern-extern sunt, de multe ori, neclare în conflictele contemporane. Aceste neclarități sunt uneori cauze, iar altele consecințe ale violențelor<sup>12</sup>.

Unele dintre caracteristicile războaielor contemporane prezentate de aceste teorii au fost contestate; tehnicile, tacticile și procedurile utilizate de grupuri insurgente și grupări de opoziție în conflictele interne contemporane<sup>13</sup> sau executarea de atacuri în mod deliberat asupra populației civile au fost utilizate pe scară largă de-a lungul istoriei în mai multe conflicte și nu reprezintă, așadar, un element de noutate. De asemenea, unele războaie au început drept conflicte interne, iar ulterior proclamării independenței unei entități separatiste distincția intrastatal-interstatal devine mai dificilă (cazul războaielor iugoslave)<sup>14</sup>.

Una dintre criticile aduse paradigmei conflictelor contemporane pleacă de la ideea că Războiul Rece „ne-a afectat abilitatea de a analiza conflictele mici”<sup>15</sup>, iar multe dintre caracteristicile conflictelor desfășurate în prezent sunt, practic, specifice modului de angajare al statelor slabe în război, în timp ce autori precum Edward Newman consideră că „în încercarea de a identifica elementele comune ale conflictelor contemporane riscăm să ignorăm diferențele importante care există între acestea”<sup>16</sup>.

Modificările sociale de orice anvergură necesită într-adevăr noi teorii care să le explice, însă adevărate momente de ruptură se întâlnesc rar în istorie, iar transformările dezvoltării umane „sunt în general determinate și măsurate



mai degrabă în secole și milenii decât în decenii și ani”<sup>17</sup>. Este, astfel, dificil de apreciat dacă vremurile în care trăim reprezintă într-adevăr o perioadă de transformări istorice dramatice.

Căderea comunismului, sfârșitul Războiului Rece și, implicit, sfârșitul ordinii mondiale bipolare, emergența unor noi poli economici, globalizarea și creșterea relevanței amenințărilor asimetrice la adresa securității statelor occidentale sunt, în prezent, considerate drept schimbări cu impact semnificativ asupra securității statelor, relațiilor internaționale și cauzelor conflictelor de pe scena internațională. Rămâne însă de văzut dacă în secolele următoare aceste schimbări vor fi percepute drept puncte de reper istorice și trebuie să ținem cont de riscul de a supraaprecia impactul evenimentelor contemporane asupra cursului istoriei<sup>18</sup>.

Ceea ce putem însă afirma cu certitudine în prezent este faptul că **dezvoltarea tehnologiei informaționale a influențat semnificativ ducerea operațiilor militare** și rolul opiniei publice asupra procesului de decizie privind securitatea națională. Triumful democrației în statele europene a eliminat în prezent posibilitatea izbucnirii unor războaie între acestea, însă „sfârșitul istoriei” prezis de Francis Fukuyama<sup>19</sup>

a fost amânat. Motivele izbucnirii conflictelor, identificate în secolele trecute, se regăsesc și la baza conflictelor contemporane, iar dezvoltările recente fac loc și unor noi provocări, precum problema politicilor identitare care stau la baza unor conflicte interne și a responsabilității actorilor globali relevanți pe plan internațional.

Astfel, putem identifica tendințe ale conflictelor contemporane care vor fi, probabil, confirmate în următoarele decenii.

Părțile implicate în conflictele contemporane au ca obiectiv mai degrabă identitatea, în timp ce conflictele caracteristice secolelor trecute au fost purtate pentru atingerea unor obiective geopolitice sau au avut la bază ideologii (democrație, socialism). Conflictele contemporane intrastatale au, adesea, cauze precum ura etnică sau convingerile religioase și sunt purtate pentru afirmarea identității, scopul fiind de multe ori acela de a asigura guvernarea statului de către un anumit grup. Practic, mobilizarea politică pe baza identității devine obiectivul conflictului, în timp ce în conflictele anterioare aceasta era „un instrument al conflictului”<sup>20</sup>.

Conflictele contemporane sunt caracterizate de o fluiditate mare din punct de vedere al părților implicate. Astfel, deși sunt prin natura lor războaie

civile, o mare parte dintre conflictele intrastatale sunt internaționalizate, iar forțele locale sunt sprijinite de actori externi. Acesta este cazul conflictului din Estul Ucrainei sau al conflictului din Siria (părțile implicate – guvernamentale și de opoziție – fiind sprijinite de Iran, Federația Rusă, Statele din Golf sau SUA).

Uneori, sprijinul acordat de actori externi este prezentat ca fiind legitim (în sprijinul democrației, la solicitarea unui guvern etc.), iar alteori nu este asumat; companii private de securitate sau grupuri de crimă organizată sunt implicate, de asemenea, în sprijinul unora dintre părți. Distincția dintre civili și militari sau chiar cea dintre forțele guvernamentale și cele de opoziție nu mai este la fel de clară pe măsura desfășurării conflictului<sup>21</sup>.

Internaționalizarea conflictelor contemporane aduce în prim-plan și conceptul de „legitimitate”. În conflictele secolelor trecute, problema legitimității era analizată din punct de vedere al exercitării puterii în cadrul statului, potrivit legilor naționale. În conflictele contemporane, subiectul legitimității nu mai este invocat doar la nivelul unui stat, ci la nivelul comunității internaționale. Operațiile în sprijinul păcii sunt astfel justificate în fața opiniei publice interne a statelor care le desfășoară, a populației locale din zonele de conflict, precum și în fața actorilor internaționali care au un rol-cheie în mandatarea acestor misiuni (Consiliul de Securitate al ONU)<sup>22</sup>. Statele sunt acum considerate civilizate dacă pot justifica legitimitatea acțiunilor în fața comunității internaționale.

Progresul tehnologiilor cu aplicabilitate militară are și va continua să aibă un loc central, influențând modul de angajare a statelor dezvoltate în conflicte. Operațiile militare au un caracter expediționar mai pronunțat, iar dezvoltarea armamentului de înaltă precizie permite lovirea unor ținte inamice de la mare distanță, fără dislocarea forțelor pe teritoriul unui alt stat. Lovituri aeriene și de pe platforme navale, precum cele executate în ultimii ani de SUA și Federația Rusă în Siria, permit distrugerea unor obiective inamice, fără a pune în pericol forțele

proprie. Riscul de a provoca pagube colaterale este, de asemenea, redus, ceea ce limitează reacțiile negative din partea opiniei publice internaționale.

Scena internațională s-a schimbat rapid de la sfârșitul Războiului Rece. Este clar că vechiul sistem nu mai există și este relativ ușor să identificăm ce s-a schimbat, însă este încă neclar ce fel de sistem îi va lua locul. Indiferent ce va urma, noul mod de a iniția și conduce acțiuni militare va menține nevoia de fundamentare a motivelor care au condus la acestea, în timp ce va impune utilizarea la maximum a capacității instrumentului militar de a discrimina între ținte, de a aplica gradual forța și de a diminua efectele negative în rândul non-combatanților pentru atingerea unor obiective militare clar definite.

#### Bibliografie:

1. BEIJNUM van, Mariska; BERG van den, Willem; VEEN van, Erwin, *Between a rock and a hard place. Monitoring aid implementation in situations of conflict*, CRU Report, Netherlands Institute of International Relations ‘Clingendael’, September 2018, <https://www.clingendael.org/sites/default/files/2018-09/between-a-rock-and-a-hard-place.pdf>;
2. BILLERBECK von; Sarah B. K., GIPPERT, Birte Julia, *Legitimacy in Conflict: Concepts, Practices, Challenges*, Journal of Intervention and Statebuilding, Volume 11, 2017, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17502977.2017.1357701>;
3. COLLIER, Paul, Rebellion as a Quasi-Criminal Activity. *Journal of Conflict Resolution* 44(6), 2000, pp.839–853; *apud* MALEŠEVIĆ Siniša, „The Sociology of New Wars? Assessing the Causes and Objectives of Contemporary Violent Conflicts”, articol publicat în *International Political Sociology* (2008) 2;
4. DOUMA, P.S., *The origins of contemporary conflict. A Comparison of Violence in Three World Regions*, The Hague, Netherlands Institute of International Relations Clingendael, 2003;

5. FRIEDLÄNDER, Saul, *Memory, history and the extermination of the Jews of Europe*, Bloomington: Indiana University Press, 1993, p. 2; *apud* Winter, Jay; Sivan, Emmanuel, *War and Remembrance in the Twentieth Century*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999;
6. FUKUYAMA, Francis, *The End of History and the Last Man - Introduction*, 1992: [http://www.suz.uzh.ch/dam/jcr:00000000-36d7-41d4-0000-00000936ea84/Francis\\_Fukuyama.pdf](http://www.suz.uzh.ch/dam/jcr:00000000-36d7-41d4-0000-00000936ea84/Francis_Fukuyama.pdf);
7. HOBBS, Thomas, *Leviathan*, 1651, <https://scholarsbank.uoregon.edu/xmlui/bitstream/handle/1794/748/leviathan.pdf>;
8. KALDOR, Mary, "In defence of new wars, 2013", în *Stability: International Journal of Security and Development*, 2 (1). ISSN 2165-2627: [http://eprints.lse.ac.uk/49500/1/\\_lse.ac.uk\\_storage\\_LIBRARY\\_Secondary\\_libfile\\_shared\\_repository\\_Content\\_Kaldor%2CM\\_Kaldor\\_Defence\\_new\\_wars\\_2013\\_Kaldor\\_Defence\\_new\\_wars\\_2013.pdf](http://eprints.lse.ac.uk/49500/1/_lse.ac.uk_storage_LIBRARY_Secondary_libfile_shared_repository_Content_Kaldor%2CM_Kaldor_Defence_new_wars_2013_Kaldor_Defence_new_wars_2013.pdf);
9. MEARSHEIMER, John, J., *The Great Delusion. Liberal Dreams and International Realities*, Yale University Press, 2018;
10. MALEŠEVIĆ, Siniša, „The Sociology of New Wars? Assessing the Causes and Objectives of Contemporary Violent Conflicts”, p. 98, articol publicat în *International Political Sociology* (2008) 2, [https://www.researchgate.net/publication/227652331\\_The\\_Sociology\\_of\\_New\\_Wars\\_Assessing\\_the\\_Causes\\_and\\_Objectives\\_of\\_Contemporary\\_Violent\\_Conflicts](https://www.researchgate.net/publication/227652331_The_Sociology_of_New_Wars_Assessing_the_Causes_and_Objectives_of_Contemporary_Violent_Conflicts);
11. METZ, Steven; Johnson II, Douglas, *Asymmetry and U.S. Military Strategy: Definition, Background and Strategic Concepts*, 2001;
12. NEWMAN, Edward, „The New Wars Debate: A Historical Perspective Is Needed”, articol publicat în *Security Dialogue* 35(2), 2004, <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0967010604044975>;
13. RAY, Larry, *Violence and Society*, Editura Sage Publications, Londra, 2011;
14. STOESSINGER, John, G., *Why Nations Go to War*, Wadsworth Cengage Learning, 2010;
15. <http://www.peacebuildinginitiative.org/indexf3ff.html?pageId=1906>, accesat la data de 20.10.2019;
16. WALTZ, Kenneth, *Omul, statul și războiul*, Editura Institutul European, Iași, 2001.

<sup>1</sup>Thomas Hobbes, *Leviathan*, 1651, disponibil în format electronic la adresa: <https://scholarsbank.uoregon.edu/xmlui/bitstream/handle/1794/748/leviathan.pdf>, p.110, accesată la data de 22.10.2019

<sup>2</sup>Kenneth Waltz, *Omul, statul și războiul*, Editura Institutul european, Iași, 2001, p. 24

<sup>3</sup>John G. Stoessinger, *Why Nations Go to War*, Wadsworth Cengage Learning, 2010, p. 418

<sup>4</sup>John J.Mearsheimer, *The Great Delusion. Liberal Dreams and International Realities*, Yale University Press, 2018, p.8

<sup>5</sup>Larry Ray, *Violence and Society*, Editura Sage Publications, Londra, 2011, pp. 26-31

<sup>6</sup>*Ibidem*

<sup>7</sup><http://www.peacebuildinginitiative.org/indexf3ff.html?pageId=1906>, accesat la data de 20.10.2019

<sup>8</sup>P.S. Douma, *The origins of contemporary conflict. A Comparison of Violence in Three World Regions*, The Hague, Netherlands Institute of International Relations Clingendael, 2003, pp. 92-95

<sup>9</sup>*Ibidem*

<sup>10</sup>Saul Friedländer, *Memory, history and the extermination of the Jews of Europe*, Bloomington: Indiana University Press, 1993, p. 2 *apud* Winter, Jay; Sivan, Emmanuel, *War and Remembrance in the Twentieth Century*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, p. 7

<sup>11</sup>Paul Collier, Rebellion as a Quasi-Criminal Activity. *Journal of Conflict Resolution* 44(6), 2000, pp.839–853 *apud* Siniša Malešević, The Sociology of New Wars? Assessing the Causes and Objectives of Contemporary Violent Conflicts, articol publicat în *International Political Sociology* (2008) 2, pp. 97–112;

<sup>12</sup>Mary Kaldor, „In defence of new wars”, 2013, în *Stability: International Journal of Security and Development*, 2 (1). ISSN 2165-2627, p.3, disponibil online la adresa: [http://eprints.lse.ac.uk/49500/1/\\_lse.ac.uk\\_storage\\_LIBRARY\\_Secondary\\_libfile\\_shared\\_repository\\_Content\\_Kaldor%2CM\\_Kaldor\\_Defence\\_new\\_wars\\_2013\\_Kaldor\\_Defence\\_new\\_wars\\_2013.pdf](http://eprints.lse.ac.uk/49500/1/_lse.ac.uk_storage_LIBRARY_Secondary_libfile_shared_repository_Content_Kaldor%2CM_Kaldor_Defence_new_wars_2013_Kaldor_Defence_new_wars_2013.pdf), accesată la data de 23.10.2019

<sup>13</sup>Steven Metz, Douglas V. Johnson (II), *Asymmetry and U.S. Military Strategy: Definition, Background and Strategic Concepts*, 2001, pp. 6-11



- <sup>14</sup> Siniša Malešević, „The Sociology of New Wars? Assessing the Causes and Objectives of Contemporary Violent Conflicts”, p. 98, articol publicat în *International Political Sociology* (2008) 2, pp. 97–112, disponibil online la adresa: [https://www.researchgate.net/publication/227652331\\_The\\_Sociology\\_of\\_New\\_Wars\\_Assessing\\_the\\_Causes\\_and\\_Objectives\\_of\\_Contemporary\\_Violent\\_Conflicts](https://www.researchgate.net/publication/227652331_The_Sociology_of_New_Wars_Assessing_the_Causes_and_Objectives_of_Contemporary_Violent_Conflicts), accesată la data de 20.10.2019
- <sup>15</sup> Mary Kaldor, *Op.Cit.*, p.2
- <sup>16</sup> Edward Newman, „The ‘New Wars’ Debate: A Historical Perspective Is Needed“, articol publicat în *Security Dialogue* 35(2), 2004, disponibil online la adresa: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0967010604044975>, accesată la data de 23.10.2019
- <sup>17</sup> Siniša Malešević, *Op.Cit.*, p. 98
- <sup>18</sup> *Ibidem*
- <sup>19</sup> Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man - Introduction*, 1992, disponibil online la adresa: [http://www.suz.uzh.ch/dam/jcr:00000000-36d7-41d4-0000-00000936ea84/Francis\\_Fukuyama.pdf](http://www.suz.uzh.ch/dam/jcr:00000000-36d7-41d4-0000-00000936ea84/Francis_Fukuyama.pdf), accesată la data de 23.10.2019
- <sup>20</sup> Mary Kaldor, *Op.Cit.*, p.2
- <sup>21</sup> Mariska Van Beijnum, Willem Van Den Berg, Erwin Van Veen, *Between a rock and a hard place. Monitoring aid implementation in situations of conflict*, CRU Report, Netherlands Institute of International Relations ‘Clingendael’, September 2018, disponibil online la adresa: <https://www.clingendael.org/sites/default/files/2018-09/between-a-rock-and-a-hard-place.pdf>, accesată la data de 23.10.2019
- <sup>22</sup> Sarah B. K.Von Billerbeck, Birte Julia Gippert, „Legitimacy in Conflict: Concepts, Practices, Challenges”, în *Journal of Intervention and Statebuilding*, Volume 11, 2017, disponibil online la adresa: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17502977.2017.1357701>, accesată la data de 23.10.2019



# IMPACTUL PSIHOLOGIC AL NOILOR CONFLICTE INTERNAȚIONALE ASUPRA PERSONALULUI MILITAR

*Cristian DOBRE\**

## **Abstract**

*The extremely sophisticated, destructive and difficult to understand 21<sup>st</sup> century wars of most people can produce a great deal of human suffering and a rapid deterioration of the environment, with dramatic consequences for all mankind. The reaction of the strategic leaders of a country, of the opinion formers, of the population and not, finally, of its armed forces to such aggressions - is based both on political-strategic, economic, financial and social reasons, as well as on psychological commands. The neglected psychological component, most of the time, can dramatically change the fate of a war and lead to the most unexpected results.*

**Keywords:** war, 21st century war, asymmetric war, hybrid war, psychological war, informational war, media war, cultural war, ethnic war, religious war, economic war, financial war, cyber war, private war, social war, ecological war, anti-piracy war, ideological war, atomic war, chemical war, biological war, contract war.

**Moto:** *Analfabetul viitorului nu va mai fi acela care nu știe să citească, ci acela care nu știe să înțeleagă*  
**Alvin Toffler**

## **Fizionomia mediului de securitate actual**

Mediul de internațional de securitate actual „este caracterizat de complexitate și dinamism, ca urmare a regândirii posturii strategice și militare a unor state, precum și a interdependențelor politice, economice și tehnologice produse de fenomenul globalizării”<sup>1</sup>. Pornind de la această estimare, se apreciază că, „mediul de securitate va continua să fie influențat de provocări multiple, unele cu manifestări previzibile și lineare, reprezentând consecințe ale unor strategii urmărite de diverși actori statali și non-statali pe termen lung, iar altele, dimpotrivă, cu caracter impredictibil, non linear și profund perturbator, care pot genera surprize strategice”<sup>2</sup>.

Anumite situații, înregistrate în realitatea contemporană<sup>3</sup>, sunt accentuate de fenomenul *globalizării*, fenomen ce și-a arătat, deopotrivă, atât fațeta pozitivă, cât și pe cea negativă. Cea de-a doua, însă, s-a dovedit a fi extrem de dificil de gestionat la nivel planetar, urmare a unor factori precum: precaritatea resurselor Terrei, fractura ideologică ireversibilă dintre sistemele de securitate mondiale (ex. SUA-Rusia), fragmentarea ireconciliabilă religios-dogmatică (sunniți-șiiți, creștini-musulmani, budiști-musulmani, agnostici/atei-credincioși etc.), interesele divergente ale actorilor statali (cele 193 de state suverane) și non-statali (corporații internaționale, state nerecunoscute

---

\* *Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.*

de ONU, organizații teroriste, ONG-uri, organizații oculte, religioase, criminale etc.), în demersul lor de a avea acces la resursele și piețele planetare.

Astfel, actualele provocări ale mediului internațional de securitate schimbă radical o serie de perspective asupra asigurării bunăstării unei anumite entități internaționale, fie ea statală sau non-statală. Acest fapt are consecințe multiple, de natură politică, socială, militară, economico-financiară, psihologică și nu numai.

Dacă, în trecut, rezolvarea problemelor de asigurare a resurselor vitale pentru un stat se rezuma, în cele din urmă, la război, în prezent, modalitățile de asigurare a acestor resurse sunt mult mai sofisticate și rafinate, deși rămân la fel de periculoase ca și războiul clasic. Acest fapt a modificat, deopotrivă, filozofia și fizionomia războiului: astfel, dacă războiul clasic consta în ocuparea fizică de noi teritorii, prin forța brută a armelor, războiul secolului XXI constă, în cea mai mare parte, în „cucerirea de la distanță” a unui teritoriu, fără a realiza neapărat desfășurări masive de natură militară. Modalităților clasice le-au luat locul alte tipuri de agresiuni, mult mai subtile și mai penetrante, apte să realizeze aceleași scopuri cu ale războiului clasic, poate chiar mai mult, dar, mai ieftin, cu mai puține resurse și pierderi umane și într-un timp mai scurt, fără o perturbare psiho-socio-economică masivă a propriilor societăți.

Urmare a acestui fapt, multe state și-au redus numeric armatele, trecând de la cele naționale, de masă, la cele de profesioniști, au schimbat, treptat, cultura militaristă cu cea pacifist-globalistă, au redus bugetele de apărare și alte asemenea măsuri. În schimb, au perfecționat nivelul dotării tehnice și al instruirii forțelor lor militare, au diversificat specialitățile militare, au mărit mobilitatea, nivelul de reacție, puterea de lovire și capacitatea de dislocare la mari distanțe a acestora, în paralel cu ridicarea nivelului de pregătire psihologică și a rezilienței personalului. Cu toate acestea, conflictele recente au pus în evidență că, din punct de vedere psihologic, soldații ce au luptat au nevoie de un program de asistență psihologică consolidată pentru reintegrarea lor în societate.

### Fizionomia războaielor în Secolul XXI

Deși mijloacele de impunere a intereselor de către o anumită entitate asupra alteia sau altora s-a schimbat, în secolul XXI scopul de bază al războiului se pare că a rămas neschimbat. Acesta vizează impunerea voinței unei entități statale sau non-statale prin controlul deplin asupra teritoriului, populației, resurselor naturale și economice ale altei entități statale sau non-statale.

Pentru atingerea acestui scop, fizionomia războiului s-a schimbat semnificativ. Unii analiști militari își pun tot mai puternic întrebarea „Cum știm că suntem în război?”, în contextul în care noile confruntări nu mai încep cu o declarație de război, ca și act juridic de drept internațional, iar războiul în sine nu mai debutează cu declararea mobilizării generale și acțiuni militare cinetice, terestre, navale și aeriene, în cele mai multe cazuri. Societatea își urmează viața normală, de regulă, iar unii militari poartă lupta din biroul lor, după care revin la familii pentru a-și continua viața socială, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat.

Strategii speculează că un război modern va avea un puternic caracter hibrid, în care atacurile cinetice vor veni de la entități neidentificate, posibil forțe contractante, în contextul unor atacuri cibernetice de proporții, combinate cu acțiuni profunde de perturbare a economiei inamice, asociate cu o criză financiară și eventual cu o pandemie, pe fondul unui război mediatic de denigrare masivă a leadershipului țării respective, de exemplu. Mai mult, entitatea atacată este posibil să nu știe, cu precizie, cine îi este inamicul. Un astfel de scenariu, deși pare apocaliptic pentru statul agresat, rămâne foarte posibil în contextul secolului XXI.

Impactul psihologic al unei asemenea confruntări este zdrobitor, atât pentru conducerea politico-militară a respectivei ținte, cât și pentru oamenii de rând, care se vor simți debusolați, panicați și cu moralul frânt. În cele din urmă, nu este exclus ca aceștia să caute ajutor, inconștient, chiar la agresor, care poate poza într-un mare filantrop și prieten al poporului agresat. Astfel, el, agresorul, își va fi atins scopul pentru care a declanșat un astfel de conflict, prin controlul

deplin al populației și al resurselor respectivului stat.

Incapacitatea psihologică a liderilor și a militarilor de a înțelege un astfel de scenariu macabru și de a acționa în consecință pentru contracararea sa, poate reprezenta o mare vulnerabilitate pentru respectiva țară.

În continuare, vor fi prezentate unele forme de războaie ce se apreciază că vor caracteriza secolul XXI, împreună cu implicațiile și imperativele lor psihologice, fără pretenția de a le fi epuizat pe toate. Deși unele dintre acestea par a fi vechi de mii de ani, tehnologia și strategia secolului XXI le-au oferit noi dimensiuni.

### Conflictele Secolului XXI

*Războiul asimetric* poate fi definit ca o confruntare armată între beligeranți care dispun de tehnică de luptă, instruire și tactici complet diferite. De regulă, unii beligeranți sunt dotați cu cele mai moderne arme și dispun de militari bine antrenați în academii militare și în poligoane de instrucție sofisticate, în timp ce opozanții lor dispun de sisteme de armament primitive, personal slab instruit, dar puternic ideologizat, și tactici de luptă neconvenționale. Într-o astfel de confruntare, reziliența, moralul și pregătirea psihologică, ideologică și chiar religioasă fac diferența dintre adevărații învingători și învinși. În panopia acestei confruntări militare se pot înscrie și lupta de guerilă și cea de partizani.

Exemplul cel mai elocvent este reprezentat de confruntarea dintre talibani și forțele coaliției internaționale, oricare ar fi acestea, dislocate în Afganistan. Atentatele sinucigașe, lansarea de atacuri surpriză, detonarea de mașini capcană, instalarea unor dispozitive explozive improvizate pe principalele rute de transport ale forțelor internaționale, răpirile, distrugerea școlilor pentru fete (construite de ISAF) reprezintă unele dintre tacticile utilizate de forțele mai puțin dotate tehnic în cazul războiului asimetric. Scopul lor principal este de a distruge moralul militarilor din forțele internaționale dislocați să stabilizeze această țară. Cunoașterea psihologiei luptătorului taliban, a culturii și istoriei populației ce trăiește în respectiva zonă geografică, asociate

cu o puternică determinare a forțelor coaliției internaționale de a opri modul retrograd al unei grupări extremiste de a controla populația țării și de a-și impune mijloacele anacronice de existență, pot reprezenta unele dintre soluțiile destinate unei bune reziliențe a militarilor străini dislocați în Afganistan.

*Războiul hibrid* sau „*non-linear*” este o formă de confruntare ce implică, pe lângă componenta cinetică, specific militară, și alte forme de ciocnire, cum ar fi lupta politică, manipularea alegerilor și a referendumurilor, controlul mass-mediei, susținerea unor grupuri locale para-militare, atacurile teroriste, utilizarea de tactici neconvenționale, implicarea limitată a forțelor armate ale unei terțe țări, dar fără a purta însemne militare distinctive.

Totodată, războiul hibrid presupune un inamic volatil, care, deși este subînțeles, în realitate se numește cu totul altfel și, mai mult, poate nega, vehement, orice implicare în respectivul conflict. Această formă de confruntare nu presupune elaborarea unei declarații de război propriu-zise, ci doar destabilizarea unei regiuni, pornind de la considerente etnice, religioase, ideologice, politice, economice și nu numai.

Forțele implicate într-o asemenea confruntare sunt atipice, nu se supun regulilor militare, în conformitate cu convențiile internaționale, și nu ezită să producă atacuri și violențe extreme, nediscriminative, împotriva civililor care li s-ar opune într-o formă sau alta. Distribuția forțelor nu este una clasică, ci acestea se pot regăsi printre obiectivele civile, fiind astfel extrem de greu de identificat și de neutralizat, fără a produce pagube colaterale în rândul civililor inocenți. Uneori, forțele ce duc un război hibrid, sponsorizate de statul agresor, pot apela la mijloace moderne de atac, cum ar fi sisteme de rachete sofisticate, atacuri cibernetice, drone aeriene, forme de propagandă foarte bine elaborate, transmise prin mijloacele cele mai moderne – internet, TV, presă și radio și alte asemenea arme.

Scopul principal al unei astfel de confruntări este de a-și impune controlul total asupra unei anumite zone de interes, pe care o separă de statul căreia îi aparține de jure, împotriva

legislației internaționale în domeniu. Potențialii opozanți nu pot acționa clasic, deoarece nu pot discrimina adevăratul inamic, iar riscul de a ucide civili rămâne extrem de ridicat. La acest aspect se mai adaugă potențialul distructiv mare la adresa forțelor clasice, care pot fi lovite, pe neașteptate, în cele mai vulnerabile puncte, precum și ostilitatea destul de mare a populației civile din zona de conflict. Un astfel de război se îndreaptă atât împotriva statului țintă, cât și a populației din zona ocupată, care este sistematic terorizată și loializată prin cele mai subtile tehnici psihologice, asociate cu măsuri administrative, financiare, economice, de management al resurselor necesare supraviețuirii (furnizarea apei, hranei, medicamentelor, asistenței medicale), educaționale etc.

Zdruncinarea moralului, afectarea încrederii în victorie, manipularea percepției reprezintă doar unele dintre cele mai evidente efecte psihologice pe care mizează forțele ce întrețin războiul hibrid.

Dintre exemplele clasice, se pot cita: confruntarea din nordul Ucrainei, în care Federația Rusă a negat orice implicare; confruntarea dintre Hezbollah și Israel, în care Iranul a negat că s-ar amesteca; ciocnirea dintre Statul Islamic și comunitatea internațională, în care nicio țară musulmană nu a acceptat că susține această mișcare.

O pregătire psihologică puternică a militarilor din armatele moderne, puși să lupte într-un asemenea context, poate reprezenta o soluție de creștere a rezilienței lor. Totodată, înțelegerea noului context tactic de ducere a luptei reprezintă unul dintre atuurile acestei confruntări. Trebuie ținut seama, de asemenea, de faptul că militarii nu pot obține singuri victoria într-un asemenea context. Ei trebuie sprijiniți de experți în politică internațională, diplomație, mass-media, economie, poliție și nu numai, care, prin acțiunile lor, să se poată opune actelor ostile produse de forțele ce întrebuintează războiul hibrid.

*Războiul psihologic*, deși de o vârstă cu omenirea, în secolul XX și, mai apoi, în secolul XXI a ajuns la perfecțiune, urmare a unei diversități de mijloace de ducere a luptei și a unor tactici din ce în ce mai sofisticate. Spre

deosebire de războiul clasic, cel psihologic nu trebuie declarat oficial. El poate fi declanșat din timp de pace, intensificat în perioadele de criză și exacerbat în timpul luptelor. Mai toate armatele moderne și-au constituit structuri bine pregătite, formate din profesioniști înalt calificați, apti atât să proiecteze și să conducă acțiuni militare psihologice, cât și să le recunoască și să le neutralizeze pe ale inamicului - cunoscute ca și PSYOPS.

Scopul unui astfel de război este de a câștiga „inimile și mințile” inamicului. Prin natura sa, el este conceput să influențeze sistemul de valori al țărilor, credințele, emoțiile, motivațiile, atitudinile, opiniile, percepțiile și comportamentele acestora. Totodată, războiul psihologic poate distruge moralul oponentilor, îi poate compromite pe liderii acestora și poate zdrobi încrederea poporului în aceștia. Propaganda, zvonul, denigrarea, compromiterea, manipularea, presiunea psihologică, subversiunea psihologică, prozelitismul etc. – sunt doar câteva dintre tacticile utilizate de războiul psihologic. Istoria abundă, în ultima perioadă, de astfel de exemple de acțiuni de tip PSYOPS, dintre care cităm, doar pentru exemplificare: Programul Phoenix (anii 60), destinat să stimuleze dezertarea luptătorilor VIETCONG în Sudul Vietnamului; acțiunile psihologice americane din Nicaragua (1989); războiul din Irak (anii 90); războiul din fosta Iugoslavie (anii 90), cel din Ucraina (în derulare) și nu numai.

Cunoașterea de către militari și chiar de către întreaga populație civilă a unor astfel de tactici și tehnici de agresiune psihologică, cu scopul recunoașterii lor, permite evitarea căderii în capcană și menținerea unui moral funcțional. Totodată, dispunerea de cunoștințe solide cu privire la cultura, valorile și vulnerabilitățile inamicului, va permite orchestrarea unor acțiuni psihologice agresive, de succes la adresa sa.

*Războiul informațional* vizează managementul fluxurilor informaționale interne și internaționale, astfel încât acestea să permită audierea/vizionarea doar a informațiilor dorite, care răspund strict cerințelor entității ce le controlează. În ziua de astăzi, opinia publică a



devenit mult mai sensibilă la informațiile la care are acces. S-a constatat că este mult mai ușor să răstorni un guvern ostil sau să-i abată atenția de la un anumit scop doar prin dirijarea unor informații, fapt ce va genera mișcări naționale masive de protest, indignare și chiar izolare internațională.

În cazul unei confruntări, războiul informațional poate urmări: înecarea cu informații a entității inamice, blocarea informațiilor relevante față de aceasta, dezinformarea, instaurarea stării de confuzie, decredibilizarea informațiilor ce vin de la inamic și nu numai. Organizarea unor campanii masive de presă, lansate pe toate canalele de comunicare, poate schimba rapid percepția opiniei publice față de un aspect semnificativ, de interes. În timpul unei confruntări armate, modalitățile de ducere a războiului informațional pot fi extrem de subtile, cu implicarea agenților dubli, a unor acțiuni de disimulare și înșelare, de mascare și dezinformare și nu numai. Exemplul oferit de Operația Bodyguard (1943), ce a presupus înșelarea Germaniei cu privire la adevărata zonă de debarcare aliată, reprezintă o ilustrare clară a complexității unui astfel de demers. De altfel, orice acțiune militară contemporană a fost precedată de un război informațional, menit să inducă în eroare opinia publică internațională, să mențină o largă susținere națională pentru respectiva acțiune militară și, totodată, să dezinformeze inamicul în modul cel mai flagrant, pentru a grăbi obținerea victoriei. Instruirea militarilor cu privire la acest aspect reprezintă un demers laborios și extrem de dificil, mai ales atunci când informațiile negative și zvonurile pun stăpânire pe zona lor de dislocare. În acest context, li se cere o pregătire psihologică temeinică, destinată să-i facă imuni la acțiunile specifice războiului informațional.

*Războiul cultural* permite unei entități să-și impună valorile în fața unei anumite populații țintă, pe care fie dorește să o cucerească teritorial, fie doar să o influențeze cultural, astfel încât să-l trateze cu simpatie și chiar admirație. Războiul cultural nu-și propune să permită o mai bună înțelegere a altei culturi și creșterea toleranței, ci, din contră, eliminarea unei valori rivale și înlocuirea sa cu aceea ce îi este favorabilă. În general, acest concept se referea la lupta dintre

tradiționaliști/conservatori și reformatori/liberali, dar, în prezent, are o zonă de aplicare mult mai largă. Astfel, valori precum „libertatea religioasă”, „avortul”, „drepturile omului”, „protecția mediului”, „libertatea presei”, „alegeri libere”, „democrație”, „pluripartitism”, „economia de piață”, „proprietatea privată” etc. – s-au impus, treptat, la nivel internațional, într-un număr din ce în ce mai mare de țări. Uneori, se discuta de război cultural în cazul diferențelor dintre valorile mediului rural și cel urban, ale băștinașilor versus ale colonizatorilor.

Ciocnirea recentă a civilizațiilor din secolul XXI a generat „Revoluțiile portocalii” și „Primăvara Arabă”, pe de o parte, dar și criza imigranților din UE, pe de altă parte. Aceste evenimente reprezintă exemple elocvente ale confruntării culturale. Războiul cultural se mai poate manifesta și sub alte forme, ca de exemplu: confruntarea dintre sisteme ideologice radical opuse, cum ar fi cel capitalist și cel comunist; confruntarea dintre sisteme religioase; confruntarea dintre valorile unor etnii; confruntarea dintre Est și Vest. Acest război a condus, până în prezent, la dispariția dramatică și totală a mii de culturi (ex: culturile precolumbiene), iar procesul de referință se consideră că este departe de a fi finalizat. Tehnicile de impunere a unui nou sistem de valori sunt, în prezent, mult mai discrete, sofisticate, neintrusive și chiar plăcute, iar mijloacele de dispersie a valorilor agresoare sunt larg utilizate de miliarde de oameni – internetul, televiziunea, filmele și muzica distribuite pe tot felul de suporti magnetici, radioul, ziarele, revistele, cărțile și nu numai. Pregătirea psihologică a populației, inclusiv a militarilor, pentru astfel de confruntări nu mai este un secret pentru nimeni. Exemplele unor soldați care au trecut brusc la o religie extremistă și și-au împușcat camarazii, în semn de protest față de valorile lor, sunt grăitoare în acest sens.

*Războiul mediatic* reprezintă o formă de confruntare umană, de regulă, subordonată războiului informațional, menită să aducă în prim-planul atenției opiniei publice o serie de idei destinate să-i schimbe atitudinea și



comportamentul față de o anumită problemă. Realitatea poate fi privită din mai multe perspective, iar mass-media are puterea de a prezenta, unei anumite audiențe, o anumită perspectivă, atent aleasă, cu efecte psiho-sociale colosale. Ea, mass-media, poate schimba dramatic opinia țintei, poate să o facă să fraternizeze cu o anumită facțiune de interes, poate modifica soarta unor alegeri electorale, poate să doboare un guvern, să forțeze demisia unor lideri strategici, poate să declanșeze revolte și chiar revoluții, este în măsură să genereze solidaritate ori revoltă internațională. Acest front este populat de experți foarte bine pregătiți, reuniți în trusturi de presă, agenții de știri, canale de televiziune, posturi de radio, bloguri ori site-uri dedicate, dotați cu mijloace de difuzare performante și penetrante, la nivel național și internațional – care reprezintă o anumită entitate și ale cărei interese le promovează.

Uneori, anumite structuri media pot fi independente. Prezentarea realității reprezintă, dintr-o anumită perspectivă, cheia de boltă a succesului misiunii unei campanii de presă. În anumite circumstanțe, unele structuri mass-media pot apela la diferite tehnici de manipulare, pentru a deforma realitatea în direcția dorită. În acest sens, sunt de remarcat tehnicile „fake news” și „deep fake news”, care, de regulă, au un efect psihologic dramatic la adresa țintei. Astfel, o tragedie poate fi transformată într-un succes, iar un succes într-o dramă internațională. Uneori, o simplă imagine caricaturală sau chiar o fotografie ori o declarație scoasă din context pot schimba total opinia țintei cu privire la respectivul eveniment sau persoană. Bazându-se pe biasuri, traduse ca prejudecăți ce pot genera erori de judecată, mass-media poate dirija opinia maselor, rapid, în direcția dorită. Exemple de genul „românii sunt hoți...” sau „emigranții ne iau locurile de muncă...”, „România este o colonie a altora...”, „acestea sunt trupe de ocupație...”, apărute în unele ziare străine, pot genera fenomene sociale extreme și emoții anomice, precum: iredentismul, șovinismul, naționalismul extrem și nu numai. Așadar, din nou, pregătirea psihologică și educația militarilor,

în mod special, și a populației, în general, pot reprezenta căile de combatere a fenomenelor manipulatorii de tip mass-media. Acest fapt include verificarea informației citite/ vizionate/ audiate din terțe surse, considerate de încredere, și analiza critică a acesteia, din multiple perspective, cu adresarea unor întrebări de tipul: „Cui folosește o asemenea informație?”, „Ce vrea această știre să comunice cu adevărat?”, „Pe ce se bazează această știre?”, „Cine mai susține o asemenea opinie și de ce?” etc.

*Războiul etnic* constă în lupta purtată de o anumită etnie împotriva alteia. Acest fenomen se manifestă, de regulă, în cadrul aceluiași stat, întreținut fiind de forțe din afara țării. Scopul unei astfel de confruntări este reprezentat de schimbarea granițelor unui stat, de realizarea unei mișcări de secesiune ori autonomie, de schimbarea opiniei publice internaționale și a marilor puteri, în mod special, cu privire la nerespectarea drepturilor omului și a manifestării unor forme condamnabile de discriminare etnică, de slăbire a guvernului țării țintă, de șantajare economică ori politică a unor lideri politici și nu numai. De regulă, astfel de mișcări se nasc în cadrul unor minorități etnice. Pe tot globul, inclusiv în Europa, există numeroase situații, mai violente sau mai pașnice, de regiuni, parte a unor țări suverane și independente, populate de minorități ce luptă pentru obținerea autonomiei și chiar a independenței. Exemple precum Transnistria, în Republica Moldova, Țara Bascilor în Spania, Corsica în Franța, Liga Nordului în Italia, Irlanda și Scoția în Marea Britanie, Insulele Feroe și Groenlanda în Danemarca, Insulele Azore în Portugalia, Abhazia și Osetia în Georgia etc., ilustrează afirmațiile de mai sus. La acestea se mai poate adăuga situația din fosta Iugoslavie, în care fostele republici ale federației au luptat între ele pentru obținerea independenței, pe considerente etnice. Totodată, unele majorități etnice din anumite țări pot lupta împotriva unor minorități etnice, care au ajuns la guvernare și controlează, astfel țara. Contextul războiului etnic este extrem de complex deoarece pot exista entități etnice fără țară, care sunt repudiate și agresate de toate țările în care trăiesc, cum este cazul kurzilor.

Uneori, istoria recentă a demonstrat că pot exista veritabile războaie etnice, justificate economic și politic, urmare a faptului că anumite etnii sunt mai prospere pe alte teritorii. În alte situații, lupta etnică poate lua forme extrem de dramatice, în situația unor țări ca Israelul, în care conviețuiesc mai multe etnii. Multe state africane, trasate artificial de fostele puteri coloniale, înglobează, în prezent, etnii diferite, multe dintre acestea aflându-se în stare de beligeranță istorică. În caz de război sau de criză, sentimentele etnic-naționaliste se exacerbează, cu efecte dramatice pentru populațiile respective (conflictul din Mali, 2012), iar genocidul nu este de neglijat (de exemplu, în timpul războiului civil din Rwanda, 1994). Menținerea calmului, controlul emoțiilor, păstrarea unui moral funcțional constituie imperativele principale pe care trebuie să le aibă militarii. Acest aspect este potențat și de posibilitatea ca militarii să participe la misiuni ONU de păstrare ori impunere a păcii sau în alte forme de misiuni de stabilizare post-conflict. Acest lucru este posibil, însă, numai printr-o pregătire psihologică adecvată.

*Războiul religios*, deși este din ce în ce mai puțin răspândit la acest moment istoric, nu a dispărut total din mediul internațional. Acesta continuă să însuflețească numeroase grupuri religioase extremiste, dar și persoane singulare, care simpatizează cu o religie sau alta. Forța unei astfel de confruntări ia, uneori, accente paradoxale și dramatice, dacă luăm în calcul doar evoluția fulminantă a Statului Islamic (ISIS), constituit ad-hoc pe teritoriul mai multor state arabe, care a reușit, în numele religiei, să schimbe radical viața socială a comunităților contaminate și să reprezinte o amenințare serioasă nu numai la adresa guvernelor din țările unde acționează, dar și la adresa Occidentului. Totodată, o serie de conflicte recente, precum cel din fosta Iugoslavie, care a fost alimentat, într-o mare măsură și de imperative religioase, a condus la distrugerea deopotrivă a bisericilor și moscheilor și la masacre în masă. Inițiativele izolate ale unor lideri religioși extremiști, stabiliți în țările europene, asociate cu actele sângeroase ale unor extremiști religioși, care au zguduit lumea

civilizată, se pot adăuga panopliei, deja complete a războiului religios. Confruntarea permanentă dintre musulmani – hinduși – catolici – reformati – evrei – budiști și alte religii continuă să se manifeste în multiple puncte de pe glob și nu de puține ori au condus la crime împotriva umanității și chiar la divizarea unor state, pe considerente pur religioase. Intoleranța religioasă, alimentată de ignoranță, slaba educație, o îndoctrinare forțată, sărăcie și mizerie reușește să acapareze mințile și inimile a milioane de oameni, care sunt gata, în orice moment, să-și sacrifice propriile vieți în numele unei anume religii, pe care nici măcar nu o înțeleg așa cum trebuie.

Pregătirea psihologică a militarilor pentru a face față unor astfel de confruntări, în care viața luptătorilor religioși nu este prețuită deloc, iar valorile, etica și legile unei confruntări armate, unanim acceptate de lumea civilizată, sunt complet ignorate - reprezintă o condiție esențială a menținerii unui moral optim și a succesului în luptă, în contextul în care luptătorii unei armate moderne se bucură de libertate religioasă.

*Războiul economic*, deși destul de vechi ca termen de apariție în istoria omenirii, pare să reprezinte una dintre formele de confruntare ce continuă să se manifeste din plin și în secolul XXI. Scopul său principal este de a face nefuncțională economia inamicului, pentru a destabiliza o anumită țară și pentru a-i destructura puterea combatantă. Formele sale predilecte sunt: blocada, embargoul, boicotarea unor bunuri economice; naționalizarea unor investiții străine; destructurarea procesului de producție a unor bunuri, prin întreruperea fluxului economic firesc; capturarea mijloacelor economice și a resurselor naturale ale inamicului; întreruperea fluxurilor energetice către marii consumatori industriali și chiar către populație; gonirea și înfricoșarea muncitorilor (de exemplu prin bombardarea repetată și neîntreruptă a facilităților de producție); privatizarea sălbatică a industriei unei țări; cumpărarea experților din anumite ramuri industriale; distrugerea învățământului tehnic-ingineresc; favorizarea migrației forței de muncă; inundarea pieței țintă cu produse ieftine, subvenționate, destinate

scoaterii din funcțiune a unor ramuri industriale; dumpingul; controlul exporturilor de materii prime de bază și materiale rare; aplicarea de sancțiuni economice drastice; campanii de lobby internaționale destinate să susțină o anumită cauză; cumpărarea masivă a excedentelor unui stat terț ce poate deveni partener de afaceri cu țara țintă; practicarea „listelor negre” de state și oameni de afaceri ori lideri politici; impunerea de interdicții de producție sau de dezvoltare a unor anume ramuri industriale unor țări țintă; sancțiuni economice; sabotajul industrial; distrugerea cinetică a unor facilități economice și obiective strategice din țara țintă, în timpul unor campanii militare aeriene prelungite; controlul rutelor de transport maritim, aerian și terestru ale statului țintă, chiar prin mijloace violente; monopolizarea unor sectoare economice; ignorarea drepturilor de licență; poluarea și distrugerea ireversibilă a mediului în țara ostilă; angajarea, la prețuri derizorii, a muncitorilor sărăciți din terțe țări; mutarea producției în țări cu mână de lucru ieftină și taxe mici; coruperea oficialilor guvernamentali de nivel înalt pentru favorizarea unor tranzacții frauduloase; interzicerea investițiilor; suspendarea ajutoarelor umanitare; sfidarea regulilor economiei de piață; subvenționarea unor produse în detrimentul concurenței; distrugerea cercetării tehnico-științifice; contaminarea produselor de natură animală și vegetală cu agenți patogeni periculoși sau cu chimicale interzise de anumite legi; importul masiv de materii prime din anumite țări și exportul de produse înalt prelucrate și tehnologizate; exproprierea și repatrierea forțată a cetățenilor țării ostile; destructurarea infrastructurii critice; obținerea, din timp, a monopolului pentru unele sectoare cheie economice; blocarea transferurilor de know-how și tehnologie.

Aceste forme de ducere a războiului economic produc efecte psihologice nefaste nu numai asupra militarilor, ci mai ales asupra populației civile. Astfel, demersurile economice ale respectivului stat țintă nu pot susține efortul de război, asigurarea minimului necesar de subzistență pentru propria populație și nici angajamentele sale internaționale. Consecințele

pot fi dramatice, de la provocarea de crize umanitare, generate de foamete, lipsa de energie și medicamente, condiții indecente de locuire și igienă, până la mișcări sociale de amploare, împotriva propriului guvern și fenomene psihologice ce caracterizează deznădejdea, disperarea și agresiunea extremă, urmate de prăbușirea moralului și a rezilienței, în masă.

Războaiele economice împotriva Iranului, Coreii de Nord, Cubei, Myanmarului și Venezuelei sunt cele mai elocvente exemple ale momentului, prin efectele devastatoare pe care le-au produs față de țintele deja menționate.

Cunoașterea la timp a potențialelor evoluții și forme ale războiului economic de către liderii politici de nivel înalt, de către experții economici, dar și de către militari poate preveni formele extreme ale dezordinilor de natură psiho-socială, care pot conduce la capitularea necondiționată.

*Războiul comercial și financiar*, strâns legat de cel economic, se descrie printr-o succesiune de acțiuni ostile în aria comercială, cu scopul de a bloca fluxurile de bunuri tranzacționate de către o entitate țintă și, implicit, accesul acesteia la resurse financiare, materiale și energetice necesare funcționării sale optime.

Formele de ducere a războiului comercial s-au diversificat și ele, în secolul XXI, datorită globalizării piețelor, apariției mediului virtual, creșterii mobilității comerciale și a capacităților de supraveghere a fluxurilor comerciale. Astfel, dintre cele mai utilizate tactici de război comercial se pot enumera: supratarifarea unor bunuri ce provin din exportul statelor țintă; înghețarea conturilor în bănci străine; capturarea rezervei valutare sau de aur; practicarea unor tarife vamale discriminatorii pentru statul țintă; limitarea arbitrară și blocarea fluxurilor financiare; practicarea unor politici economico-financiare discriminative și abuzive față de entitatea ostilă; politici protecționiste; impunerea de bariere comerciale; mărirea datoriei unei țări, prin dezechilibrarea flagrantă a balanței ei comerciale; eliminarea băncilor naționale de pe o piață țintă; decapitalizarea sistematică a statului țintă; boicotarea formală și socială a unor produse străine; confiscarea bunurilor considerate indezirabile; blocarea intrării în țară

a bunurilor tranzacționate de entitatea ostilă, prin subterfugii vamale; lansarea „bombei cu valută”, cu scopul prăbușirii respectivei monede; războiul valutar, prin valorizarea sau devalorizarea lor artificială; scoaterea masivă din țara ostilă a lichidităților financiare prin tot felul de subterfugii; suprataxarea unor anume tipuri de venituri ale comercianților ostili; utilizarea, manipularea și supra-reglementarea criptomonedelor virtuale; închiderea pieței pentru firmele comerciale ce provin dintr-o țară ostilă; formarea unor piețe multinaționale exclusiviste; bătălia tarifelor vamale; denunțarea tratatelor economice în vigoare și tergiversarea negocierii unora noi; închiderea piețelor naționale pentru anumiți comercianți, prin sancțiuni unilaterale, multinaționale sau chiar ONU/UE; favorizarea operațiunilor comerciale ilegale și subversive; alimentarea pieței negre cu anumite bunuri; favorizarea contrabandei și inflației, umflarea artificială a prețurilor la anumite categorii de produse, urmată de prăbușirea lor bruscă; provocarea de crize economico-financiare; interzicerea comercializării unor categorii de produse (de exemplu, produsele modificate genetic, în UE); stimularea producției pe stoc a entității ostile, urmată de blocarea importului respectivelor produse; generarea de crize de supraproducție; acordarea de ajutoare guvernamentale pentru anumite produse, pentru a le face mai competitive pe piața internațională; practicarea unor bariere administrativ-diplomatice extrem de sofisticate pentru acordarea dreptului de export pentru o anumită entitate ostilă/concurentă; șantajul economico-financiar; speculațiile bursiere; condiționarea comerțului de anumite probleme politice (emigrația, drepturile omului, plata unor compensații de război și daune morale etc.); etichetarea politică a unor produse, de genul „produsele din țara X sunt de proastă calitate”; spălarea de bani; favorizarea criminalității economice în țara ostilă, inclusiv a „pieței negre”; griparea sistemului de colectare a taxelor și impozitelor în țara țintă; tranzacționarea de bunuri cu dublu standard, dar preț similar; ignorarea drepturilor de proprietate intelectuală; blocarea unor proiecte naționale

ori multinaționale de infrastructură globală sau națională, destinate să faciliteze comerțul pe o anumită direcție; sponsorizarea și cumpărarea de facilități de infrastructură strategică, de anumite state, pe direcția rutelor lor comerciale tradiționale; cucerirea de noi piețe de desfacere ori de materii prime și nu numai.

Dintre războaiele comerciale ale momentului pot fi enumerate, pentru exemplificare, cel dintre SUA și China, cel dintre Japonia și Coreea de Sud, cel împotriva Iranului, declanșat de administrația americană.

Pregătirea unor analiști militari capabili să înțeleagă în integralitatea sa dimensiunea economico-financiară și comercială a amenințărilor și oportunităților la nivel internațional și să prognozeze eventualele crize nu reprezintă doar un demers de natură economico-financiară, ci și unul de tip psihologic, deoarece respectivilor analiști li se cer abilități intelectuale și de personalitate speciale, care să-i facă să înțeleagă, cu adevărat, complexe mecanismele ale jocurilor comerciale, economice și financiare la nivel mondial.

*Războiul cibernetic* se definește ca una dintre cele mai noi confruntări ale momentului, ce vizează cucerirea și controlul mediului virtual. Prin excelență, lumea în care trăim continuă să-și transfere în mediul virtual din ce în ce mai multe elemente esențiale supraviețuirii. În prezent, mediul virtual găzduiește fluxuri financiare inimaginabile, afaceri de proporții, baze de date de dimensiuni uriașe, rețele de comunicații informaționale ultra-performante, super-sisteme militare ofensive și defensive, rețele de socializare ce cuprind miliarde de oameni, sisteme de comunicații și mass-media extinse la nivel planetar, cele mai teribile secrete ale tuturor timpurilor și multe altele.

Spațiul virtual a schimbat dramatic viața a peste 2/3 din populația globului. Din ce în ce mai mulți oameni sunt dependenți de dezvoltările cibernetice și chiar trăiesc, prin avatarurile lor în spațiul virtual, printr-un proces de desocializare și resocializare de tip Matrix. Asemenea valori nu pot fi trecute cu vederea nici de banalii hackeri și cu atât mai puțin de puterile militare ale momentului și de teroriști. Accesul la spațiul



virtual, controlul acestuia și distrugerea unor segmente ale sale, deținute de inamic, la nevoie, nu mai reprezintă, de mult, un secret pentru nimeni. Multe dintre acțiunile militare ale timpurilor noastre sunt purtate, în mod discret, de specialiști desăvârșiți, în mediul virtual, iar efectele acestor acțiuni au impact strategic la adresa oricărei ținte, de la un banal site la o firmă multinațională, o rețea a infrastructurii strategice a unei țări și chiar la nivelul unei întregi țări. Dacă ne putem imagina doar faptul că toate economiile noastre de o viață ar putea dispărea într-o clipă, în urma unui atac cibernetic, probabil am percepe mai bine dimensiunea distructivă a acestui tip de război. Dar dacă ne-am gândi la toți banii din toate băncile dintr-o țară țintă? Plasarea de viruși informatici în sistemele unor centrale atomice, atacurile cibernetice împotriva statelor baltice, și nu numai, reprezintă doar vârful aisbergului reprezentat de acest nou tip de război, pe cât de nevăzut, pe atât de distructiv.

Pregătirea militarului viitorului nu poate exclude războiul cibernetic și panoplia sa de arme și tactici secrete. Acest demers, însă, este unul laborios, ce presupune, pe lângă vaste cunoștințe de programare în domeniul IT, și o modelare adecvată a personalității luptătorului, care să-l facă rezilient la noile provocări ce vin din zona virtuală.

*Războiul tehnologic*, descris mai degrabă ca o competiție acerbă între state și companii private spre dobândirea de noi tehnologii, pe de o parte, și ca o luptă pentru blocarea accesului competitorilor la noile tehnologii, pe de altă parte, deși nu este nou din punct de vedere istoric, a atins dezvoltări fără precedent la nivelul secolului XXI.

De regulă, introducerea în luptă a unei noi arme are efecte devastatoare atât asupra tacticilor utilizate, cât și asupra moralului forțelor armate și chiar națiunilor implicate. Exemplul lansării celor două bombe atomice americane asupra orașelor Hiroshima și Nagasaki, în 1945, a condus imediat la capitularea necondiționată a Japoniei. Dezvoltarea, în paralel, de către rivalii tradiționali, a unor vectori de lovire nucleară cu rază mare de acțiune și a unor bombe nucleare din ce în ce mai puternice a produs o înghețare a utilizării armelor

de distrugere în masă în conflictele Războiului Rece. Dezvoltarea tehnologiilor de ghidare la țintă a rachetelor a oprit bombardamentele tip „covor de bombe”, înlocuindu-le cu lovituri mult mai precise, care să producă un număr redus de pagube colaterale.

Dezvoltarea capacităților laser de lovire a unor ținte cosmice, aeriene, terestre sau maritime a deschis noi direcții de acțiune în acest domeniu. Trecerea de la viteza supersonică la cea hipersonică, în construirea vectorilor de lovire, a produs o nouă revoluție în tehnologia militară. Dezvoltarea comunicațiilor la nivelul 5G constituie, la acest moment, o premieră tehnologică ce deschide perspective de dezvoltare inimaginabile.

Pe de altă parte, nu trebuie neglijată nici lupta de a bloca entitățile rivale de a avea acces la tehnologii, ce poate include blocarea prin tratate și convenții internaționale, blocade, embargouri, negocieri, sabotaj, spionaj, subversiune și nu numai.

Accesul la o tehnologie avansată și producerea unui mijloc de lovire nou va avea consecințe dramatice la adresa moralului trupelor proprii – ridicându-l, respectiv la adresa moralului trupelor inamice – distrugându-l ireversibil.

Astfel, pregătirea psihologică a militarilor cu privire la noile dezvoltări tehnologice, pe de o parte, și intensificarea cercetării în acest domeniu, pe de altă parte, va cere personal cu înaltă calificare profesională, capabil să înțeleagă și să estimeze viitorul, deschis spre nou, inovativ-inventiv, cu viziune, neconvențional în gândire și cu un comportament pragmatic-rațional, susținut de o emoționalitate solidă.

*Războiul diplomatic*, descris ca și confruntarea diplomaților în arena internațională, este strâns legat de voința statelor pe care respectivii diplomați le reprezintă. Dacă, în secolul trecut, diplomația era exclusiv apanajul diplomaților, iar actele lor se consumau în spatele ușilor închise, în prezent, noile tehnologii au propulsat diplomația în casa fiecăruia, prin intermediul internetului și chiar al mass-mediei clasice. Rezultatul unor negocieri nu mai reprezintă, de mult, apanajul unor experți, ci se materializează în acte concrete, pe care

fiecare cetățean al Planetei le poate resimți într-o mai mare sau mai mică măsură. Condamnarea unui stat în Consiliul de Securitate ONU, adoptarea unor sancțiuni unilaterale din partea unui stat împotriva altuia, exercitarea dreptului de veto în cadrul ONU, formularea unui protest, invadarea unui teritoriu, condamnarea unui genocid, adoptarea unor măsuri de protejare a mediului, retragerea ori excluderea unui stat dintr-un tratat internațional, corp al Națiunilor Unite ori grup de state, susținerea diplomatică a vreunui guvern împotriva majorității comunității internaționale și alte astfel de acte diplomatice au intrat în cotidian și nu mai surprind pe nimeni. Mișcările diplomatice clasice sunt completate de diplomația publică, care se adresează maselor și transmite mesaje cultural-valorice, educaționale și ideologice tuturor cetățenilor, modelându-le emoțiile, atitudinile, opiniile și comportamentele față de o anumită problemă de interes național sau chiar planetar.

Dacă luăm în calcul doar întâlnirile dintre liderii SUA și Coreii de Nord, imposibil de conceput în urmă cu câțiva ani, realizăm cât de importantă poate fi diplomația.

În această ecuație complexă a diplomației nu trebuie neglijată nici componenta diplomației militare, ce joacă un rol esențial în gestionarea problematicei de securitate, sub toate aspectele sale. Deși accesibilă unei elite militare bine pregătite, diplomația militară continuă să-și joace rolul.

Așadar, această formă de confruntare, prin excelență a celor mai iscusite minți, poate fi câștigată cu personal foarte bine pregătit psihologic, atât din punct de vedere al personalității, dar și al abilităților cognitive. Profilul diplomatului poate fi completat cu aspecte de natură profesională și moral-caracterială.

*Războiul spațial*, caracterizat fie prin amplasarea unor sisteme militare în cosmos, destinate fie să producă lezări cinetice, comunicaționale și/sau informaționale ale intereselor adversarilor în cosmos și pe Pământ, fie, prin lansarea unor sisteme militare, destinate să distrugă capacitățile cosmice ale adversarului,

reprezintă una dintre principalele realizări ale sfârșitului de secol XX. Astfel, fără pretenția de a epuiza subiectul, se pot aminti constelațiile de sateliți de spionaj, de comunicații militare, de localizare geo-spațială, de atac și nu numai. La aceste sisteme se adaugă o mulțime de tipuri de rachete destinate să distrugă alți sateliți, precum și rachetele balistice ale inamicului.

Declanșat odată cu lansarea primului satelit, numit Sputnik, de către URSS, în octombrie 1957, războiul cosmic continuă neîntrerupt, cu șanse de a se extinde în viitor. Un alt exemplu relevant este reprezentat de proiectul american „Strategic Defence Initiative” sau „Războiul Stelelor”, care în timpul Administrației Reagan a cunoscut apogeul. Deși nu au fost declanșate ostilități cinetice spațiale de confruntare între anume părți, războiul cosmic se manifestă, în prezent, printr-o competiție acerbă de plasare pe orbită a unor sateliți de spionaj, de comunicații și chiar de luptă, alături de o competiție tehnologică cu privire la atingerea unor corpuri cosmice, precum Luna, Marte etc. Deși acest tip de război este accesibil, aparent, doar unor țări foarte bogate, în realitate, lupta poate fi dusă și terestru, aerian ori naval, față de componentele terestre ale sistemelor satelitare, cu aceleași efecte devastatoare ca ale oricărei confruntări armate clasice. Afectarea sistemelor de tip GPS, a comunicațiilor cu zonele izolate, a canalelor mass-media, pot constitui exemple directe de reflectare a războiului cosmic în viața oamenilor obișnuți. Cunoașterea de către anumite categorii de militari a capacităților cosmice, angrenarea acestora în manipularea respectivelor sisteme ori în distrugerea lor solicită la maxim gândirea neconvențională, capacitatea rezolutivă și imaginația soldaților viitorului.

*Războiul dronelor* se remarcă prin înlocuirea luptătorului clasic cu mașini ce pot duce singure războiul. Acestea pot acționa foarte bine în mediile terestru, aerian, maritim, subacvatic, cosmic și chiar cibernetic, pe baza unor programe informatice complexe, ce includ, de cele mai multe ori și elemente de inteligență artificială, fără a exclude contribuția umană,

cel puțin, la acest moment. Ducerea războiului prin intermediul dronelor nu exclude, nici pe departe, suferința umană, deoarece aceste drone pot fi programate sau conduse să distrugă atât obiective materiale, cât și umane ale inamicului.

Dezvoltările recente în domeniu au adus în prim-planul atenției strategilor militari și a opiniei publice, atât acțiunile de supraveghere aeriană a unor obiective de interes militar, cât și pe cele de eliminare fizică a acestora, prin intermediul unor lovituri cinetice precise, realizate cu ajutorul dronelor.

Dacă ne imaginăm, doar pentru o clipă, un scenariu ce presupune că un militar, după ce, dimineața, își îmbrățișează familia, cu care locuiește în orașul său natal, se duce la serviciu, apoi primește misiunea să decoleze o dronă de pe un aerodrom situat la 5000 Km depărtare și să distrugă o țintă localizată la 700 Km de aerodrom, pentru ca în final, după program, să organizeze un grătar cu prietenii acasă – înseamnă că putem realiza cât de mult se poate schimba fizionomia războiului viitorului. În această ecuație poate fi imaginată și o dronă aeriană inamică, ce sesizează prezența unui intrus în spațiul său aerian și ia decizia, după rularea unor protocoale de tip amic-inamic, să o distrugă, concomitent cu anunțarea centrului de comandă despre acest atac surpriză.

La acest moment, se pare că doar armatele moderne pot opera drone și doar câteva state își permit să utilizeze drone înarmate, dar acest monopol nu poate rămâne astfel pentru un timp lung. În acest sens, se pot cita atacurile cu drone asupra unor facilități petroliere și de rafinare a petrolului din Arabia Saudită (sept. 2019), revendicate de rebelii Houthi, localizați pe teritoriul Yemenului.

O astfel de abordare a confruntării militare schimbă radical și psihologia luptătorului, fie el aparținător al unei armate moderne, deținătoare de sisteme de lovire sofisticate, tip dronă, fie al unei armate slab dotate tehnic. Astfel, dacă militarul din armata modernă se poate detașa de câmpul de luptă, percepția sa psihologică cu privire la inamic și amenințare fiind una extrem

de indirectă și de diluată, militarul din armata slab dotată tehnic va fi una radical opusă. Acesta din urmă va realiza că, în cazul excepțional al doborârii dronei, nu va genera o suferință umană similară cu cea produsă de pierderea camarazilor săi loviți de inamic, pentru că luptă doar cu o... mașinărie. Totodată, percepția amenințării va fi exacerbată, fapt ce-l va obliga la acțiuni defensive de camuflare și ascundere, ce-i vor epuiza resursele și toci moralul semnificativ, în timp.

*Războiul aerian*, exersat masiv odată cu declanșarea Blitzkrieg-ului și continuat până recent cu bombardarea Serbiei (79 zile de atac aerian în timpul războiului din Kosovo/1999), a Irakului, Siriei, Libiei, a unor ținte semnificative din Afganistan, și-a demonstrat superioritatea tactic-operativă și chiar strategică. Un astfel de tăvălug de foc, venit neîncetat din cer asupra unor obiective de infrastructură esențiale, a provocat prăbușirea imediată a moralului luptătorilor și generarea unor reacții masive din partea societății civile din țările lovite, fapt care a determinat, în cele mai multe situații, capitularea/învingerea necondiționată a țintei vizate.

Angrenarea într-un astfel de război presupune o componentă psihologică de luptă puternică, ce nu poate fi neglijată nici un moment. Pe de o parte, ne putem referi la percepția piloților, care au lansat atacurile de la sol, iar, pe de altă parte, a militarilor și a populației civile de la sol. Situațiile psihologice, descrise așa de sumar în articol, în realitate sunt extrem de complexe, pentru că provoacă atât suferință imediată (urmare a răniților și morților), suferință tardivă (urmare a reacțiilor rudelor și camarazilor celor răniți și morți și remușcărilor unora dintre atacatori), suferință indirectă (ca urmare a afectării sistemelor esențiale de supraviețuire – apă, curent electric, medicamente, mâncare etc.), proteste internaționale (ca urmare a pagubelor colaterale – spitale, adăposturi, școli, cartiere de locuințe civile etc.), emoții extreme (ură, vinovăție, stres, solidaritate, disperare etc.) și nu numai. Așadar, pregătirea psihologică a unui astfel de război este la fel de complexă ca și războiul însuși, pentru ambele tabere.

*Războiul anti-terorist*, descris ca o confruntare armată cu grupări para-militare ce acționează cu încălcarea legilor internaționale ale războiului, este din ce în ce mai prezent în zilele noastre, inclusiv în SUA și Europa. Lovirea, la 11 septembrie 2001, a unor obiective civile și militare din Statele Unite de către avioane de pasageri, deturnate de teroriști islamici, a reprezentat nu numai cel mai sângeros atac de pe teritoriul american, clasându-se înaintea celui japonez de la Pearl Harbor (decembrie 1941) după numărul de victime, dar și o demonstrație supremă de forță a terorismului, care a demonstrat că nu mai poate fi neglijat. Urmare la evenimentul de referință, atât SUA, cât și alte state au declanșat Războiul anti-terorist la scară mare.

Lupta cu teroriștii, deloc străină țărilor civilizate în trecut, a demonstrat că are resurse inimaginabil de distructive, urmare a faptului că aceștia privesc confruntarea printr-o prismă diferită de cea a lumii civilizate. Ideologia extremistă, loialitatea totală, amestecarea teroriștilor printre civili, devalorizarea vieții umane, cultul terorii, organizarea pe celule combatante mici, proiecția forței la mare distanță de bază, racolarea de simpatizanți din mediile unde doresc să atace, lovituri sinucigașe neașteptate împotriva unor ținte civile, reprezintă doar câteva dintre elementele ce-i definesc pe teroriști.

De cealaltă parte, teroriștii se consideră martiri, eroi, patrioți, soldați ai unei divinități religioase, forțe de rezistență, partizani, guerile și nu ezită să-și dea viața pentru cauza lor.

Confruntarea este atroce și suferința maximă de ambele tabere, iar provocările psihologice sunt la fel de mari, deoarece este aproape imposibil să „resetezi” un terorist îndoctrinat cu o anumită ideologie religioasă ori politică și să explici propriei societăți civile cum a fost posibil să moară oameni nevinovați într-un atac neașteptat, în centrul capitalei, indiferent de stat. Și totuși, înțelegerea și descifrarea psihologiei teroristului, în paralel cu adoptarea unor măsuri de creștere a rezilienței propriilor cetățeni, par a reprezenta conduitele de dorit în actualul context.

*Războiul social*, caracterizat prin schimbarea ponderii populației într-o regiune, urmată de

referendum și declararea independenței, prin acte secesioniste, a fost exersat în numeroase țări. Uneori, deși ponderea populației a fost aceeași de mulți ani, conștiința apartenenței la grup s-a schimbat, generând aceleași efecte – acte secesioniste unilaterale. De cele mai multe ori, astfel de „gesturi” s-au bucurat de un sprijin politic și logistic masiv din partea anumitor state. Pentru exemplificare, o să menționăm situația din Catalonia, Abhazia, Osetia, Kosovo - care s-au remarcat recent.

Din perspectivă psiho-socială, s-a demonstrat că, în general, puterea minorității este mai mare ca cea a majorității. Minoritatea, devenită, astfel, conștientă de puterea sa, va iniția, de regulă treptat, o serie de inițiative politice de conservare a sa, bazate pe limbă, tradiții, educație, servicii sociale, etnie, valori, bunuri, religie, ideologie, economie, inițiative ce pot culmina cu acapararea totală a puterii politice într-un teritoriu și declanșarea explozivă a demersurilor de secesiune. Susținerea externă îi amplifică forța și amploarea actului. Majoritatea, paralizată de chestiuni birocratice de natură administrativă și de eventuale dispute interne fratricide, se va mișca mult mai încet decât poate să o facă minoritatea, în cele mai multe cazuri, fapt ce va produce reacții tardive la inițiativele minorității, uneori, fără efecte acționale vizibile clare.

Un astfel de scenariu a fost jucat în multe teritorii de pe glob, cu rezultate notabile.

Militarii trebuie să știe, astfel, faptul că situația socială dintr-un anumit teritoriu se poate schimba fulgerător, cu efecte psihologice dramatice față de ducerea operațiilor militare. Cunoașterea elementelor culturale, istorice, etnice, religioase, ideologice, politice, morale, psiho-sociale și psihologice ce caracterizează o anumită populație reprezintă o colecție de atuuri pentru succesul operațiunii militare. Acest demers este util atât în cazul inamicului, cât și al neutrilor.

*Războiul resurselor naturale*, din ce în ce mai vizibil în ultimii ani, reprezintă, în fapt, o competiție sălbatică pentru materiile prime adăpostite de Terra. Deși nu reprezintă un tip de război nou, el găsim rădăcinile în



perioada marelui colonialism, în prezent, el s-a rafinat și și-a diversificat gama de tehnici și tactici de ducere. Deși acest tip de război se poartă, într-o mai mică măsură, prin mijloace militare, competiția de referință este acerbă, deoarece ea se desfășoară între entități cu bani și forță politică, economică, militară, în care sunt implicate și entități, care, întâmplător, dețin, pe teritoriul lor, respectivele materii prime. În acest context internațional extrem de complex, marii perdanți rămân tot statele sărace, care nu reușesc să-și conserve resursele, să le exploateze pe plan național, în interesul lor, ori, în cele din urmă, să investească cu folos banii primiți pe ele din cauza unor tare sociale bine înrădăcinate în respectivele societăți (corupția, ignoranța, lipsa cunoștințelor economice, absența interesului național, dezbinarea forțelor politice interne, sărăcia, analfabetismul, traficul de influență, reflexul de umilință în fața investitorilor ori a marilor jucători politici internaționali etc.).

Exemplele ce prezintă competiția din Africa sau din Asia pentru respectivele resurse sunt, deja, binecunoscute. Aceasta s-a extins și asupra unor mări (de exemplu, Marea Chinei de Sud), urmare a descoperirii de hidrocarburi și de resurse piscicole bogate, dar și schimbării unor politici de stat și a raporturilor de forțe în regiune.

Imperativele psihologice ce caracterizează acest tip de război ar trebui înțelese de militari, pentru a-și îndeplini misiunea în cunoștință de cauză.

*Războiul privat*, inventat în perioada colonială (de exemplu, „Force Publique” ce opera în Regatul lui Leopold – Congo, 1885), a fost redescoperit relativ recent, după anul 2001, când, alături de forțele armate naționale ale unor state, în anumite teatre de operații militare au început să opereze și entități militare private (de exemplu, în Afganistan - Blackwater, structurile de securitate ale unor firme multinaționale, companii de securitate privată etc.). Acestea nu se supun convențiilor internaționale privind dreptul umanitar și ducerea luptei și se pot bucura de o mobilitate mult mai mare decât cele militare clasice. Totodată, structurile militare private sunt mult mai puțin vizibile în mass-media, iar eventualele pierderi umane nu produc o reacție emoțională

asa de mare în societatea civilă care le generează. Pe de altă parte, efectul lor distructiv la adresa țărilor pe care acestea le gestionează poate fi cel puțin la fel de eficient ca al unei armate clasice.

Angajații unor astfel de „firme de război” sunt mercenari clasici, care se deosebesc de „mercenarii” ce-și desfășoară activitatea în armatele naționale (de exemplu batalioanele Ghurka din armata Regatului Unit sau Legiunea Străină din Armata franceză), prin aceea că nu trebuie să se supună legislației armatei vreunei țări și nici regulilor internaționale ale războiului, ci numai contractorului care i-a angajat.

O astfel de dezvoltare tactică poate ridica multiple probleme de natură psihologică pentru militarii ce aparțin unei armate naționale, în special atunci când respectivele structuri para-militare private le sunt ostile ori nu se sincronizează cu operațiile militare în desfășurare. În multe situații, însă, desfășurarea de forțe militare clasice se face în paralel cu cea a forțelor para-militare private, astfel că acțiunile lor pot fi complementare.

*Războiul ecologic* se descrie ca fiind lupta internațională pentru menținerea cât mai sănătoasă a Planetei noastre. În realitate, el se materializează prin menținerea cât mai sănătoasă a unor anume teritorii.

Goana după profit a unor companii a devastat zone întinse ale Terrei, despădurindu-le, ucigând mii de specii de animale și amenințând alte zeci de mii, poluând ireversibil aerul, apa, solul, transformând în deșert ceea ce odinioară era un paradis viu. Producția industrială a generat milioane de tone de reziduuri chimice toxice ce trebuie deversate în mediul înconjurător.

Deși la nivel internațional există protocoale de protejare a mediului (Acordul de la Paris privind schimbările climatice/2018), ONU elaborează serii întregi de recomandări (Conferința ONU privind schimbările climatice/2017), iar, periodic, statele lumii se reunesc în conferințe ecologice internaționale, unele state continuă să refuze semnarea respectivelor protocoale, iar altele, deși le-au semnat, le ignoră.

Depozitarea reziduurilor toxice a devenit o mare problemă, iar multe entități generatoare

caută, din ce în ce mai intens, soluții de scăpare de acestea. Astfel, ele sunt fie depozitate în alte țări, de regulă sărace, care nu au politici de protecție a mediului și unde corupția este foarte mare, ori sunt deversate direct în oceane, cu consecințe devastatoare pentru fauna din respectivele zone.

La aceste aspecte se mai pot adăuga: exploatarea irațională a resurselor vegetale (de exemplu, despăduriri masive) și animale (vânarea nediscriminativă a animalelor sau pescuirea peștilor din anumite zone, până la epuizarea resursei), purtarea oricărui fel de confruntare militară (urmare a distrugerilor pe care aceasta le provoacă), catastrofele industriale (de exemplu, exploziile de la centralele nucleare din Cernobîl și Fukushima), dezastrele naturale (incendii de proporții, cutremure, erupții vulcanice) etc.

Această abordare, de a face rău Planetei evitând tratatele internaționale, se constituie într-o adevărată confruntare ce poate lua amploarea unui război, în anumite contexte.

În mod paradoxal, tot militarii sunt dislocați, alături de alte forțe specializate, să limiteze efectele unor astfel de dezastre, să salveze vieți omenești sau să lupte cu cei ce încalcă flagrant legea.

Într-o astfel de situație, psihologia militarului trebuie ajustată de la cea de combatant la cea de salvator. Inamicul, în situația de referință, este mediul ostil, iar misiunea soldatului este de a salva și nu de a distruge. Această schimbare de paradigmă implică aspecte psihologice ce se pot reflecta în antrenament și instrucție.

*Războiul antipiraterie* modern reprezintă o acțiune de descurajare militară la adresa piraților ce acționează în diferite mări și oceane (Golful Aden, Caraibe, Cornul Africii, coasta Somaliei etc.). Acțiunile pirateresti moderne s-au dovedit a fi extrem de costisitoare având în vedere că vizează nave de mare tonaj, care transportă încărcături foarte valoroase, amenință dramatic viața echipajelor și perturbă masiv fluxurile de transport comercial internațional. Aceste tipuri de agresiune reprezintă o amenințare clară, fie la adresa securității și suveranității unor state, prin atacarea vaselor lor comerciale, fie la adresa bunurilor tranzacționate de acestea.

Reacția națională și internațională la adresa pirateriei s-a demonstrat a fi o provocare destul de mare, având în vedere faptul că nici legislația internațională și nici cea națională nu acoperă acest tip de conflict. Aprobarea unor acțiuni internaționale anti-piraterie la nivel ONU, răspunsul militar cinetic la adresa piraților, arestarea, judecarea și întemnițarea acestora, distrugerea bazelor lor de operare, supravegherea militară a rutelor comerciale, gestionarea bunurilor materiale confiscate de la pirați, salvarea echipajelor răpite și a navelor sechestrare, cooperarea internațională pe mare în privința protecției vaselor comerciale, identificarea „creierelor” care planifică acțiunile ilegale, prevenirea pirateriei prin acțiuni de sprijin economic a populațiilor din teritoriile defavorizate – se constituie în tot atâtea provocări generate de acest tip de război.

Alături de aspectele politico-diplomatice, legale, militare și tehnice, se manifestă și cele de natură psihologică. Astfel, militarii participanți la operații antipiraterie se pot confrunta cu o serie de probleme decizionale, atitudinale și comportamentale atipice, care intră în contradicție flagrantă cu instruirea lor. Să ne imaginăm doar situația banală în care personalul unui distrugător, purtător de rachete, cu sisteme de artilerie extrem de performante la bord, ar trebui să intervină pentru a preveni sechestrarea unui vas comercial de către 10 pirați îmbarcați pe o barcă de pescuit, înarmați doar cu arme automate și aruncătoare de grenade... Ar trebui să-i distrugă cu un singur obuz (care ar putea fi, poate, de 100 de ori mai costisitor decât barca piraților)... ar trebui să lanseze la apă o barcă de asalt cu militari, care ar putea fi uciși de pirați... sau să ridice un elicopter, care ar putea fi atins foarte ușor de o lovitură antiaeriană de aruncător de grenade reactive? Pregătirea psihologică a militarilor pentru un astfel de război reprezintă o mare confruntare pentru experții din multe domenii de activitate, inclusiv cel psihologic.

*Războiul politico-ideologic*, descris, până la finalizarea Războiului Rece (1990) ca o confruntare între sistemul socialist-comunist și cel occidental-imperialist, a căpătat, recent,

noi conotații, urmare a schimbării sistemelor ideologice aflate în confruntare. Astfel, cele mai recente războaie politico-ideologice au avut în prim-plan valori morale, culturale și religioase. Exemplele oferite de „Axa răului”, în diferitele sale configurații (Coreea de Nord – Iran – Irak sau Siria – Libia ori Cuba – Venezuela – Nicaragua etc.), de confruntarea politico-ideologică dintre Rusia și lumea occidentală, dintre Turcia și SUA sau dintre lumea musulmană și Israel, nu mai reprezintă demult un secret. Uneori, aceste confruntări devin cinetice, dar, de cele mai multe ori, din motive lesne de înțeles, ele continuă pe frontul mediatic, puternic augmentat de acțiuni politico-diplomatice, economice sau de descurajare militară.

Agresiunea psihologică în astfel de situații ia proporții apocaliptice și poate produce victime în rândul celor mai puternice armate, deoarece, bazată de subversiune psihologică și destructurarea încrederii populației civile, în general, și a militarilor, în mod special, în leadership-ul țării lor și în cauza pentru care luptă, aceștia pot ceda moral și adopta comportamente iraționale: dezertare, anxietate, frică, disperare, revoltă, insubordonare, predare, nerecunoașterea autorității legitime, indisciplină, dezinteres.

Evident, numai o pregătire psiho-morală constantă și temeinică, bine gândită și ancorată puternic în realitate poate contrabalansa acțiunile de agresiune psihologică inamice, mai sus evocate.

*Războiul atomic, chimic și biologic*, deși părea o emanație a perioadei Războiului Rece, manifestată printr-o acerbă cursă a înarmării cu arme de distrugere în masă, doctrine militare agresive, demonstrații de forță și de amplasare a vectorilor de lovire în poziții cât mai favorabile (de exemplu, criza rachetelor din Cuba), a reînviat, recent.

Susținut de retragerea unilaterală a Statelor Unite și Rusiei din tratatele bilaterale de neproliferare nucleară, semnate cu greu, în trecut, după îndelungi negocieri, de intenția unor noi state de a se înarma nuclear (Turcia), de demonstrațiile de forță ale Coreii de Nord,

care a detonat mai multe bombe nucleare, de confecționarea de noi arme nucleare de către țări care nu au semnat tratatele de tip SALT, de dezvoltarea de noi germeni patogeni extrem de distructivi, capabili de a impune pandemii nimicitoare ori de conceperea unor substanțe nocive toxice, cu acțiune distructivă de masă - războiul cu arme de nimicire în masă se impune, în prezent, din ce în ce mai amenințător la adresa vieții de pe întreaga Planetă.

Evaluarea și pregătirea psihologică a militarilor care gestionează arme de nimicire în masă sunt extrem de importante la acest moment istoric, în care situația de securitate internațională continuă să fie volatilă, impredictibilă, complexă și ambiguă (VUCA).

*Războiul contractual*, caracterizat prin angajarea unei armate străine, care să asigure securitatea unei anume țări sau teritoriu sau chiar să poarte un război împotriva unui terț, în numele angajatorului, deși nu este nou în istorie, pare să capete noi dimensiuni în secolul XXI. Declarațiile recente ale unor lideri ai unor mari puteri, potrivit cărora o anumită țară sau chiar grup de țări trebuie să plătească pentru serviciile de securitate asigurate, a produs o schimbare dramatică a unor paradigme legate de concepte precum cooperarea în luptă, alianță militară etc.

Ideea recentă de a lansa un astfel de concept de securitate se pare că se bazează pe excesul de forță militară al unor state, care trebuie să găsească motive partinice de a-și utiliza trupele în actualul context internațional, în care, deși amenințarea persistă, angajarea cinetică nemijlocită este extrem de redusă la nivel planetar. Din acest calcul nu trebuie să lipsească faptul că sistemul militar este corelat direct cu cel de securitate, economic, financiar, social.

Ca exemplu, putem să gândim care au fost consecințele reducerii forțelor armate în anumite țări din estul Europei după anii 90 – prăbușirea industriei de apărare, blocarea unor sume imense de bani pentru programe costisitoare de reconversie profesională versus șomaj, scăderea nivelului de trai, inflație, schimbarea atitudinii populare față de armată, convulsii sociale etc.

Războiul contractual, probabil necesar în anumite contexte, poate avea efecte dramatice asupra propriilor forțe armate, moralului populației și percepției unor valori fundamentale.

Problematica de referință, cu siguranță, va produce efecte psihologice masive la nivel social, cu consecințe greu de estimat fără un control atent al acesteia. La nivelul forțelor armate naționale, cele ce mai sunt totuși menținute, uneori simbolic, efectele psihologice pot fi și mai delicate. Acestea sunt legate, în esență, de două perspective fundamentale opuse, ce pot fi ilustrate astfel: „în definitiv, noi plătim – ei să lupte pentru noi”, respectiv, „ce rău am ajuns, că nu suntem în stare nici măcar să ne apărăm”.

*Inviazia pentru impunerea intereselor* reprezintă, în cele din urmă, tot o formă de război. Dacă în trecut această formă de confruntare armată era frecvent întâlnită, după anii 80 ea s-a redus semnificativ. Recent, odată cu operațiunile militare din Irak, Crimeea, Libia etc. acest tip de război s-a redescoperit. Uneori, invazia s-a făcut prin mijloace cinetice clasice (Irak), alteori prin forme non-cinetice (Crimeea).

Indiferent de forma de ducere a luptei, acest război rămâne în panoplia confruntărilor militare potențiale ale secolului XXI. El este bine localizat geografic, scurt, permite o veritabilă demonstrație de forță și atingerea rapidă a scopurilor politice pentru care a fost declanșat.

Prăbușirea moralului, descurajarea, pierderea încrederii în lideri și chiar în forțele proprii, exacerbarea instinctului de supraviețuire reprezintă doar câteva dintre efectele psihologice ale acestui tip de război. Pregătirea psihologică a militarilor pentru o astfel de confruntare militară reprezintă un demers laborios.

### **Implicațiile psihologice ale noilor conflicte ale secolului XXI asupra personalului militar**

Formele de război descrise mai sus, departe de a fi epuizat întreaga panoplie a confruntărilor secolului XXI, se estimează că pot funcționa fie independent, fie combinat, în funcție de intențiile agresorului, capacitatea de reacție a entității agresate și reacția comunității

internaționale. Uneori, îmbinarea acestora face deosebit de dificilă clasificarea formelor de confruntare descrise mai sus, unele dintre ele devenind părți ale altora, după o arhitectură ce poate fi descifrată cu greu chiar și de strategii care au proiectat-o.

Așa cum s-a observat, cele mai multe dintre formele de război descrise anterior își au originea în vremuri străvechi, dar, în prezent, sunt adaptate noului context geostrategic internațional de securitate, pe de o parte, și noilor tehnologii, pe de altă parte. Totodată, dezvoltările recente ale științei au permis conceperea unor forme noi de război, extrem de sofisticate, distructive și greu de înțeles de către majoritatea oamenilor, cum ar fi cel cibernetic.

Indiferent de numele său, *războiul secolului XXI* poate produce foarte multă suferință umană și o deteriorare rapidă a mediului înconjurător, cu consecințe dramatice pentru întreaga omenire.

Reacția la astfel de agresiuni a liderilor strategici ai unei țări, a formatorilor de opinie, a populației și, nu în ultimul rând, a forțelor armate – se bazează atât pe rațiuni politico-strategice, economice, financiare și sociale, cât și pe comandamente de natură psihologică.

Componenta psihologică, neglijată de cele mai multe ori, poate schimba dramatic soarta unui război și poate conduce la cele mai neașteptate rezultate.

### **Concluzii**

Având în vedere cele prezentate, ne permitem să concluzionăm că lumea modernă este încă departe de a fi găsit o modalitate pașnică, reciproc avantajoasă, de soluționare a diferendelor existente la acest moment, iar războiul continuă să reprezinte o opțiune viabilă și omniprezentă la îndemâna oricărui decident strategic.

Războiul secolului XXI va fi unul extrem de complex și de subtil, care va angaja ființa umană gradual, insidios și multidimensional, uneori, poate, chiar în condițiile în care ea nu va fi conștientă că face obiectul unei confruntări.

Mijloacele de luptă clasice, în marea lor majoritate de natură cinetică, vor fi utilizate



dacă situația o va cere, dar locul lor va fi preluat, treptat, de alte forme de confruntare, care pot impune interesele agresorului mult mai repede și mai ieftin, cu păstrarea intactă a resurselor, infrastructurii și forței de muncă din zona vizată sau cu declanșarea unor mișcări sociale anomice intense ce pot duce la măcinarea sistemului politico-social al țintei, din interior, urmate de capitularea țintei și instaurarea unei noi puteri politice locale, loiale agresorului.

Războaiele secolului XXI se vor derula într-o lume globalizată, strâns conectată prin magistrale financiare, energetice, de transport, de materii prime, de mărfuri, de comunicații și de forță de muncă. Astfel, războaiele acestui secol vor genera efecte planetare greu de estimat, chiar dacă unele dintre ele vor avea o natură eminent locală.

Aceste aspecte ale războiului secolului XXI ar trebui studiate și dintr-o perspectivă psihologică, cu mult mai multă atenție, deoarece militarii ce vor purta aceste confruntări vor trebui să fie mai inteligenți, să aibă o capacitate decizională mult mai flexibilă și rapidă, să fie mai rezilienți și să dețină o personalitate puternică. Totodată, populația civilă va trebui „alfabetizată”, astfel încât să înțeleagă noile tipuri de războaie și confruntări militare pentru a fi mai rezilientă și mai pregătită psihologic.

Departate de a fi epuizat un astfel de subiect, ne așteptăm ca și alți experți în domeniu să contribuie la dezvoltarea sa, în special dintr-o perspectivă psihologică.

### Bibliografie:

1. ARĂDĂVOAICE, G., *Stresul psihic în lupta armată*, Editura Militară, București, 1993;
2. ARĂDĂVOAICE, G., *Personalitatea cadrelor militare*, Editura Militară, București, 1987;
3. ARTWHOLL, A.; L. CHRISTENSEN, *Deadly Force Encounters: What Cops Need To Know To Mentally And Physically Prepare For And Survive A Gunfight*, Paperback, New York, 1997;
4. BLACK, J., „War and Strategy in the 21st-Century”, 2002, disponibil la <https://www.fpri.org/article/2002/02/war-and-strategy-in-the-21st-century/>;
5. BOWLES, S.; P. BARTONE, *Handbook of Military Psychology, Clinical and Organizational Practice*, Springer International Publishing, 2017;
6. CEAUȘU, V., *Cunoașterea psihologică și condiția incertitudinii*, Editura Militară, București, 1978;
7. CHELCEA, S., *Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative și calitative*, Editura Economică, București, 2001;
8. CHELCEA, S.; I. MĂRGINEAN; I. CAUC, *Cercetarea sociologică. Metode și tehnici*, Editura Destin, Deva, 1998;
9. CHELCEA, S., *Experimentul în psihologie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 2009;
10. von CLAUSEWITZ, Carl *On war*, Oxford University Press, 2009;
11. COSMOVICI, A., *Metode de investigare a personalității*, Editura Academiei, București, 1980;
12. CRACSNER, E., *Elemente de psihologie militară*, Editura AISM, București, 2001;
13. DELCEA, C., *Psihologia terorismului. Studii psihologice asupra terorismului*, Editura Albastră, București, 2004;
14. DINSTEIN, Y., *War Aggression and Self Defence*, Cambridge University Press, New York, 2011;
15. DOBRE, C., *Psihologie diplomatică*, Editura UNAp, București, 2013;
16. DOBRE, C. (coord), *Psihologie militară – pentru oameni, în beneficiul organizației*, Editura UNAp, București, 2012;
17. DOBRE, C. (coord), *Psihologie militară – în slujba interesului național*, Editura UNAp, București, 2013;
18. DOBRE, C. (coord), *Psihologia militară – multiplicator al eficienței operaționale*, Editura UNAp, București, 2014;
19. DOBRE, C. (coord), *Psihologia militară – componentă esențială a mediului de securitate actual*, Editura UNAp, București, 2015;
20. DOBRE, C. (coord), *Psihologia militară – pilon al performanței individuale și organizaționale*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2018;

21. DOBRE, C. (coord), *Psihologia militară – provocări ale secolului XXI*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2019;
22. DULEA, G.; T. FRUNZETI (coord), *Coordonate ale psihologiei militare aplicate*, Editura UNAp, București, 2009;
23. DULEA, G.; T. FRUNZETI (coord), *Psihologia terorismului în era globalizării*, Centrul Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2009;
24. ESTRADA, A., *Military Psychology*, APA, Vancouver, 1989;
25. FLONTA, M., *Despre rădăcinile istorice și destinul „Logicii cercetării”*, în Popper, Karl R., *Logica cercetării*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1981;
26. GABBARD, O. G., *Tratat de psihiatrie psihodinamică*, Ed. Trei, București 2007;
27. GAL, R.; D. MANGELSDORFF, *Handbook of Military Psychology*, The Israeli Institute for Military Studies, 1991;
28. GIDEON, A.; van DYK, J., *Military Psychology for Africa*, Sun Press, 2016;
29. GOLU, M., *Fundamentele psihologiei*, Ed. Fundației România de mâine, București, 2007;
30. GOLU, M., *Bazele psihologiei generale*, Editura Universitară, București, 2002;
31. ILUȚ, Petru, *Abordarea calitativă a socioumanului. Concepte și metode*, Ed. Polirom, Iași, 1997;
32. GROSSMAN, D., *On Killing, The Psychological Cost of Learning to Kill in War and Society*, Back Bay Books, New York, 1996;
33. GROSSMAN, D., *The Psychology and Physiology of Deadly Conflict in War and in Peace*, Paperback, Boston, 2008;
34. GROSSMAN, D.; M. ASKEN, L. CHRISTENSEN, *Warrior Mindset*, Paperback, Boston, 2010;
35. KENNEDY, C.; E. ZILLMER, *Military Psychology. Clinical and Operational Applications*, Guilford, New York, 2012;
36. KENNEDY, C.; MOORE, J., *Military Neuropsychology*, Springer Publishing Company, New York, 2009;
37. KLINGER, D., *Into the Kill Zone, A Cope's Eye View of Deadly Force*, Paperback, New York, 2006;
38. LAURENCE, J., MATTHEWS, M., *Handbook of Military Psychology*, Oxford University, 2011;
39. MANHEIM, J. B., *Biz-War and the out-of-power elite*, Psychology Press, London, 2004;
40. MAHESHWARI, N.; V. V. KUMAR, *Military Psychology. Concepts, Trend and Interventions*, SAGE Publications, India, 2016;
41. MĂRGINEAN, I., *Proiectarea cercetării sociologice*, Editura Polirom Iași, 2000;
42. MEDAR, S. (coord), *Capabilități ale serviciilor moderne de informații*, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2007;
43. METZ, S.; P. CUCCIA, *Defining War for the 21st Century*, SSI – Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 2010;
44. MINCU, C. L. (coord), *Psihologie militară aplicată*, vol. 1 și 2, Editura Universitară, București, 2015;
45. MINCU, C. L.; O. STROESCU, (coord), *Psihologie aplicată în domeniul securității naționale*, Editura Universitară, București, 2019;
46. NEVEANU, P. P., *Introducere în psihologia militară*, Editura Militară, 1970;
47. PAINE, K., *The Psychology of Modern Conflict*, Palgrave, London, 2015;
48. POIS, R., Langer, P., *Command Failure in War*, Indiana University Press, Indiana, 2004;
49. RADU, I. (coord.), *Introducere în psihologia contemporană*, Editura Sincron, Cluj Napoca, 1991;
50. RAWAT, S., *Military Psychology*, Rawat Publications, New Delhi, 2016;
51. RAWAT, S., *Military Psychology and Leadership Development*, Rawat Publications, New Delhi, 2017;
52. RENSHON, J., *Why Leaders Choose War*, Praeger Security International, London, 2006;
53. RICHARD, A. G., *No More Heroes. Madness and Psychiatry in War*, Hill and Wang, New York, 1987;
54. RIEBER, R. W., *The Psychology of War and Peace. The Image of the Enemy*, Springer Science, New York, 1991;
55. POPA, M., *Psihologie militară*, Editura Polirom, Iași, 2012;
56. SAVU, G., *Spionajul militar modern*, Editura RAO, București, 2017;

57. SIDDLE, B., *Sharpening the Warrior Edge – The Psychology & Science of Training*, Paperback, New York, 1995;
58. SÎNTION, F., *Aplicații practice de psihologie militară*, București, Editura Militară, 1983;
59. THOMAS, W. B.; B. A. AMY, *The Psychology of the Peacekeeper*, Prager, London, 2003;
60. ZLATE, M., *Introducere în psihologie*, București, Casa de Editură și Presă „Șansa“, 1994;
61. WASTON, P., *War on the Mind: Military Uses and Abuses of Psychology*, Penguin Book, 1980.

<sup>1</sup> Strategia Națională de Apărare a Țării, 2015-2019, CAP.II, p.11

<sup>2</sup> Idem., p.

<sup>3</sup> Ex: crearea unor state „fantomă” pe teritoriul unor țări suverane (ex: Abhazia și Osetia în Georgia); încălcarea prevederilor dreptului internațional și ocuparea ilegală a teritoriului altui stat (ex: Peninsula Crimeea); re poziționarea rapidă a vectorilor de lovire cinetică de înaltă precizie, asociată cu demonstrații de forță masive, lovituri de stat și alunecări antidemocratice periculoase; acțiuni centrifuge în cadrul Uniunii Europene (BREXIT); reconfigurarea jocurilor geostrategice (Federația Rusă, Turcia, China, Iran etc.); menținerea unor enclave din teritoriul suveran al unor state sub ocupație militară (Transnistria); crize financiare de proporții (Grecia); crize guvernamentale și instabilitate politică accentuată (R.Moldova, Ucraina, Libia); acțiuni separatiste (Țara Bascilor, Corsica, Liga Nordului, Kosovo etc.); conflicte înghețate cu izbucniri violente (Armenia-Azerbaidjan, F.Rusă-Georgia); atentate teroriste de proporții (Franța, Germania, Rusia, Turcia etc.); segregare religioasă, etnică și națională (Afganistan, Irak, Siria, Kosovo etc.); acțiuni specifice războiului hibrid (F.Rusă-Ucraina); războaie interne (Siria, Libia); proliferarea nucleară (Coreea de Nord, Iran); dezvoltarea unor entități teroriste radical-islamice care controlează teritorii extinse și populații numeroase („Statul Islamic”, Al-Qaeda, Boko Haram, Al-Shabab etc.); acțiuni piraterești de anvergură (Gulful Aden, Gulful Guineea, Strâmtoarea Malacca etc.); dispute teritoriale și maritime istorice (Marea Chinei de Sud/Est, India-China, Japonia-F.Rusă etc.); reconfigurarea sferelor de influență ale marilor puteri; accederea la putere a unor formațiuni politice naționalist-extremiste în unele state ale UE; migrația necontrolată spre Occident și gestionarea deficitară a acestei crize de către liderii europeni (migrația din Siria, Afganistan, Nordul Africii); denunțarea tratatelor de neproliferare nucleară de către SUA și F.Rusă; declanșarea unor confruntări comerciale (SUA-China, SUA-UE); acutizarea disparităților economico-financiare dintre state (G20, G7 versus restul lumii); degradarea accelerată a mediului înconjurător (incendiile din Australia); pandemii (SAR, gripa porcine, virusul Zika etc.); dezastre tehnologice (accidentul de la centrala nucleară de la Fukushima); exacerbarea acțiunilor xenofobe, naționalist-rasiste (exprimate prin agresiuni la adresa emigranților sau religiei/culturii acestora, genocid etc.); perturbarea culoarelor energetice strategice ale lumii (oprirea gazului rusesc către Occident, inconsecvență europeană și concurență acerbă în trasarea noilor rute de transport pentru hidrocarburi și curent electric); atacuri cibernetice de amploare (la adresa unor instituții guvernamentale, bancare, economice, politice etc.); acțiuni subversiune, de dezinformare sau informare ostilă.

# CHINA: CÂTEVA SEMNE CLARE ALE ASUMĂRII STATUTULUI DE PUTERE MONDIALĂ

Florin DIACONU\*

## Abstract

*Most obviously, the sheer size of its territory and population are making China a great power. But, along the past few decades (and even more obviously along the past few years), the Chinese foreign policy and strategic posture are shaped in a way clearly telling Beijing decision makers are increasingly interested in developing for their country a world power status. The study explores, with significant details, some of the most important elements strongly indicating China is actively searching for such and exceptional power status.*

**Keywords:** China, Germany, natural resources, strategic interests, Africa, the World Ocean, national power, power projection, global hegemony, great power, world power.

În mod evident, mai multe dintre elementele constitutive ale puterii sale naționale<sup>1</sup> indică faptul că statul chinez este o *mare putere*<sup>2</sup>. Este vorba, în primul rând, de mărimea resurselor demografice. Date recente din surse oficiale occidentale ne spun că, la momentul actual, populația totală a Chinei este de aproape 1,4 miliarde locuitori (mai precis, 1.394.015977<sup>3</sup>, ca estimare a Agenției Centrale de Informații a SUA pentru jumătatea anului 2020). Suprafața sa uriașă plasează, de asemenea, statul chinez în rândul marilor puteri: teritoriile controlate în mod direct de Beijing au, împreună, aproape 9.600.000 de kilometri pătrați (a patra țară de pe glob, în ordinea descrescătoare a suprafețelor, după Federația Rusă, Canada și SUA)<sup>4</sup>. Decenii în șir, după proclamarea Republicii Populare, China s-a manifestat în special ca mare putere predominant *regională* – a se vedea inclusiv faptul că *toate* războaiele în care a fost direct implicată au avut loc în imediata vecinătate a frontierelor sale (cel din Coreea, cel împotriva Indiei, ca și invadarea Vietnamului<sup>5</sup>), în timp ce, *adesea*, puterile cu ambiții și capacități

*globale/mondiale* luptă, cu diverse intensități, inclusiv la *foarte* mare distanță de teritoriul propriu (cazul Marii Britanii în mai multe ocazii, în întreaga epocă modernă, de exemplu; și, ceva mai aproape de zilele noastre, mai ales cazul SUA, în repetate ocazii, începând încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea).

Dar, pe parcursul ultimelor decenii (și cu prioritate în ultimii ani) s-au conturat, tot mai clar, elemente ce indică faptul că decidenții de la Beijing sunt în tot mai mare măsură interesați ca țara lor să dobândească trăsăturile unei *puteri mondiale*<sup>6</sup>. Altfel spus, trăsăturile unui actor al scenei internaționale care are interese *peste tot* în lume, ca și o capacitate de intervenție (politico-militară, în plan economic sau cu mijloace compozite, care cuprind și o consistentă componentă de tip *soft power*) ce poate fi utilizată, cu un anume nivel de eficiență, practic *oriunde* în lume. E utilă aici, cred, și o trimitere explicită la o paralelă istorică – una care facilitează înțelegerea tranziției de la statutul de mare putere la statutul de putere mondială. Termenul de comparație

\* Autorul este conferențiar universitar doctor și predă relații internaționale și studii strategice la Facultatea de Științe Politice a Universității din București (FSPUB).



principal pe care îl propune textul de față, inclusiv într-un capitol special, este cazul Germaniei, la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea.

### **Un catalizator important al rangului puterii: dinamica puterii economice**

În cazul Chinei contemporane, la fel ca și în cazul Germaniei de acum mai bine de un secol, dinamica puterii industriale are un rol evident în tranziția de la statutul de mare putere la statutul de putere *mondială*. În perioada ce a urmat după încheierea cu succes a procesului de unificare națională, Germania avea o capacitate industrială importantă, dar în mod clar mai puțin dezvoltată decât a Marii Britanii (ce deținea încă, în virtutea inerției, poziția excepțională pe care o denumim prin sintagma de atelier al lumii). Relativ rapid, însă, această situație s-a schimbat. De la o producție industrială totală care acoperea necesarul intern, precum și segmente consistente ale piețelor din restul Europei, Germania a făcut, în doar două-trei decenii, un salt uriaș, care a obligat Berlinul să caute debușee noi pe piețe tot mai largi, inclusiv *mult* dincolo de limitele geografice ale Europei. Cifrele ilustrează clar o evoluție de acest tip. La 1880, Germania, unificată de doar un deceniu, deținea o cotă-parte de 8,5 % din producția industrială mondială. Două decenii mai târziu, în anul 1900, cota-parte a Germaniei din producția industrială a lumii crescuse semnificativ, ajungând la 13,2 % (ceea ce înseamnă o creștere cu aproape 50 %!). În același interval, cota-parte din producția industrială mondială ce revenea Marii Britanii s-a micșorat vizibil, de la 22,9 % la 18,5%. Până în 1913, anul imediat anterior izbucnirii Primului Război Mondial, ponderea Germaniei în producția industrială mondială a crescut la 14,8 %, în timp ce aceea Marii Britanii s-a redus și mai mult, ajungând la doar 13,6 %<sup>7</sup>. Pentru a înțelege mai bine semnificația acestor cifre, e util să amintim și faptul că, între 1880 și 1913, potențialul industrial total al Germaniei a crescut de *cinci* ori (de la un volum ce reprezenta 27,4 % din totalul potențialului

industrial al Marii Britanii, calculat pentru anul 1900, la un volum de 137,7%<sup>8</sup> - prin raportare la același termen de comparație).

În ultimele decenii, dinamica economică a Chinei are caracteristici apropiate de cazul discutat în rândurile de mai sus. În 1953, afirmă Paul Kennedy într-un volum notoriu despre creșterea și descreșterea marilor puteri, China deținea doar o cotă-parte infirmă din producția industrială mondială (mai precis, 2,3%), iar potențialul ei industrial reprezenta doar aproximativ șapte zecimi din cel al Marii Britanii în anul 1900. Relativ rapid, aceste cifre s-au modificat substanțial: ponderea în producția industrială mondială, de exemplu, a crescut până la 3,9 % în 1973 și până la 5 % în 1980, fiind deja evident, încă din acea perioadă, că regimul de la Beijing „era hotărât să construiască un fundament economic adecvat pentru rolul de mare putere la care aspira”<sup>9</sup>. Ulterior, începând cu penultimul deceniu al secolului al XX-lea, performanțele economiei chineze – eliberate, în perioada lui Deng Xiaoping<sup>10</sup>, de componentele bizare și contraproductive din anii în care s-a aflat la putere Mao Zedong – s-au consolidat și mai mult: prin 1983-1984, ritmurile de creștere anuale față de 1952 erau, în industrie, de 10 %, iar în agricultură, de 3 %; în aceeași perioadă, Produsul Intern Brut (PIB) al Chinei creștea deja într-un ritm de 5-6 % pe an<sup>11</sup>. Și mai aproape de zilele noastre, dinamica economică a Chinei a căpătat – și a și menținut, ceea ce merită subliniat – ritmuri de dezvoltare încă și mai consistente. În a doua ediție (cea din 2012) a lucrării sale despre dinamica puterii Chinei, Martin Jacques afirma, între altele, că încă din anii 1980 piața SUA (cea mai bogată din lume, la vremea aceea) „a devenit cea mai importantă destinație a exporturilor Chinei”<sup>12</sup>. Pe măsură ce ne apropiem de zilele noastre, dimensiunile și performanțele economiei naționale a Chinei cresc continuu, în ritmuri adesea extrem de înalte, comparate cu media mondială. La momentul actual, conform Băncii Mondiale, China are deja „a doua economie, ca mărime, din întreaga lume”<sup>13</sup>.

Dezvoltarea economică accelerată înseamnă, desigur, un plus semnificativ de *putere*. Dar ea

înseamnă, dincolo de un anumit punct, și o consistentă *vulnerabilitate*: aceea care constă într-o dependență crescândă de importuri cu relevanță strategică (în special de materii prime deficitare). Cazul cel mai bine profilat este, pentru discuția pe care o propunem aici, acela al accesului Chinei la *hidrocarburi lichide* (în special petrol). Agenția Centrală de Informații a SUA estimează că producția petrolieră internă a Chinei este, în mod obișnuit, de aproape 3,8 milioane de barili pe zi (estimare pentru 2018), în timp ce consumul curent este de 6,71 milioane barili pe zi<sup>14</sup>. Diferența *uriașă* – de aproape 3 milioane de barili pe zi, iar uneori semnificativ mai mult decât atât (vezi, de exemplu, faptul că, în noiembrie 2019, China a importat, *zilnic*, peste 11 milioane de barili de petrol<sup>15</sup>) – între producția internă și consumul total nu poate fi acoperită decât de importuri cu adevărat masive. Cu precizarea că, dacă privim cu atenție harta, constatăm cu ușurință că regiunile cu adevărat bogate în petrol sunt – cu excepția unor segmente ale teritoriului Federației Ruse – departe, sau chiar *foarte* departe de China, la mii de mile marine depărtare (în Orientul Mijlociu, ca și în Africa sau în America de Sud). Toate acestea conturează o ecuație foarte clară: continuarea dezvoltării Chinei înseamnă, inevitabil, o dependență crescândă față de importuri (cele de petrol, în cazul discutat aici). Prin urmare, consolidarea puterii naționale pe calea dezvoltării economice accelerate obligă Beijingul să aloce tot mai multă atenție, precum și tot mai multe resurse (de diverse tipuri) acelei părți din politica externă care privește relațiile cu țări aflate la *mare* distanță de China. Altfel spus, chiar continuarea dezvoltării obligă China să acorde o atenție *crescândă* unor regiuni geografice *îndepărtate*; și obligă China să-și asume în chip tot mai clar statutul de putere *mondială*. Adevărul și validitatea unei astfel de aserțiuni sunt probate, în bună măsură, chiar și de o simplă trecere în revistă a implicării economice a Chinei în Africa, de exemplu: un text publicat recent în *Forbes* ne informează, între altele, că principalul partener comercial al continentului african este acum China; și că cel puțin 10.000 de firme chinezești operează pe continentul african;

și că valoarea totală a afacerilor derulate de China în Africa, începând din 2005, a depășit deja două *trilioane* de dolari SUA, în timp ce investițiile chinezești în țările acestui continent sunt de peste 300 de miliarde dolari. Același text trece succint în revistă și *resursele naturale* uriașe din Africa și enunță, explicit, faptul că statul chinez „are nevoie, pentru stabilitatea sa economică și politică pe termen lung, de ceea ce Africa posedă” din plin<sup>16</sup>.

### **O prioritate importantă: control crescând asupra Oceanului Mondial**

Unul dintre elementele importante care subliniază preocuparea decidenților de la Beijing pentru dobândirea de către China a statutului de putere *mondială* este atenția sporită acordată controlului unor puncte-cheie în competiția geostrategică. Ne referim aici, *cu prioritate*, la un tip de realitate direct corelat cu faptul că suprafața Pământului e acoperită, în proporție de șapte zecimi, de diverse segmente (mări și oceane) ale Oceanului Mondial. În aceste condiții, putere mondială înseamnă, în termeni practici, a avea posibilitatea de a utiliza, în mod nerestricționat, întreg Oceanul Mondial; a avea posibilitatea de a utiliza în folos propriu diverse obiective de infrastructură sau puncte de trecere obligatorii, relevante pentru transporturile oceanice *strategice* (ca și posibilitatea ca, la nevoie, să poți exercita, inclusiv cu mijloace militare, presiuni directe asupra principalilor competitori și / sau inamici, inclusiv prin lezarea capacității respectivilor competitori de a naviga liber pe Oceanul Mondial și de a folosi rute de transport oceanice importante, iar adesea chiar vitale).

În ultimii ani, China a dovedit că are *planuri* serioase – și că, într-o anumită măsură, a obținut și câteva *rezultate* notabile (fie ele parțiale sau complet configurate) în toate aceste domenii. Ca să dăm doar câteva exemple, este suficient să amintim aici faptul că Beijingul a alocat deja o cantitate notabilă de resurse pentru eliminarea controlului american *de facto* asupra Canalului Panama, obiectiv de infrastructură absolut esențial pentru a scurta cu mai multe mii de mile

marine<sup>17</sup> rutele de transport care leagă Atlanticul de Pacific. Mai precis, în condițiile accentuării competiției geostrategice între SUA și China, Beijingul a întreprins eforturi importante pentru a construi și utiliza, în concurență directă cu canalul controlat în bună măsură de SUA, *propriul canal navigabil* care să lege Pacificul de Atlantic. Surse deschise numeroase indică faptul că acest uriaș obiectiv de infrastructură se află deja în construcție pe teritoriul statului Nicaragua. Cu o lungime de peste 170 de mile, o adâncime de peste 90 de picioare și o lățime de câteva sute de metri, noul canal implică un efort financiar de cel puțin 40 de miliarde de dolari, estima un text publicat în 2014. Aceeași sursă deschisă preciza și faptul că proiectul noului canal e astfel întocmit încât prin acest obiectiv major de infrastructură să poată trece inclusiv cele mai mari nave port-container din lume, nave care *nu* pot folosi, datorită dimensiunilor lor colosale, Canalul Panama, nici măcar după modernizarea și lărgirea considerabilă a acestuia<sup>18</sup>. Concomitent, e decelabil și un interes crescut al Chinei pentru a dobândi, prin mijloace economice, poziții tot mai consistente și în Republica Panama, inclusiv în segmentul economiei locale direct legat de Canal (pentru a înțelege mai bine despre ce vorbim, amintim aici că, în doar primii doi ani de după stabilirea relațiilor diplomatice, Beijingul a semnat 30 de acorduri cu Republica Panama<sup>19</sup>- ceea ce înseamnă câte cinci acorduri, în medie, la fiecare patru luni). În unele ocazii, presiuni politice directe par să fie precursorul (și catalizatorul, probabil) imediat al unor acorduri economice ce consolidează pozițiile Chinei în Panama. Așa de exemplu, o sursă deschisă cât se poate de serioasă sublinia, în decembrie 2018, că exact la o zi după vizita președintelui Xi Jinping în Panama, autoritățile guvernamentale din acest stat al Americii Centrale au declarat un consorțiu chinez ca fiind câștigătorul licitației pentru construcția unui pod de mari dimensiuni (și în valoare totală de 1,4 miliarde dolari SUA) peste Canal<sup>20</sup>.

În ceea ce privește preocuparea Chinei de a obține și controla poziții importante în proximitatea unor puncte obligatorii de trecere

dintr-o zonă în alta o Oceanului Mondial, unul din cele mai relevante episoade este acela constituit de înființarea și utilizarea unei baze navale la Djibouti<sup>21</sup>, foarte aproape de strâmtoarea Bab el-Mandeb, care leagă Golful Aden (Marea Arabiei) de Marea Roșie și, prin urmare, zona Golfului Persic de Mediterana și, pe aici, de piețele Europei și, în sens mai larg, de lumea occidentală. Surse deschise serioase indică, foarte clar, faptul că primele nave militare ale Chinei au ajuns la Djibouti în iulie 2017. Cam o lună mai târziu, bastimentele chinezești întreprindeau, în Golful Aden, exerciții de tragere cu muniție reală. Deși China evită în chip constant să folosească, în legătură cu prezența sa în Djibouti, termenul de bază navală sau bază militară (preferând conceptul de poziție sau bază de sprijin logistic), *Stratfor* estima că doar buncărele subterane puternic protejate de ziduri și planșee groase din beton armat acoperă o suprafață totală de 23.000 de metri pătrați<sup>22</sup>. Un raport relativ recent declasificat, redactat în 2017 de către specialiști americani din cadrul *CNA* (*Center for Naval Analyses*), la cererea Biroului Șefului Operațiunilor Navale (*Office of the Chief of Naval Operations* din cadrul *Navy Department, Pentagon*) precizează, în plus, că baza navală a Chinei în Djibouti are capacitatea de a deservi toate tipurile de nave militare chinezești, cu doar două excepții – portavioanele și navele cele mai mari de transport și desant<sup>23</sup>.

### **Dinamica puterii navale: un termen de comparație util**

Într-o anumită măsură, ceea ce întreprinde acum China pentru a dobândi statutul de putere *mondială* seamănă, relativ bine, cu elemente ale comportamentului Germaniei imperiale pe arena internațională, la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea.

Confruntate cu competitori / adversari puternici, ambele state au ca numitor comun clar conturat investiții masive făcute, în ritm accelerat, pentru a dezvolta o flotă militară *oceanică*<sup>24</sup> de prim ordin: în cazul Germaniei de acum mai bine de un secol, pentru a putea concura cu succes hegemonia navală britanică; iar în cazul Chinei

contemporane, pentru a putea concura cu succes U.S. Navy. Cu peste un secol în urmă, dinamica marinei militare germane era una absolut spectaculoasă: de la un deplasament total de doar 172.000 tone (dintre care 15.000 tone reveneau navelor auxiliare), în 1882, la 610.000 tone în 1908. În același interval cronologic, distanța dintre capacitatea de luptă a flotei britanice și cea a flotei germane s-a redus vizibil: dacă la 1882, cele 12 nave de luptă cuirasate ale Germaniei erau de peste trei ori și jumătate mai puține decât cele 41 ale Marii Britanii, în 1908, Germania avea deja un număr de nave de linie de doar două ori mai mic decât cele ale Royal Navy (24 contra 53)<sup>25</sup>.

La începuturile sale, în anii 1950, marina militară a Chinei reprezenta o forță absolut ridicolă: doar 4 submarine vechi, obținute de la URSS, două distrugătoare, ca și vreo 10 corvete, precum și un număr ceva mai mare de ambarcațiuni ușoare<sup>26</sup>. Surse deschise credibile estimează că, la momentul actual, forțele navale ale Beijingului ar număra, cu totul, 777 de bastimente, dintre care două portavioane, 36 de distrugătoare, 52 de fregate, 50 de corvete, 74 de submarine, 220 de nave de patrulare, precum și 29 de dragoare<sup>27</sup>. În 2019, raportul anual înaintat de Pentagon Congresului SUA, referitor la dinamica forțelor armate și orientărilor strategice ale Chinei, estima că numărul total de bastimente *de luptă* ale Beijingului este de peste 330; același document sublinia dinamica înaltă a corpului de infanterie marină al Chinei (care are deja 7 brigăzi, cu efective totale de 30.000 de militari), precum și faptul că marina chineză a început construcția unor crucișătoare înarmate cu rachete ghidate, precum și construcția unui al treilea portavion. Același document oficial estima că dinamica actuală a forțelor navale chineze demonstrează nu doar atenția crescândă acordată de Beijing Oceanului Mondial, ci și faptul că marina militară chineză se pregătește pentru a fi capabilă să întreprindă diverse „sarcini operaționale la distanțe tot mai mari de teritoriul continental” al Chinei<sup>28</sup>.

E de luat în considerare, de asemenea, faptul că preocuparea *crescândă* pentru dobândirea

statutului de putere *mondială* e asociată, în destule ocazii, cu situații în care segmente ale marinei militare operează, inclusiv în vreme de pace, departe de teritoriul național. Așa a fost, de exemplu, cazul navelor militare germane care, în preajma Primului Război Mondial, erau prezente în diverse puncte din zona Oceanului Pacific, unele dintre ele staționând în porturi din China (și ne referim aici la navele de luptă și auxiliare care, ulterior, aveau să se regroupeze, toate, în escadra condusă de amiralul von Spee<sup>29</sup>). În zilele noastre, și forțele navale chineze au început să întreprindă misiuni de diverse tipuri la *mare* distanță de teritoriul național. În mai 2015, de exemplu,acompaniate de bastimente de luptă rusești, două fregate chinezești au întreprins exerciții militare complexe în Marea Mediterană, iar site-ul de știri al *U.S. Naval Institute* afirma, în directă legătură cu acest episod, că Mediterana (aflată, subliniem, la multe mii de mile depărare de China) e din ce în ce mai importantă pentru decidenții de la Beijing, „atât în termeni de securitate energetică, dar și în termeni comerciali”<sup>30</sup>.

### Concluzii

În mod predictibil, dobândirea de către China a unui statut pe deplin conturat de putere mondială (ceea ce, repetăm, înseamnă un stat cu *interese globale*, dar și cu *capacitate de intervenție globală*, ca și cu capacitate de a proiecta, la nevoie, forță militară – și nu numai – practic oriunde în lume) va modifica *masiv*, în mod cert, logica funcționării sistemului internațional. Există, astăzi, un număr important de state cu interese globale sau mondiale (sau cel puțin trans-regionale), dar nu multe dintre ele pot fi considerate puteri *globale* în sensul plin al cuvântului, întrucât capacitatea lor de acțiune și de intervenție la *mare* depărtare de granițele naționale este insuficient de solid profilată. SUA sunt în mod limpede o putere globală pe deplin funcțională (chiar dacă una în declin relativ, ca să cităm o celebră formulare a lui Paul Kennedy), iar Federația Rusă are, între altele, resurse și categorii de forțe armate ce o fac capabilă ca, în *unele* ocazii, să poate interveni chiar și la mare



depărtare de teritoriul național. Transformarea progresivă (și relativ rapidă) a Chinei într-o putere *mondială* va afecta în mod ireversibil distribuția puterii pe arena internațională, precum și – cu destulă probabilitate – *relativa* stabilitate a actualului sistem internațional. Și, dacă luăm în calcul situații anterioare în care alte mari puteri regionale sau continentale și-au asumat, în diverse conjuncturi (precum și cu mai mult sau mai puțin succes), statutul de putere *mondială*, probabilitatea unor conflicte politico-militare *majore* pe arena internațională crește *substanțial* în asemenea ocazii.

### Bibliografie:

1. „China's Oil Imports Are Most World's Ever Seen And Still Growing”, *Bloomberg News*, 17 decembrie 2019, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-12-17/china-s-oil-imports-are-most-world-s-ever-seen-and-still-growing>, text accesat la 12.02.2020.
2. COLE, Bernard D., „The history of the twenty-first century Chinese Navy”, în *Naval War College Review*, Summer 2014, Vol. 67, No. 3, <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1292&context=nwc-review>, text accesat la data de 05.02.2020.
3. DOWNS, Erica, Jeffrey Becker and Patrick de Gategno, *China's Military Support Facility in Djibouti: The Economic and Security Dimensions of China's First Overseas Base*, 2017, <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/1038215.pdf>, text accesat la data de 30.01.2020.
4. HEADLEY, Tyler, „China's Djibouti Base: A One Year Update”, în *The Diplomat*, 4 decembrie 2018, <https://thediplomat.com/2018/12/chinas-djibouti-base-a-one-year-update/>, text accesat la 02.02.2020.
5. JACQUES, Martin, *When China Rules the World: The End of the Western World and the Birth of a New Global Order*, Penguin Books, London, New York, second edition, 2012.
6. KENNEDY, Paul, *Ascensiunea și decăderea marilor puteri: transformări economice și conflicte militare din 1500 până în 2000*, Ed. Polirom, Iași, 2011.
7. KISSINGER, Henry, *Despre China*, Editura Comunicare.ro, București, 2012.
8. MORGENTHAU, Hans J., *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Ed. Polirom, Iași, 2007.
9. „Naval Forces”, în *China Military Strength*, [https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country\\_id=china](https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=china), text accesat la 04.02.2020.
10. NORDENMAN, Magnus, „Why the Chinese Navy is in the Mediterranean”, *USNI News*, 14 mai 2015, <https://news.usni.org/2015/05/14/why-the-chinese-navy-is-in-the-mediterranean>, text accesat la 12.02.2020.
11. Office of the Secretary of Defense, *Annual Report to Congress: Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2019*, mai 2019, [https://media.defense.gov/2019/May/02/2002127082/-1/-1/1/2019\\_CHINA\\_MILITARY\\_POWER\\_REPORT.pdf](https://media.defense.gov/2019/May/02/2002127082/-1/-1/1/2019_CHINA_MILITARY_POWER_REPORT.pdf), text accesat la 07.02.2020.
12. „Overview”, în *The World Bank in China*, <https://www.worldbank.org/en/country/china/overview>, text accesat la 10.02.2020.
13. „Panama awards \$1.4 bn bridge project to Chinese group”, *AFP/France24*, 5 decembrie 2018, <https://www.france24.com/en/20181205-panama-awards-14-bn-bridge-project-chinese-group>, text accesat la data de 26.01.2020.
14. „Panama Canal”, în *Britannica Online (Encyclopaedia Britannica)*, <https://www.britannica.com/topic/Panama-Canal>, text accesat la 25.01.2020.
15. PEMSEL, Helmut, *Von Salamis bis Okinawa: Eine Chronik zur Seekriegsgeschichte*, J. F. Lehmanns Verlag, München, 1975.
16. Republica Djibouti în context regional, <https://www.google.com/maps/place/Djibouti/@12.1055992,40.4451069,7z/data=!4m5!3m4!1s0x1622d46734f9f601:0x1472bba7ef0f5b88!8m2!3d11.825138!4d42.590275>, hartă accesată la 29.01.2020.
17. SHAER, Matthew, „A New Canal Through Central America Could Have Devastating Consequences”, în *Smithsonian Magazine*, decembrie 2014, <https://www.smithsonianmag.com/science-nature/new-canal-through->

- central-america-could-have-devastating-consequences-180953394/, text accesat la 10.02.2020.
18. SHEPARD, Wade, „What China Is Really Up To In Africa”, în *Forbes*, 3 octombrie 2019, <https://www.forbes.com/sites/wadeshepard/2019/10/03/what-china-is-really-up-to-in-africa/#5dd8e3a15930>, text accesat la 11.02.2020.
19. U.S. Central Intelligence Agency, *The World Factbook*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>, text accesat la 10.02.2020.
20. WIGHT, Martin, *Politica de Putere*, Ed. Arc, Chișinău, 1998.
21. „Who’s Who - Maximilian von Spee”, <https://www.firstworldwar.com/bio/spee.htm>, text accesat la 11.02.2020.
22. XIAOPING, Deng, *Opere alese*, Editura Politică, București, 1987.
23. YOUKEE, Matt, „The Panama Canal Could Become the Center of the U.S.-China Trade War”, în *Foreign Policy*, 7 mai 2019, <https://foreignpolicy.com/2019/05/07/the-panama-canal-could-become-the-center-of-the-u-s-china-trade-war/>, text accesat la 26.01.2020.

<sup>1</sup> Pentru lista elementelor constitutive ale puterii naționale vezi, între altele, Hans J. Morgenthau, *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Ed. Polirom, Iași, 2007, pp. .

<sup>2</sup> Pentru caracteristicile marilor puteri, ca și, în termeni mai generali, pentru clasificarea puterilor vezi, între altele, Martin Wight, *Politica de Putere*, Ed. Arc, Chișinău, 1998, pp. 49-61 și respectiv 31-88.

<sup>3</sup> China: People and Society, în U.S. Central Intelligence Agency, *The World Factbook*, la adresa de Internet <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>, text accesat la data de 10.02.2020.

<sup>4</sup> China: Geography, în U.S. Central Intelligence Agency, *The World Factbook*, la adresa de Internet <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>, text accesat la data de 10.02.2020.

<sup>5</sup> Pentru acest episod dramatic, care demonstrează cât de serioase erau fragilitățile și inconsistențele ce afectau masiv puterea Chinei în anii 1970 vezi, între altele, Henry Kissinger, *Despre China*, Editura Comunicare.ro, București, 2012, pp. 304-311.

<sup>6</sup> Pentru analiza dinamicii istorice a puterilor mondiale, ca și pentru o discuție a trăsăturilor esențiale ale acestei categorii de actori de pe scena internațională vezi, de exemplu, Martin Wight, *op. cit.*, pp. 62-68.

<sup>7</sup> Pentru aceste cifre vezi Paul Kennedy, *Ascensiunea și decăderea marilor puteri: transformări economice și conflicte militare din 1500 până în 2000*, Ed. Polirom, Iași, 2011, p. 194.

<sup>8</sup> Paul Kennedy, *op. cit.*, p. 193 (tabelul 17: Potențialul industrial al puterilor din perspectivă relativă, 1880-1938).

<sup>9</sup> Pentru datele referitoare la dinamica economiei Chinei în perioada 1953-1973-1980, vezi Paul Kennedy, *op. cit.*, pp. 374-375.

<sup>10</sup> Pentru cititorul român, cea mai bună sursă directă de documentare cu privire la viziunea lui Deng asupra dezvoltării Chinei este volumul Deng Xiaoping, *Opere alese*, Editura Politică, București, 1987.

<sup>11</sup> Paul Kennedy, *op. cit.*, p. 401.

<sup>12</sup> Martin Jacques, *When China Rules the World: The End of the Western World and the Birth of a New Global Order*, Penguin Books, London, New York, second edition, 2012, p. 179.

<sup>13</sup> Vezi „Overview”, în *The World Bank in China*, la adresa de Internet <https://www.worldbank.org/en/country/china/overview>, text accesat la 10.02.2020.

<sup>14</sup> U.S. Central Intelligence Agency, *The World Factbook*, la adresa de internet <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>, text accesat la data de 10.02.2020 (capitolul *Energy*)

<sup>15</sup> „China’s Oil Imports Are Most World’s Ever Seen And Still Growing”, *Bloomberg News*, 17 decembrie 2019, la adresa de Internet <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-12-17/china-s-oil-imports-are-most-world-s-ever-seen-and-still-growing>, text accesat la 12.02.2020.

<sup>16</sup> Wade Shepard, „What China Is Really Up To In Africa”, în *Forbes*, 3 octombrie 2019, la adresa de Internet <https://www.forbes.com/sites/wadeshepard/2019/10/03/what-china-is-really-up-to-in-africa/#5dd8e3a15930>, text accesat la 11.02.2020.

<sup>17</sup> În jur de 8.000 de mile (sau 15.000 de kilometri), conform textului „Panama Canal”, în *Britannica Online (Encyclopaedia Britannica)*, la adresa de Internet <https://www.britannica.com/topic/Panama-Canal>, text accesat la 25.01.2020.

<sup>18</sup> Matthew Shaer, „A New Canal Through Central America Could Have Devastating Consequences”, în *Smithsonian Magazine*, decembrie 2014, la adresa de Internet <https://www.smithsonianmag.com/science-nature/new-canal-through-central-america-could-have-devastating-consequences-180953394/>, text accesat la 10.02.2020.

- <sup>19</sup> Pentru această cifră, ca și pentru contextul mai larg al competiției chino-americane pentru controlul unor sectoare *vitale* din economia Republicii Panama vezi, între altele, Matt Youkee, „The Panama Canal Could Become the Center of the U.S.-China Trade War”, în *Foreign Policy*, 7 mai 2019, la adresa de Internet <https://foreignpolicy.com/2019/05/07/the-panama-canal-could-become-the-center-of-the-u-s-china-trade-war/>, text accesat la 26.01.2020.
- <sup>20</sup> Vezi „Panama awards \$1.4 bn bridge project to Chinese group”, *AFP / France24*, 5 decembrie 2018, la adresa de internet <https://www.france24.com/en/20181205-panama-awards-14-bn-bridge-project-chinese-group>, text accesat la data de 26.01.2020.
- <sup>21</sup> Pentru amplasarea geografică a micii Republici Djibouti (cu o suprafață totală de doar 23.000 kilometri pătrați, cam cât 10 % din suprafața României), vezi harta de la adresa de Internet <https://www.google.com/maps/place/Djibouti/@12.1055992,40.4451069,7z/data=!4m5!3m4!1s0x1622d46734f9f601:0x1472bba7ef0f5b88!8m2!3d11.825138!4d42.590275>, accesată la data de 27.01.2020.
- <sup>22</sup> Pentru aceste elemente vezi Tyler Headley, „China’s Djibouti Base: A One Year Update”, în *The Diplomat*, 4 decembrie 2018, la adresa de Internet <https://thediplomat.com/2018/12/chinas-djibouti-base-a-one-year-update/>, text accesat la 02.02.2020.
- <sup>23</sup> Erica Downs, Jeffrey Becker and Patrick de Gategno, *China’s Military Support Facility in Djibouti: The Economic and Security Dimensions of China’s First Overseas Base*, 2017, la adresa de Internet <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/1038215.pdf>, text accesat la data de 30.01.2020.
- <sup>24</sup> În limba engleză, termenul deja încetățenit este acela de *blue water navy*. Pentru înțelesul acestui concept vezi, între altele, textul *Blue-water navy*, la adresa de Internet [https://en.wikipedia.org/wiki/Blue-water\\_navy](https://en.wikipedia.org/wiki/Blue-water_navy), accesat la 03.02.2020.
- <sup>25</sup> Pentru aceste cifre vezi Helmut Pemsel, *Von Salamis bis Okinawa: Eine Chronik zur Seekriegsgechichte*, J. F. Lehmanns Verlag, München, 1975, pp. 316-317.
- <sup>26</sup> Pentru aceste cifre vezi Bernard D. Cole, „The history of the twenty-first century Chinese Navy”, în *Naval War College Review*, Summer 2014, Vol. 67, No. 3, la adresa de Internet <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1292&context=nwc-review>, text accesat la data de 05.02.2020, p. 50.
- <sup>27</sup> „Naval Forces”, în *China Military Strength*, la adresa de Internet [https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country\\_id=china](https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=china), text accesat la 04.02.2020.
- <sup>28</sup> „People’s Liberation Army Navy (PLAN)”, în Office of the Secretary of Defense, *Annual Report to Congress: Military and Security Developments Involving the People’s Republic of China 2019*, mai 2019, pp. 35-39, la adresa [https://media.defense.gov/2019/May/02/2002127082/-1/-1/1/2019\\_CHINA\\_MILITARY\\_POWER\\_REPORT.pdf](https://media.defense.gov/2019/May/02/2002127082/-1/-1/1/2019_CHINA_MILITARY_POWER_REPORT.pdf), text accesat la 07.02.2020.
- <sup>29</sup> O foarte scurtă prezentare a acestuia, plus trimeri la texte ce descriu bătăliile navale de la Coronel și din largul Insulelor Falkland’s pot fi găsite în textul „Who’s Who - Maximilian von Spee”, la adresa de Internet <https://www.firstworldwar.com/bio/spee.htm>, accesat la 11.02.2020.
- <sup>30</sup> Magnus Nordenman, „Why the Chinese Navy is in the Mediterranean”, *USNI News*, 14 mai 2015, la adresa de Internet <https://news.usni.org/2015/05/14/why-the-chinese-navy-is-in-the-mediterranean>, text accesat la 12.02.2020.

# CONFLICTELE ÎNGHEȚATE: INSTRUMENT DE PUTERE AL KREMLINULUI ÎN REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE

**Cristian BÎZU**  
**Gheorghe MATEI\***

## **Abstract**

*The dynamics of the international security environment, marked by instability, multiple risks and threats, violent confrontations and manifestations, generates a change in paradigm in approaching the new types of conflicts.*

*The model of "frozen conflicts" is the approach of the Russian Federation in response to the actions of regional and international actors in its neighborhood, the European Union, the North Atlantic Alliance, and implicitly the United States of America.*

*In this context, developing A2/AD capabilities in Crimea is Moscow's solution for maintaining its strategic game in the Extended Black Sea Region and strategic military rebalancing in Eurasia.*

*A long-term solution to these security challenges for the states in the region is likely to belong to alliances or political-military organizations that represent their foreign policy interests and ensure their security and territorial integrity.*

**Keywords:** *cold war, hybrid warfare, frozen conflict, security, integrity, A2/AD system, defense, identity exploitation, kinetic actions.*

## **O nouă paradigmă post-Război Rece în menținerea influenței în vecinătatea apropiată**

Abordarea cuprinzătoare a noilor forme de conflict necesită creșterea rezilienței structurilor de conducere politice și militare și, implicit, a serviciilor de intelligence, în identificarea și cunoașterea schimbărilor de paradigmă din mediul de securitate, pentru a formula opțiunile adecvate de răspuns la provocările și amenințările actuale și viitoare.

În prezent, geopolitica și geostrategia contemporane surprind transformări care ating un nivel ridicat de impredictibilitate, o reconfigurare violentă, prin multiple mijloace, a frontierelor consacrate, de la crize la acțiuni militare unilaterale, fără să ofere însă o soluție

finală sau chiar de compromis în rezolvarea conflictelor.

În context, un reper temporal și spațial al istoriei contemporane este căderea Cortinei de Fier, care a generat un *după*, cu referire în mod special la așa-numitele *conflicte înghețate*<sup>1</sup>.

Acest tip de confruntare care, în primul rând, este definitorie pentru spațiul ex-sovietic și este adânc înrădăcinată în istoria națiunilor din arealul euroasiatic, înainte și după era sovietică, poate fi inclusă în familia mai cuprinzătoare a „*conflictelor identitare*”.

Deloc surprinzător, conflictele înghețate din fostul spațiu sovietic sunt localizate în regiunea de importanță strategică a Mării Negre, pe teritoriul unor state suverane precum Azerbaidjan

\* *Autorii sunt experți în cadrul Ministerului Apărării Naționale.*





(Nagorno-Karabach), Armenia (Naxcivan), Georgia (Abhazia și Osetia de Sud), Republica Moldova (Transnistria) și, mai recent, Ucraina (așa-numitele „*republici populare*” Donețk și Lugansk).

*De jure*, este vorba de conflicte interne care au cauze istorice legate de *etnicitate*, *identitate* sau *control politic*, care la un moment dat au degenerat în confruntări militare. Fie că a fost implicată de la început sau nu (și aici ne referim la crearea de scenarii anteconflict care au fost confirmate ulterior de fapte sau încă sunt în curs de realizare), Moscova intervine pentru a impune „*încetarea focului*” sau alt fel de aranjamente provizorii, oprind ostilitățile pentru o vreme, dar menținând cauzele inițiale care au generat aceste situații.

În unele cazuri, acțiunea Kremlinului presupune continuarea prezenței militare rusești sub forma unor „*trupe de menținere a*

*păcii*”, pentru a-și asigura pârgii de presiune suplimentare în vederea obținerii unor avantaje geopolitice pe termen lung. Interesul Moscovei de a genera și menține astfel de focare de tensiune latentă este acela de a controla „întregul” (state suverane sau zone de interes strategic) prin instaurarea controlului asupra unei părți - zona de conflict).

Tocmai de aceea denumirea de *conflicte înghețate* este improprie întrucât sugerează o stare de imobilitate în forma inițială care a precedat faza activă a ostilităților.

Evoluțiile efective de pe teren confirmă existența unui proiect deliberat care stă în spatele tuturor acestor conflicte ce pot fi activate sau dezactivate în funcție de obiectivele strategice urmărite.

În primul rând, aparenta neglijare a acestui tip de conflicte a complicat și mai mult situația. Între timp, o nouă generație, născută după perioada

de conflict (cum este cazul în Transnistria sau Nagorno-Karabach), a crescut și a fost educată în cadrul unor regimuri separatiste închise și izolate, formate din *cetățeni* ai unor entități nerecunoscute, care nu dau nimănui socoteală, lipsite de legături formale, instituționale cu țara-mamă sau cu restul lumii. Schimbarea generațiilor face astfel ca perspectivele soluționării raționale a conflictelor să fie și mai complicate decât erau la momentul izbucnirii acestora. În al doilea rând, statutul juridic și politic ambiguu al acestor regimuri nerecunoscute le-a forțat să-și dezvolte propriile strategii de supraviețuire, ceea ce a dus, în mod paradoxal, la consolidarea lor pe plan intern și extern. Un fel de *modus vivendi* pervertit, la limita legii și practicilor internaționale acceptate, s-a instalat și a devenit cvasi-funcțional. De sub *pojghița de gheață* a conflictelor presupus înghețate au răsărit lideri politici, *geambași ai puterii* și chiar rețele de afaceri transnaționale. În al treilea rând, *înghețarea*<sup>2</sup> conflictelor a sporit în mod considerabil capacitatea Federației Ruse de a influența, manipula și controla, direct sau indirect, evoluțiile regionale.

De fapt, regimurile nerecunoscute au devenit, intenționat sau nu, pârgii efective ale acțiunilor geopolitice ale Moscovei, cel puțin prin faptul că au distras atenția de la aspectele cu adevărat importante. Mai mult, după ce a testat cu succes și fără a suferi consecințe instrumentele oferite de existența conflictelor persistente, Kremlinul a fost tentat să le folosească din nou în alte situații și nu a ezitat să o facă. Aplicarea aceleiași strategii în zonele separatiste din Donbas, în Ucraina, este o consecință directă a faptului că celelalte conflicte au rămas nesoluționate. Este evident că, până acum, abilitatea de a menține în viață conflictele persistente a servit obiectivului Federației Ruse de a-și păstra controlul și, în unele cazuri, prezența militară pe teritoriile unor state vecine din regiunea Mării Negre împotriva voinței suverane și prevederilor constituționale ale acestora. În acest sens, orice tergiversare în soluționarea acestor conflicte reprezintă un rezultat favorabil pentru Federația Rusă și invers - orice semnalare a intenției

Federației Ruse să *dezghețe*<sup>3</sup> un conflict indică faptul că nu urmărește decât să obțină mai multe avantaje.

Profitând de o anumită *oboseală* și dorința explicabilă de a grăbi revenirea la o relativă stare de normalitate din partea unor actori politici, în special vest-europeni, diplomația rusă a încercat și încearcă să impună diverse forme de *federalizare* în țări care se confruntă cu separatismul sponsorizat de Moscova. Acest lucru se vede foarte clar în insistența de a legaliza un *statut special* pentru entitățile separatiste, prin amendamente constituționale sau alte dispoziții juridice care le-ar conferi *de facto* un drept de veto în probleme vitale de politică externă și de securitate la nivel național. Este cazul Ucrainei (Donețk și Lugansk) și al Republicii Moldova (Transnistria), dar consecințele menținerii conflictelor persistente pot merge mult mai departe.

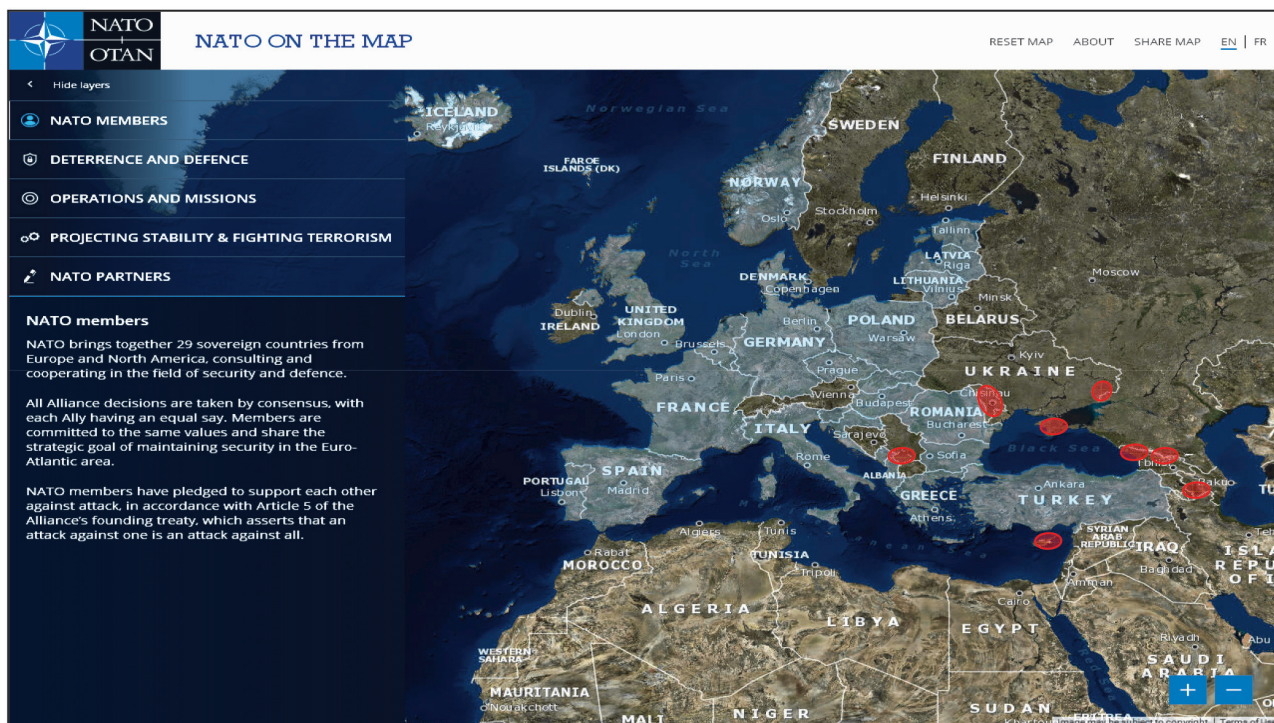
#### **Extinderea NATO și acțiunile cinetice<sup>4</sup> de contracarare**

Dinamica mediului internațional de securitate, marcat de instabilitate, riscuri și amenințări multiple, confruntări și manifestări violente, generează schimbări de paradigmă în abordarea noilor forme de conflict. În context, vom aborda schimbările de paradigmă privind caracteristicile și fizionomia conflictelor convenționale, neconvenționale, asimetrice, non-cinetice și hibride din Regiunea Extinsă a Mării Negre (REM<sup>5</sup>).

Înregimentarea Crimeei<sup>6</sup>, ca subiect federal, în cadrul Federației Ruse a modificat balanța de putere în Marea Neagră în favoarea Moscovei, în posesia căreia au intrat 27.000 km<sup>2</sup>, platoul continental cu resurse de petrol și gaze<sup>7</sup>, 7 aeroporturi militare și civile, 7 porturi noi, echipament militar și nave capturate.

După 2014, Federația Rusă a început militarizarea<sup>8</sup> Crimeei și construirea în jurul ei a unui sistem A2/AD<sup>9</sup> (Anti Area/Acces Denial), care vizează blocarea accesului terestru, maritim și aerian al statelor NATO în zonă, inclusiv prin dislocarea/redislocarea în peninsulă de capacități de descurajare strategică (sisteme de rachete cu





rază medie și lungă de acțiune și submarine). Toate demersurile Moscovei au fost justificate drept contramăsuri la re poziționarea NATO cu capabilități înaintate în state din sud-estul Europei, începând cu 2014<sup>10</sup>.

Având în vedere noile poziționări de capabilități ale NATO și abordările conceptuale, pe termen mediu și lung în privința securității<sup>11</sup>, de la nivelul conducerii politico-militare a Alianței, inclusiv decizia de asumare de către statele membre a alocării unui procent de minimum 2% din PIB pentru apărare, până în 2024, se pune tot mai intens întrebarea dacă Federația Rusă reprezintă într-adevăr o amenințare militară reală pentru NATO și care **este relevanța maturizării acestor capabilități pentru NATO și flancul său estic?**

Conceptul A2/AD a fost folosit în premieră de Uniunea Sovietică prin brațul său armat în Europa de Est, Pactul de la Varșovia<sup>12</sup>, în perioada Războiului Rece, pe fondul descurajării nucleare. Cea mai puternică capabilitate A2/AD este arma nucleară pentru că rolul său este acela de a descuraja pe oricine să te atace. Strategia militară rusă s-a bazat, în primul rând, pe arme nucleare, toate celelalte componente – capacități aeriene, spațiale, maritime, cibernetice și terestre – fiind secundare. Armele nucleare au un efect de

descurajare dovedit în timp, până în momentul în care poți să mobilizezi componentele convenționale.

În prezent, acest lucru a devenit deja un cadru omniprezent pentru analiza tendințelor militare în REMN.

Întrebarea care se pune astăzi este dacă Federația Rusă dispune de capabilități care pot să interzică accesul unui posibil adversar în zona sa de interes din Marea Neagră sau dacă măsurile întreprinse până în prezent fac parte dintr-o strategie pe termen lung. Conform aprecierilor analiștilor, un asemenea sistem ermetic nu se poate realiza peste noapte, fiind foarte clar că proiectarea sistemului A2/AD din Crimeea reprezintă o strategie pe termen lung pentru a întări capacitatea unui stat de a rezista la presiunea SUA (inclusiv cu implicarea militară și politică a NATO) pentru a forța revizuirea statu-quo-ului.

Probabil, scopul real al consolidării dispozitivului militar în Crimeea, de altfel exersat permanent și în cadrul acțiunilor militare de rutină de după 2014, executate în Regiunea Militară Sud de către Moscova, este **să-și dezvolte capabilități de contra-intervenție care să poată să mențină la distanță forțele expediționare ale NATO din bazinul Mării Negre, forțând o zonă anti-acces pe flancul estic al Alianței.**

Acest aspect este și obiectivul fundamental al achizițiilor militare și al strategiei militare ruse. Kremlinul se consideră a fi permanent amenințat de NATO, în special de SUA, și, de aceea, își justifică cheltuielile militare pe capacități convenționale și neconvenționale în scopul îterzicerii accesului NATO, și implicit a SUA, în zona sa de influență atât din punct de vedere militar, cât și politic.

În context, impactul anexării Crimeei este uriaș pe termen mediu și lung pentru balanța de putere din REMN, regiune care a devenit deja un avanpost A2/AD al Moscovei, transformând Marea Neagră într-o zonă cu acces limitat sau *Mare Nostrum*<sup>13</sup>.

### **Exploatarea identitară și culturală a mentalului colectiv în „înghețarea conflictelor”**

Procesul care a stat la baza acestor *conflicte înghețate* a fost politica de *maximă complicație etnică*<sup>14</sup>, susținută de Iosif Vissarionovici Stalin, care pentru a se asigura că Uniunea Sovietică nu va pierde posesia asupra teritoriilor obținute după cel de-al Doilea Război Mondial, a introdus politica combinării teritoriilor *achiziționate* treptat și fundamentate istoric diferit, în timp ce a redesenat frontierele statelor unionale. Modelul a fost aplicat în diferite regiuni, inclusiv în Basarabia, care a fost ruptă din România – părțile nordice și sudice au fost incluse în RSS Ucraineană, și regiunea Transnistria (fosta Republică Sovietică Socialistă Moldovenească Autonomă, creată în 1924 pe teritoriul Ucrainei) a fost transferată către RSS Moldovenească. Metamorfozări mai multe și mai profunde au avut loc în Caucaz, unde inclusiv țara sa natală, Georgia, a fost integrată temporar în Republica Transcaucaziană. Astfel, demersul lui Stalin de a interschimba grupuri etnice din teritoriile de origine, în vederea uniformizării populațiilor sovietice, și prevenirea oricărei intensificări a naționalismului se presupune a fi fost **premisele principale a noilor conflicte izbucnite în statele foste comuniste**. O asemenea explicație este susținută și de către alți analiști politico-militari, care indentifică două trăsături primordiale, determinante pentru inevitabilitatea acestor conflicte. Una ar consta

în efectul politicii de *maximă complicație etnică*, ce a declanșat absența conștiinței civice. Această lacună presupunea impunerea cetățeniei ca relație formală între indivizi/grupuri cu statul, în detrimentul naționalismului bazat pe apartenența etnică.

Chestiunea granițelor pare imuabilă în istoricul conflictelor înghețate ale spațiului post-sovietic - cel dintre Republica Moldova și Transnistria separatistă, Georgia și regiunile sale centrifuge Abhazia și Osetia de Sud, dintre Armenia și Azerbaidjan privind auto-proclamata Republică Nagorno-Karabah sau Republica Autonomă Naxcivan, sau frontierele instabile cu care Ucraina se confruntă în prezent în partea sa estică. Potrivit lui Ho-Won Jeong<sup>15</sup>, granița simbolică este strâns legată de elementul identitar. Acesta a evaluat frontierele ca fiind un catalizator pentru mobilizări sociale și adâncirea viitoarelor falii identitare, evocând nivelurile discursive dihotomice dintre regimurile statului de origine și cel separatist, care stimulează și alte tipuri de fracturi într-un *spillover effect*<sup>16</sup>.

Implozia Uniunii Sovietice s-a produs concomitent cu *Perestroika*<sup>17</sup> și *Glasnost*<sup>18</sup>, procesele lansate de către Mihail Gorbaciov în ideea deschiderii regimului comunist. Transparența și reforma au determinat redeșteptarea unei conștiințe naționale a așa-numitelor state unionale, însemnând unitățile componente ale URSS-ului. Dar un alt fenomen s-a derulat, în paralel, în cadrul Federației Ruse: republicile și entitățile autonome care nu au avut nicicând șansa opțiunii de a face sau nu parte din imperiul sovietic, nici din Federația Rusă, au fost influențate de noul val și resuscitarea ideii de libertăți și identități naționale, astfel încât dezideratul de a deveni independente a evoluat în mod natural. *Perestroika* și *Glasnost* au constituit premisele majore în deconspirarea unității iluzorii a URSS-ului și un imbold pentru revelarea clivajelor politice și socio-economice dintre republici și guvernul central al Uniunii Sovietice.

Identitatea etnică și identitatea culturală sunt două concepte cheie în spațiile culturale eterogene, unde identitatea nu se mai definește în termenii



unui dat înăscut, ci devine un construct activat în procesul de negociere eu/noi – celălalt diferit. Acest construct social este mult mai vizibil, odată expus experiențelor interculturale, care determină, prin comparație, diferite forme de afirmare identitară, precum identitatea națională, etnică, culturală sau *interculturală*.

În ciuda diversității, identitatea etnică poate fi caracterizată ca „un compus de atitudini, sentimente și percepții față de gradul de afiliere și apartenență la propriul grup etnic sau/și la cultura mai largă”<sup>19</sup>.

Nevoia de afirmare, de evaluare, de securitate și împărtășire identitară devine mai pregnantă în situații de ruptură, sau la impactul cu altă cultură, când „identitățile sunt co-create și re-create”<sup>20</sup>. Re-fabricarea identitară se realizează în funcție de opțiunile pentru care migrantul optează: pentru menținerea identității etnice sau preluarea identității culturale a societății gazdă.

Astfel, provocarea imediată de după implozia URSS-ului a fost reprezentată de dilema noilor state independente de a „considera apartenența lor la noi națiuni într-un sens non-etnic”, o reală provocare sub povara unui istoric de tip sovietic de nivelare și echilibrare a etnicităților.

Noua elită sovietică<sup>21</sup> a fost creată prin substituirea elitei locale cu etnici ruși în poziții de lideri în capitale și alte orașe, precum și cu membri ai nomenclaturii comuniste din statele unionale. Acestea conturează câteva dintre premisele determinante pentru care reformele lui Gorbaciov au evidențiat problemele istorice din cadrul Uniunii Sovietice și în noile republici independente, create după implozia URSS la 31 decembrie 1991, cărora le-au fost transferate practic provocările politicii de *maximă complicație etnică*.

În acest cadru au erupt conflicte deschise, stimulate și de către leadership-ul naționalist și de identitatea națională redeșteptată în aceste state, care au condus la centralitatea actorilor exogeni (în principal Federația Rusă) în procesul de management al conflictului, fenomen care poate valida sau obstrucționa soluționarea acestor dispute<sup>22</sup>.

### **Soluții la soluții pentru „dezghețarea conflictelor” în REMN**

Paradigmele identitare surprinse în spațiul ex-sovietic și cu efecte directe în REMN nu pot fi singularizate sub un numitor comun, dat fiind că identitatea, prin definiție, rămâne un fenomen complex și mobil care oscilează după un cumul de factori (politici, economici, situaționali, individuali).

Astfel de situații, de tip *conflicte înghețate*, sunt adesea reperate drept conflicte etno-politice puse pe seama unor procese de secesiune, care se încheie cu stabilirea unor regimuri *de facto* în cadrul entităților statale, și care nu sunt recunoscute nici de către comunitatea internațională, nici de către statul de origine.

În prezent, ca soluții pentru *dezghețarea conflictelor* în general, și în mod particular cele din REMN, pot fi identificate, printre altele, înlocuirea confruntărilor cu strategii de parteneriat, exprimate în cooperare economică, politică, în acțiuni de gestionare internațională a crizelor și conflictelor.

În context, se observă deja cum o parte din noii actori mondiali se regroupează și se concentrează în alianțe, coaliții, organizații și organisme internaționale și regionale, în timp ce cealaltă parte se întărește, se reorganizează și se consolidează, toate aceste acțiuni având ca scopuri obținerea unei poziții geostrategice avantajoase, accesul la resurse și la piețe, accesul la sistemele de securitate regionale, continentale și planetare, reducerea vulnerabilităților și dezvoltarea unor capacități de acțiune și de reacție în caz de criză și conflict.

Recurgerea la metoda *înghețării conflictelor* a constituit instrumentul de politică internă, iar mai târziu externă, a liderilor ruși de a-și uniformiza posesia asupra națiunilor și, în perioada post-1990, de a securiza preeminența Federației Ruse asupra acestor teritorii, de a redefini vectorul de politică externă al Moscovei și de a respinge ceea ce putea fi primejdios în percepția rusă asupra propriilor interese naționale sau amenințări la adresa securității, precum extinderea Uniunii Europene sau a NATO.

Sub incidența, însă, a evoluțiilor contemporane, care oferă indicii privind o potențială *reîncălzire* a conflictelor ce înconjoară statul rus într-un arc, de la Vest la Est, suntem înclinați să comutăm atenția înspre aceeași sursă de inspirație rusă, derivată din viziunea mai asertivă de politică externă și strategică a liderilor pentru o rebalansare de putere odată cu absorbția fostelor membre ale Pactului de la Varșovia în sfera de influență a Occidentului.

O asemenea viziune rusă a încurajat constant separatismul cu intenția explicită de a menține tensiunile încărcate cu un nivel modic de coliziune, impenetrabil la formulele de soluționare a conflictelor, prevenind ca autoritățile din statul de origine și cel centrifug să poată exercita control unele asupra altora; în fapt, o strategie care pare să fi ridicat miza recent, prin anexarea Crimeei și conflictul din estul Ucrainei.

Conflictul din Ucraina a dovedit că pot fi facil reaprinse vechile inamiciții din Transnistria sau Caucazul de Sud, prin interconectivitățile specifice contextelor geopolitice care au rămas problematice.

De asemenea, majoritatea evenimentelor semnificative în REMN poartă, mai mult sau mai puțin, o amprentă a unei **evoluții geopolitice globale**. În cazul concret al regiunii Mării Negre este vorba despre **extinderea frontierei euroatlantice**.

Menținerea în REMN a *conflictelor înghețate* deja deschise va evidenția pe termen mediu următoarele tendințe:

- alocarea de bugete mai mari pentru apărare de către statele cu interese în arhitectura regională de securitate;
- strategia dublului limbaj folosită adesea de Moscova, invocând legitimitatea

intervenției umanitare pentru protejarea populației rusofone;

- menținerea unor sfere de influență și de control a vecinătăților directe;
- lipsa unor reacții determinate a celorlalți actori din regiune sau la nivel mondial;
- intensificarea *acțiunilor politice în teritoriile separatiste, în așteptarea momentului propice declarării independenței și/sau anexării acestora de către Federația Rusă*.

În context, consecvența aplicării regulilor de drept internațional este esențială nu doar pentru gestionarea *conflictelor înghețate*, dar și pentru stabilitatea și securitatea regională, inclusiv prin definirea exactă a termenilor *autodeterminare* versus *integritate teritorială*.

### Bibliografie:

1. CHIFU, Iulian, Conflictele înghețate și responsabilitatea Rusiei: de la *maxima complicație etnică* a lui Stalin la *apărarea rușilor de pretutindeni* a lui Putin, [https://adevarul.ro/international/rusia/conflictele-inghetate-responsabilitatea-rusiei-maxima-complicatie-etnica-stalin-apararea-rusilor-pretutindeni-putin-1\\_569f587f37115986c6b5a99f/index.html](https://adevarul.ro/international/rusia/conflictele-inghetate-responsabilitatea-rusiei-maxima-complicatie-etnica-stalin-apararea-rusilor-pretutindeni-putin-1_569f587f37115986c6b5a99f/index.html);
2. <http://bsad.roec.biz/ro/portfolio-item/professor-stephen-blank-on-eastern-flank-in-a2ad-age/>;
3. MITULEȚU, Ion, „Schimbări de paradigmă în abordarea conflictului (Changing Paradigms in Conflict Approach)”, *Revista Academiei de Științe ale Securității Naționale*, 2018, available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3429071>
4. [https://www.researchgate.net/publication/320694263\\_Despre\\_o\\_arhitectura\\_identitara\\_Divagari](https://www.researchgate.net/publication/320694263_Despre_o_arhitectura_identitara_Divagari).

<sup>1</sup> Există mai multe definiții în abordarea acestei sintagme: a) conflicte în care tensiunile există, mocnesc și oricând se pot declanșa devenind deschise; b) conflict teritorial, fără soluție evidentă, care este pus în așteptare; c) pârgii de putere folosite pentru a influența politica internă și externă a unor state/entități; d) element de confruntare între două sau mai multe state având la bază aspecte nerezolvate de ordin politic, teritorial, economic, etnic prin intermediul cărora se manifestă anumite neînțelegeri între actorii implicați. Conform altor analiști termenul de *înghețat* poate fi justificat atât timp cât părțile implicate cad de acord să nu dispute regimul *de facto* instalat după acordul de încetare a focului, deși nu

- îl recunosc formal. De asemenea, o trăsătură comună a *conflictelor înghețate* gravitează, astfel, în jurul poziției actorilor, în strictă legătură cu scopul lor declarat - independență versus integritate teritorială.
- <sup>2</sup> Conflictele „*nerezolvabile*” (termen aparținând lui Edward Azar) par să fie susținute empiric, atât timp cât configurația geopolitică a regiunii care le găzduiește este departe de a fi încheiată.
- <sup>3</sup> Unii autori fac referire la procesul de negociere post-conflict ca cel ce este de fapt prelungit în așa-zisele *conflicte înghețate*, unde reconcilierea este amânată pe perioade însumând ani de zile.
- <sup>4</sup> *Acțiuni militare cinetice* = acțiuni executate cu mijloace/forțe letale. În timp, operațiile militare desfășurate în teatre precum Balcani, Irak sau Afganistan au tranzitat din zona operațiilor clasice, de luptă propriu-zisă, în care accentul cade pe acțiunile *cinetice*, către operații de impunere a păcii, operații de stabilitate, unde accentul se pune pe acțiuni *non-cinetice*, cum ar fi: acțiunile CIMIC, acțiuni de tip KLE (Key Leader Engagement – contacte cu liderii principali) sau acțiuni complexe de reconstrucție post-conflict.
- <sup>5</sup> REMN cuprinde spații din Europa de Est și de Sud-Est, precum și din Caucaz și Orientul Apropiat. Zona este una de intersecție a direcțiilor strategice și traseelor ce asigură practic toate legăturile dintre Occident și Orient, de competiție și de cooperare între importanți actori internaționali. Odată cu aderarea României și a Bulgariei la structurile euroatlantice, Marea Neagră constituie frontiera estică a NATO și UE.
- <sup>6</sup> Anexată de Federația Rusă la 16 martie 2014 și încorporată ulterior în Federația Rusă, la 21 martie 2014, ca doi subiecți federali Republica Crimeea și orașul federal Sevastopol. La 11 aprilie 2014 noile subiecte federale au fost stipulate și în Constituția Federației Ruse.
- <sup>7</sup> După anexarea Crimeei, platoul continental al Federației Ruse din Marea Neagră și Marea Azov a crescut considerabil ca suprafață.
- <sup>8</sup> La data de 2 aprilie 2014, președintele Vladimir Putin a semnat decretul de includere a Republicii Crimeea și orașului federal Sevastopol în cadrul Regiunii Militare Sud.
- <sup>9</sup> Sistemul A2/AD din Crimeea este constituit din capabilități militare de nivel tactic, operativ și strategic care pot interzice unui potențial agresor oportunitatea de a-și proiecta puterea militară prin aer, pe mare sau terestru. A2/AD este constituit din subsisteme de apărare aeriană și antiaeriană, capabilități de lovire anti-navă, sisteme de apărare de coastă, precum și capabilități de descurajare nucleară împotriva unei posibile invazii militare la nivel strategic.
- <sup>10</sup> Decizii stabilite în cadrul reuniunilor NATO din Țara Galilor (2014), Polonia (2016), Belgia (2017) cu referire la creșterea bugetelor apărării statelor membre la 2% din PIB, stabilirea unei prezențe avansate în flancul estic al Alianței (8 NFIU, 1 comandament de corp de armată și un comandament de divizie), crearea VJTF, apărarea antirachetă, prezența consolidată la Marea Neagră, apărarea cibernetică, conceptele *smart defence*, *pooling and sharing*, *burden sharing* și *fair sharing*.
- <sup>11</sup> Deciziile convenite în cadrul summit-ului NATO din 11-12 iulie 2018 (Bruxelles, Belgia) cu referire la inițiativa 4-30-2020, creșterea bugetelor apărării ale statelor membre la 2% din PIB până cel târziu în 2024, operaționalizarea unui comandament de nivel corp de armată în România și menținerea prezenței NATO la Marea Neagră.
- <sup>12</sup> Tratatul de prietenie, cooperare și asistență mutuală a fost o alianță militară a statelor din Europa de Est, în contrapartidă la NATO și a funcționat în perioada 1955-1991.
- <sup>13</sup> Marea Noastră, termen utilizat de Imperiul Roman pentru Marea Mediterană, care a devenit în anul 117 e.n. o mare internă a Romei ca urmare a cuceririlor de la acea vreme, care se întindeau de o parte și de alta a țărmurilor mediteraneene (provincii senatoriale, provincii imperiale și state clientelare).
- <sup>14</sup> Politica migraționistă a lui Stalin a modificat fața Europei postbelice și a devenit un teren fertil pentru conflictele etnice de mai târziu. Politica urmărită a întrunit două scopuri – etnicii din Europa de Est, Caucaz și statele baltice să fie strămutați forțat în Siberia și Asia Centrală și, în etapa subsecventă, să fie indus un flux de populație rusă în republicile non-ruse. Reîntorcerea în țara-mamă în timpul anilor '80 sau după 1990 a fost un proces dificil pentru victimele politicii lui Stalin sau a succesorilor săi, din cauza obstacolelor economice și administrative întâmpinate atât de statul-gazdă, cât și de cel de origine.
- <sup>15</sup> Cunoscut publicist și analist al conflictelor post-Război Rece și expert în negocieri internaționale.
- <sup>16</sup> Termen generic utilizat de regulă în economie, cu sensul de propagare, contagiune, extindere.
- <sup>17</sup> Însemnând restructurare/reconstrucție economică, a fost elementul central al politicii adoptate de Mihail Gorbaciov, începând cu anul 1985, în vederea reformării economiei și societății sovietice.
- <sup>18</sup> Însemnând deschidere politică/transparență, termen care se folosește asociat cu *Perestroika*.

- <sup>19</sup> Stella Ting-Toomey, "Ethnic/cultural identity salience and conflict styles in four U.S. ethnic groups", *International Journal of Intercultural Relations*, 24, 1, 2000, p. 49;
- <sup>20</sup> Gust Yep, *My three cultures: Navigating the multicultural identity landscape*, p. 81;
- <sup>21</sup> Jean S., Phinney "Ethnic Identity and Acculturation", in Kevin Chun, Organista, Pamela Balls, Gerardo, Marin, *Acculturation: Advances in theory, measurement, and applied research*, American Psychological Association, Washington: 2003, pp. 63-81;
- <sup>22</sup> Jean S. Phinney, "The Multigroup Ethnic Identity Measure: A New Scale for Use With Diverse Groups", *Journal of Adolescent Research*, 7, 1992, pp. 156-176;



# STEREOTIPURILE EUROPENE DESPRE RUSIA ȘI INFLUENȚA CULTURALĂ RECIPROCĂ

Iulia BORISOV\*

## Abstract

*Consciousness stereotyping is externally subordinated to the logic of a mass communication society, but, in reality, it destroys the basis of the rational discourse. The European public and the intellectual community attempt to build their perception of Russia on the basis of a certain set of stereotypes is an example in this regard. However, the existence of these stereotypes does not cancel the cross-cultural issues and the mutual cultural influences, a prerogative of them being the linguistic loans.*

**Keywords:** stereotype, Europe, Russia, interculturality, realia.

Stereotipurile reprezintă, în opinia inventatorului acestei noțiuni, Walter Lipmann, un ansamblu de concepte rigide care guvernează percepția, gândirea și atitudinile unor grupări sociale<sup>1</sup>. Noțiunea de „stereotip“, ca element al unor construcții psihosociale teoretice, continuă să fie definită și analizată la nesfârșit în literatura de specialitate. Dar aceste definiții și analize se dovedesc a fi uneori sterile, mai ales acolo unde oamenii „produc“, zi de zi, realitatea socială. Implicit sau explicit, oamenii sunt nevoiți să adopte anumite atitudini, să-și exprime diverse judecăți (chiar și de valoare), dar și să-și fondeze strategii de acțiune în raport cu reprezentanții altor grupuri. De regulă, acestea se produc doar în baza unor lecturi stereotipice ale celorlalți. Să reținem că stereotipurile comportă în sine și tendințe legate de prejudecăți și de discriminare. Orice prejudecată, ca atitudine negativă față de membrii altor grupuri, se bazează pe generalizări eronate și rigide. Ea implică, în mod obișnuit, respingerea celui alt, străin grupului de apartenență. Discriminarea, la rândul său, reprezintă un comportament negativ în raport cu cei față de care individul manifestă anumite prejudecăți,

iar această delimitare dintre prejudecată și discriminare este una convențională.

Percepția clișeizată a vecinilor și străinilor simplifică viața persoanei obișnuite (nu doar a europeanului, ci și a rusului) și îi permite, fără ezitare, să se orienteze în fluxul de informații și evenimente. Stereotipurile asociate cu „imaginea inamicului” sau „imaginea prietenului/aliatului” economisesc timp și energie în procesarea informațiilor noi. Acestea determină recunoașterea, în mod rapid și prin câteva semne decisive, a ceea ce este „al său, propriu” de „străin”. Opoziția socio-psihologică „noi și ei” este deosebit de relevantă în raport cu comunitățile apropiate culturii „noastre”.

„Nu cred că diavolul ar trebui să fie neapărat rus...” [...] „Pentru mulți străini, Rusia rimează cu URSS, cu frigul rece, vodca, blondele frumoase, cu mafia, urșii polari și Gulagul. O astfel de imagine schematică poate părea ridicolă dacă nu ar ascunde cele mai grave consecințe economice, politice și sociale. În cea mai mare parte, mass-media vorbește despre Rusia doar din perspectiva celor mai negative evenimente, fie că este vorba de războaie (din Cecenia, Georgia și Ucraina) sau

\* Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.

a oricăror altor tragedii (atacurile teroriste de la Moscova, clubul de noapte incendiat în Siberia etc.)”<sup>2</sup>.

Dezvoltarea politică a societăților și țărilor moderne este, în mare parte, determinată de complexitatea relațiilor dintre puterea de stat și instituțiile societății civile, în contextul „revoluției informaționale” și a descentralizării sistemelor de guvernare. În aceste condiții, inevitabil se extinde și dimensiunea publică a politicii, dimensiunea comunicativă a politicii și a puterii căpătând o importanță deosebită.

Stereotipizarea conștiinței, subordonată în exterior logicii unei societăți de comunicare de masă, devine mult mai ușoară decât crearea de informații calitative și mecanisme politice pentru a rezolva problema complexității politicii publice contemporane, chiar dacă distruge, de fapt, bazele discursului rațional. Încercarea opiniei publice occidentale și a comunității intelectuale de a-și construi percepția asupra Rusiei pe baza unui anumit set de stereotipuri este, în opinia noastră, unul dintre exemplele de acest fel.

Potrivit unor cercetători, principalele fațete ale Rusiei contemporane, în mintea occidentalilor, reflectă: xenofobia populației ruse; antidemocrația și totalitarismul statului; nerespectarea și lipsa de cunoaștere a regulilor în cadrul relațiilor de afaceri; subdezvoltarea tehnică și tehnologică; slăbiciune în raporturile militare, combinată cu agresivitatea și lipsa de competitivitate a Rusiei, în calitate de actant pe scena internațională<sup>3</sup>.

Totodată, o analiză a sondajelor efectuate în rândul populației Rusiei arată că, în comunicarea cu cetățenii țărilor occidentale, rușii repetă deseori mesajele informative critice la adresa Federației Ruse. Multe dintre stereotipurile cheie antirusești, mediatizate în spațiul european, sunt transmise în mod activ în Rusia. Unele au intrat în sistemul de percepție de către ruși a propriului lor stat. Cu toate acestea, aprecierile occidentale și autoevaluările Rusiei nu sunt identice nici emoțional, nici structural: rușii nu sunt atât de agresivi față de țara lor și, adesea, apreciază pozitiv realitatea rusă contemporană.<sup>4</sup>

Unde sunt originile „stereotipizării negative” a Rusiei în percepția occidentală? În primul rând, în celebra „dualitate” a acestei percepții?

Percepția Rusiei de către europeni este determinată de o istorie de secole de interacțiune între state, între inconștientele colective, dar, mai ales, de memoria conflictelor și războaielor. În opinia noastră, imaginea Rusiei va deveni relevantă, pentru prima dată, conștiinței de sine a Europei, în momentul în care Rusia va înceta să se mai perceapă, în manieră medievală, drept singura întruchipare a ecumeniei creștine, un centru de greutate al lumii, care o împiedică de la colaps.

Țaratul Moscovei a fost o parte integrantă a sistemului unic politic european și, într-un anumit sens, a contribuit la menținerea unui echilibru de putere pe continent. Recunoașterea progresivă de către puterile occidentale a extinderii masive a teritoriilor rusești, care depășește orice reprezentare despre mărimea unui stat „european”, și tentativele Rusiei de a avea deschidere la mare în nord-vest conduc la constatarea că, în cnezatul Moscovei, începe să se întrevadă o amenințare pentru ordinea creată în noua Europă.

În percepția europeană a Rusiei, până la sfârșitul secolului al XVII-lea, erau deja conturate două tendințe opuse: Moscova este văzută atât ca aliat, cât și ca inamic. Pe de o parte, rușii au fost considerați aliați în lupta pentru „adevărata credință” și răspândirea ei în Est; pe de altă parte, au reprezentat și o amenințare. Totuși, rușii au fost declarați barbari de toate părțile: și de către cei care i-au plasat în Europa, și de cei care au încercat să se folosească de ideologia unității creștine pentru a include elemente străine în sfera acestei unități: imaginea barbariei a fost prisma prin care Europa a perceput Rusia în secolul al XVII-lea. Ulterior, autorii europeni încep să asocieze Rusia cu „Estul” și nu, ca până atunci, cu „Nordul”, aspect ce indică un simptom important al schimbărilor care au avut loc în lume după Revoluția Franceză. Axa Nord-Sud, predominantă anterior, este „înlocuită cu cea perpendiculară”, „Vest-Est”. „Conceptele *Vest* și *Est* [...] vor exprima de acum încolo distincția dintre cele două lumi spirituale și politice”.

În conștiința europeană, „Estul” era asociat cu Asia, cu puterea nelimitată și despotismul. Astfel, diferitele „părți” au avut posibilitatea, în funcție de situația politică, să includă sau să excludă Rusia din spațiul european. Antiteza „Vest - Est” apare în secolul al XIX-lea în numeroase contexte și este legată de opoziția globală a mării și a pământului, a contrarevoluției și a revoluției, a rusofiliei și a conservatorismului, pe de o parte, a rusofobiei și a progresului, pe de altă parte.

Revoluția din 1917 a transpus brusc în viață cele mai îndrăznețe construcții ale liberalilor, democraților și socialiștilor occidentali<sup>5</sup>; în plus, dacă de-a lungul secolului al XIX-lea războiul ideologic împotriva Rusiei (Estului) a fost purtat sub sloganurile „libertatea împotriva despotismului”, „progresul împotriva inerției” și „cultura împotriva barbarismului”, atunci brusc Orientul a devenit personificarea libertății și a progresului, iar intelectualitatea europeană de stânga și-a îndreptat cu speranță ochii spre Rusia. Pentru conservatori, dimpotrivă, Rusia sovietică a devenit întruchiparea tuturor lucrurilor împotriva cărora au luptat atâta vreme. Oricum ar fi fost, revoluția care a avut loc în Rusia nu a făcut decât să adâncească contradicțiile dintre Vest și Est.

Odată cu sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial, așa cum au prezis filosofi și specialiști în geopolitică din secolul al XX-lea, Europa a devenit arena influenței Americii și a Rusiei (URSS). Confruntarea europeană-rusă din secolul XIX a ajuns, în final, proprietatea istoriei, cedând locul confruntării dintre „Occident” și „Orient”. Acesta este contextul istoric al interacțiunii dintre statele din Europa de Vest și Rusia, care, timp de secole, colaborează și se poziționează într-o competiție perpetuă. Legăturile politice, comerciale, economice, științifice, culturale și personale dintre aceste spații geografice și locuitorii acestora se manifestă în clișee lingvistice, obiecte de artă, opere de artă, mass-media, articole de uz casnic și chiar în ștampile poștale. Imaginea Rusiei și natura relației sale cu Europa, conform analizei lingvistice, este una contradictorie.

Revoluția, Al Doilea Război Mondial, explorarea spațiului, Perestroika și prăbușirea

URSS au lăsat urme, schimbând viața de zi cu zi a oamenilor. Cu toate acestea, nu doar limba rusă și-a extins fondul de cuvinte, preluând de la vecini. Rusismele au pătruns și în multe limbi europene. Limba franceză, ca limbă a diplomației internaționale, și limba engleză, ca limbă neoficială de comunicare internațională, prezintă, în această privință, un interes notabil. În fondurile lingvistice ale celor două limbi menționate, se regăsește un număr semnificativ de cuvinte împrumutate din limba rusă. Numărul împrumuturilor din limba rusă în franceză, în funcție de diverse surse, variază.

Dicționarele înregistrează până la 200 de cuvinte de origine rusă, fără a număra cuvintele derivate și numele proprii, ținând cont de faptul că volumul total ajunge la 600 de unități. Natura acestor cuvinte și expresii reflectă tipul de legături dintre Rusia și Europa într-un anumit moment istoric sau altul. Primul împrumut din limba rusă este cuvântul *sable* (rus. *sobol'* – sobol, samur, zibelină), ceea ce confirmă dominanta comercială a relațiilor din acea perioadă. Iar în dicționarele engleze, acest cuvânt a fost înregistrat din secolul al XIV-lea. Apariția primelor cuvinte-realii<sup>6</sup> rusești în limba franceză are loc ceva mai târziu, la sfârșitul secolului al XVI-lea. Practic, acestea sunt cuvinte care reflectă diverse sfere de activitate umană și fenomene legate exclusiv de Rusia – cuvinte exotice care transmit specificul național: *șapka* (căciulă), *balalajka* (balalaika), *samojedy* (samoezi, populație), *car* (țar), *kvas* (cvas), *mužik* (bărbat). Un număr mai mare de împrumuturi ruse în limba engleză apar în secolul al XVI-lea, după stabilirea unor relații economice și politice regulate între Rusia și Anglia. Cuvintele rusești care pătrundeau în limba engleză la acea vreme erau denumiri de obiecte specifice comerțului, numele unor funcții de conducere, de proprietate, de funcționari și subordonați, instituții, denumiri ale obiectelor de uz casnic și nume geografice.

Aceasta caracterizează comunicarea între state ca fiind bazată pe un schimb comercial intens. În această perioadă și ceva mai târziu, sunt împrumutate următoarele cuvinte rusești: *bojarin* (boier), *kozak* (cazac), *car* (țar), *mužik* (bărbat), *beluga* (nisetru, morun), *rubl'* (rublă),

*pud* (pud, unitate de măsură pentru greutate egală cu 16,381 kg), *kvass* (cvas, băutură acră și răcoritoare, pe care o prepară rușii din fructe sau din apă, pâine și malț), *șuba* (șubă, haină largă și lungă, cu guler mare, de blană sau căptușită cu blană), *vodka* (votcă), *samovar* (samovar, vas de metal folosit la fiertul apei pentru ceai), *troika* (troică, sanie rusească la care sunt înhămați trei cai unul lângă altul), *babuška* (bunică, femeie în vârstă) și altele, pentru ca, în secolul al XIX-lea, în limba engleză, să apară cuvinte care reflectau noua mișcare socio-politică din Rusia. În acest sens, menționăm: *dekabrist* (decembrist), *nihilist* (nihilist), *narodnik* (populist), *intelligencia* (intelighenția).

În aceeași perioadă, în Franța, pe lângă împrumuturile aferente mișcării revoluționare, precum *dekabrist* (decembrist), *Zemlja i Volja* („Pământ și Libertate” – organizație revoluționară clandestină rusă a narodnicilor, revoluționari de clasă mijlocie sau superioară, care au încercat să răspândească socialismul în zonele rurale, în anii 1870) și cele ce reflectau situația politică din Rusia: *zemstvo* (zemstvă – administrație locală în Rusia țaristă, aleasă de nobilime și de clasele avute), *pogrom* (pogrom), sunt preluate și termeni din sfera semantică a cotidianului, cuvinte specifice obiceiurilor și caracteristicilor geografice ale Rusiei: *vodka* (votcă), *samovar* (samovar), *bliny* (clătite), *tajga* (taiga).

După revoluție, în uzul limbilor țărilor occidentale intră și „sovietismele” care reflectă influența noului sistem social și noua ideologie a Rusiei: *sovetskij* (sovietic), *bolșevik* (bolșevic), *udarnik* (baterist), *kolhoz* (colhoz – cooperativă agricolă de producție în Rusia sovietică), *komsomol* (organizație de masă, care a activat între anii 1917-1990 în rândurile tineretului din URSS, având drept scop propagarea idealurilor comuniste, din rus. *komsomol* < *Kommunističeskij Sojuz Molodeži* = Uniunea Comunistă a Tinerilor). Printre sovietisme există totodată și multe expresii „mixte”, de exemplu, cincinal (plan economic întocmit pe o perioadă de cinci ani), erou al muncii (socialiste, n.n.). Al Doilea Război Mondial a apropiat URSS de Europa – o nenorocire comună, un război comun și o victorie

– una pentru întreaga Europă. Dicționarul aliaților a fost completat cu *Stalingrad* (Stalingrad), *partizan* (partizan), *tank* (tanc), *mir* (lume, pace). În anii '60, URSS a fost asociată în Occident cu realizările spațiale, cuvântul *sputnik* (satelit), fiind preluat atât în limba engleză *sputnik* (engl.), cât și în franceză *spoutnik* (fr.). Dacă în limba rusă era un termen atribuit unui obiect concret (satelit artificial al Pământului), în orice altă limbă străină poate fi regăsit ca un *reali* sovietic tipic, adică un cuvânt care nu înseamnă doar un satelit artificial, ci și că a fost lansat de Uniunea Sovietică.

Schimbările din Uniunea Sovietică a anilor '70-'80 s-au manifestat și la nivelul limbii, cu termeni precum *samizdat* (samizdat – ansamblu de mijloace folosite în fosta URSS pentru difuzarea operelor interzise de cenzură), *glasnost* (glasnost – politică de transparență a vieții publice, ce însoțea schimbarea de orientare din fosta Uniune Sovietică, începută în 1985 de fostul președinte Mihail Gorbaciov), *perestrojka* (perestroika – reconstrucție a vieții economice și politice, preconizată prin lucrările și activitatea lui Mihail Gorbaciov între anii 1985-1991 și bazată pe dezvoltarea comunicării și a transparenței), *nomenklatura* (nomenclatură), *apparatčik* (ștab, slujbaș în aparatul de stat), pentru ca transformările economice și schimbările politice din Uniunea Sovietică, declanșate în 1985, să intensifice pătrunderea acestor cuvinte rusești în majoritatea limbilor europene.

Căderea Cortinei de Fier de la sfârșitul anilor '80 a provocat jurnaliștilor și scriitorilor străini un interes extraordinar pentru Rusia, iar mulți dintre ei s-au orientat, în creația lor, către subiectul vieții de zi cu zi a oamenilor foști sovietici. Drept urmare, au pătruns în limba franceză, de exemplu, astfel de cuvinte și expresii precum *le kaïf* (rus. *kaïf* – arg. plăcere, desfătare maximă), *les kommunalki* (rus. *kommunalka* – apartament comunal), *l'avoska* (rus. *avos'ka* – pop. sacoșă), *le bomj* (rus. *bomž* – fam. boschetar, vagabond, persoană fără adăpost), *le soukhoi zakon* (rus. *suchoj zakon* – legea seacă sau legea prohibiției, campania anti-alcool de la mijlocul anilor



1980, promovată de M.S. Gorbaciov), *le defitsit* (deficit), *les valioutchiki* (comercianți de valută), *le vidak* (rus. *vidak* – arg. videomagnetofon). Iar noua Rusie este asociată cu „le reketir” (arg. racher, recuperator, gangster), „le sovmetnoie predpriatie” (companie mixtă sau asociere în participațiune, mult mai cunoscută internațional ca *joint venture*), „le sponsor” (arg. sponsor, finanțator).

Relațiile dintre Rusia și Europa au parcurs un drum lung. Multă vreme, Rusia și predecesorii ei istorici, cnezatele rusești, au fost izolate de Europa, fiind în sfera de interes a unei alte forțe geopolitice – Imperiul Mongol (Hoarda de Aur). După răsturnarea jugului Hoardei, Rusia moscovită a fost izolată de statele europene chiar de cea mai mare putere a Europei de Est de atunci – Republica celor două națiuni<sup>7</sup>.

Influența tot mai mare a Rusiei asupra afacerilor europene, în timpul domniei lui Ivan al IV-lea cel Groaznic, a dus la o creștere accentuată a interesului europenilor față de îndepărtata Moscova. Chiar și atunci, primele stereotipuri despre ruși și Rusia au început să se contureze, iar Europa a privit Rusia, în principal, prin ochii vecinilor săi est-europeni imediați, precum Federația celor două națiuni, Ordinul Teutonilor sau Imperiul Habsburgic. Poate și de aici percepția statului de la Moscova ca pe un teritoriu sălbatic și necivilizat, unde domnește despotismul barbar.

Într-adevăr, din punctul de vedere al locuitorilor Uniunii statale polono-lituaniene, unde regii erau aleși de nobilime, iar aceasta din urmă beneficia de privilegii și libertăți de neimaginat pentru restul Europei de atunci, Rusia părea un stat autoritar. În Polonia contemporană lui Ivan cel Groaznic, se alegea nu doar monarhul, ci și Seimul<sup>8</sup>, și Senatul. Cu alte cuvinte, a existat o republică nobilă (așa se traduce *ad literam* numele Uniunii statale polono-lituaniene). Cu toate acestea, europenii au avut nevoie de ajutorul regatului Moscovei pentru a organiza o ripostă împotriva Imperiului Otoman. În opoziție cu otomanii, apare conceptul de „Europa”, definit ca totalitatea statelor creștine care se opun imperiului celui mai puternic de la acea vreme.

În comparație cu alte țări europene, Rusia lui Ivan al IV-lea era, din punct de vedere politic, la același nivel ca Anglia, unde domnia regelui Henric al VIII-lea marca apogeul monarhiei absolutiste. În aceeași perioadă, sunt uciși o sută de mii de protestanți la Paris în celebra noapte a Sfântului Bartolomeu. Ivan cel Groaznic era un conducător în concordanță cu spiritul epocii. Este suficient să reamintim că s-a logodit cu regina Elisabeta I a Angliei (pentru care negocierile privind căsătoria s-au redus la o primire diplomatică standard) și chiar a candidat la tronul regelui polonez (legile Uniunii statale polono-lituaniene permiteau acest lucru, primul rege ales a fost Henric de Valois, viitorul rege francez Henric al III-lea).

Faptul că stereotipurile despre Rusia sunt păstrate în conștiința europeană îl datorăm, în primul rând, succeselor politicii țărilor de la Moscova și apoi a împăraților ruși, care au obținut nu numai extinderi teritoriale pentru statul rus, dar au transformat-o și în cea mai populată țară creștină a lumii de atunci. Rusia a început să apară europenilor ca un spațiu vast, nelimitat, locuit de nenumărate popoare. Mai mult decât atât, statutul europenilor a fost mai tot timpul determinat doar de elită. Talleyrand chiar afirmase că poporul rus este sălbatic, dar împăratul său este iluminat, în timp ce poporul francez este iluminat, dar împăratul lui, Napoleon, este sălbatic<sup>9</sup>.

Prin urmare, cele două state ar fi trebuit să-și alăture forțele. În caricaturile englezești din secolul al XIX-lea, Rusia era înfățișată ca o caracatiță imensă care era pe punctul de a înghiți Europa. Se spunea că Rusia „atârână” peste această parte a lumii. Abia în secolul XX, când a fost creată Alianța Nord-Atlantică, s-a născut un „aforism” conform căruia scopul acesteia este de „a ține Statele Unite în Europa, Germania sub control și Rusia în afara Europei”.

Teama față de Rusia persistă și astăzi, când Uniunea Europeană are 500 de milioane de oameni față de cele 140 de milioane de ruși. În percepția actuală a Rusiei în Europa, ne confruntăm cu un fenomen curios. Europenii iubesc, în general, cultura rusă. Aceasta se reflectă și în statutul înalt și reverend acordat artiștilor, scriitorilor și

compozitorilor ruși în civilizația occidentală. Lev Tolstoi este adesea considerat drept cel mai bun scriitor din lume nu doar de publicații consacrate în mass-media internațională, precum *The Times*, ci și de critica literară vestică, iar muzica lui Piotr Ceaikovski însoțește orice sărbătoare de Crăciun. Cu toate acestea, în același timp, europenii se tem de Rusia, ca stat, și de ruși, ca popor.

Există tot mai multe voci în Rusia actuală, chiar și la nivel oficial, care susțin că acest lucru se manifestă în dorința de a izola Rusia de Europa. Prin urmare, pentru a îmbunătăți imaginea Rusiei și a rușilor în Europa, este necesar să se stabilească legături bilaterale. În mod particular, se dorește o integrare mai profundă a Rusiei în structurile europene, precum și acțiuni concrete în procesul de anulare sau măcar de facilitare a regimului de vize.

Clișeele despre Rusia sunt nenumărate și, poate, greu de desființat. Însă Jim Kovpak, un blogger american, a început să scrie despre această țară, atunci când s-a mutat în Rusia, în urmă cu zece ani, încercând să demonteze stereotipurile, atât pe cele pozitive, cât și pe cele negative, transmise de presa occidentală.

„Nu eram singurul enervat [de clișee - n. n.]. Jurnalistul Michael Idov a indicat și el cinci *sperietori* despre Rusia, pe care le prezintă adesea presa din Occident: de la afirmații că pe străzile *murdare și pustii* se găseau cândva restaurante Pizza Hut și magazine Versace, până la tendința de a începe fiecare frază cu *From Russia with...*”, subliniază bloggerul american într-un editorial publicat pe site-ul The Guardian.<sup>10</sup>

Astăzi, în timp ce Occidentul vorbește despre un „război rece 2.0”, în contextul crizei din Ucraina și implicarea lui Vladimir Putin în conflictul din Siria, multe dintre aceste clișee despre Rusia încă există. Ba mai mult decât atât, apar altele noi. În articolul său, Jim Kovpak punctează o serie de stereotipuri pe care le consideră și cele mai grave.

Că „*Rusia este diferită față de Occident*” și, automat, de întreaga Europă, este, poate, stereotipul cel mai vehiculat. „*Da, dar de ce părem atât de surprinși?*”, întreabă legitim autorul. La modul cel mai simplu, ceea ce face

ca Rusia să fie „diferită” sunt cei șaptezeci de ani de guvernare sovietică, când țara era condusă de un sistem radical diferit. Un sistem care a avut un impact cultural major nu doar în Rusia, ci și în multe foste republici sovietice și, putem recunoaște, într-o oarecare măsură, și în unele națiuni europene.

Un număr considerabil de europeni consideră că, în Rusia contemporană, „*Totul este ca în «Război și pace»*”. Bloggerul american înțelege că occidentalii au citit romanul „*Război și pace*” al lui Tolstoi, dar punctează retoric și ironic atitudinea acestora: „*chiar este necesar să comparați metrul din Moscova la orele de vârf cu Bătălia de la Austerlitz sau, pur și simplu, vreți ca toată lumea să știe că l-ați citit?!*” După atâția ani petrecuți în Rusia, Kovpak a constatat că rușii se mândresc cu literatura lor clasică și cunoașterea ei este, cu siguranță, un mod de a stabili punți excelente de comunicare și relaționare cu oamenii acestei țări. „*Dar trebuie să aveți în vedere că istoria trebuie lăsată pe mâna istoricilor, nu a scriitorilor. Nu li s-ar părea ciudat americanilor dacă străinii ar face referiri forțate la Mark Twain sau Ernest Hemingway în orice articol? Chiar ar trebui ca în fiecare știre despre Marea Britanie să existe trimiteri la operele lui Shakespeare sau Sir Arthur Conan Doyle?!*”, continuă în aceeași manieră bloggerul american.

Există două subiecte majore, observă Kovpak, care îi pasionează pe jurnaliștii și bloggerii occidentali atunci când scriu despre drepturile femeilor din Rusia: faptul că sunt obligate să se prostitueze și industria mireselor la comandă. Prostituția, traficul de carne vie și sclavia sexuală sunt probleme grave în Rusia, dar nu doar în această țară. Multe alte țări se confruntă cu astfel de probleme și fac eforturi similare pentru a-și proteja mai mult femeile, însă, când vine vorba despre Rusia, se pare că ziariștii străini sunt fixați pe acest aspect, consideră autorul articolului.

Stalin, votcă, gopnici (golani din Rusia sau alte state ex-sovietice care consumă alcool și sunt agresivi), pelmeni (colțunași rusești), matrioșka, arme nucleare sau numele lui Putin într-un articol care nu este despre președintele rus, toate

acestea sunt cuvinte rusești, aleatoriu selectate de către unii scriitori sau/și jurnaliști cu care își mai „condimentează” operele în care fac referire la Rusia sau la ruși, arată bloggerul american. „*Imaginați-vă cum ar fi să citiți un articol despre piața imobiliară din Londra, în acest stil: «Chiriile pot fi mai scumpe decât bijuteriile Coroanei și ai nevoie de abilitățile de detectiv ale lui Sherlock Holmes pentru a găsi un apartament la un preț rezonabil».* Dacă este enervant când aplici această strategie propriei țări, atunci este enervant și când te referi la Rusia, și la oricare altă țară străină.”, conchide Jim Kovpak.

Occidentul manifestă un deficit de reflecție în relația sa cu Rusia și, evident, dorește să se dezică de criticismul șablonizat și conformist. Tot acest proces de respingere a stereotipurilor este probabil destul de dificil și poate fi asociat cu o formă sau alta de șoc cultural și civilizațional pe fundalul unui echilibru global de putere aflat într-o perpetuă dinamică. Cu toate acestea, numai viitorul va confirma dacă o anumită raționalizare a percepției Rusiei în Occident va duce la eliminarea stereotipurilor care s-au dezvoltat în legătură cu aceasta. La rândul său, Rusia este capabilă să stimuleze o astfel de „schimbare a reperelor” în Occident, mai ales prin raționalizarea și pragmatizarea propriului comportament, precum și prin identificarea unui consens intern asupra chestiunilor cheie de ideologie și valori.

Într-adevăr, Rusia va putea să depășească starea crizei actuale și să-și apere poziția în „războaiele culturale” cu țările Occidentului numai după ce va ajunge la o anumită consolidare a propriei ideologii și viziuni în raporturile sale cu restul lumii.

### Bibliografie:

1. KONIK, S.V., „Obraz sovremennoj Rossii: zapadnye stereotipy i rossijskije real'nosti” în *Oboznik - Istorija tyla Rossijskoj armii*. Informacionno-tematičeskij portal, Moskva, 13.06.2019. <http://www.oboznik.ru/?p=48705#more-48705>, ultima accesare: 14.10.2019;
2. KOVPAK, Jim, „Stalin, Vodka and Nuclear Weapons: How Not to Write About Russia”, în *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2016/may/17/stalin-vodka-and-nuclear-weapons-how-not-to-write-about-russia>, ultima accesare: 10.10.2019;
3. LIPPMANN, Walter, „The Lippmann-Terman debate”, în N.J. Block & G. Dworkin (Eds). *The IQ controversy: Critical Readings* New York: Pantheon Book. 1976, pp. 4-44;
4. MARX, Karl, ENGELS, Friedrich, *Opere alese în două volume*, ediția a 3-a, vol. 1, Editura Politică, 1966, pp. 5-42;
5. RIUMIN, A. M. *Sovremennyye stereotipy o Rossii v massovom soznanii žitelej stran Zapada*. Avtoref. Diss. kand.sociol. nauk po special'nosti 22.00.04. – Nižnij Novgorod, 2012;
6. TARLE, E.V., *Talleyrand*, E.S.P.L.A., 1960.

<sup>1</sup> Walter Lippmann, „The Lippmann-Terman debate”, N.J. Block & G. Dworkin (Eds). *The IQ controversy: Critical Readings*, New York: Pantheon Book. 1976, pp. 4-44.

<sup>2</sup> S.V. Konik, „Obraz sovremennoj Rossii: zapadnye stereotipy i rossijskije real'nosti”, în *Oboznik - Istorija tyla Rossijskoj armii*. Informacionno-tematičeskij portal. Moskva, 13.06.2019. <http://www.oboznik.ru/?p=48705#more-48705>, ultima accesare: 14.10.2019.

<sup>3</sup> A. M. Riumin, *Sovremennyye stereotipy o Rossii v massovom soznanii žitelej stran Zapada*. Avtoref. Diss. kand.sociol. nauk po special'nosti 22.00.04. – Nižnij Novgorod, 2012.

<sup>4</sup> Idem<sup>3</sup>.

- <sup>5</sup> Reamintim că *Manifestul Partidului Comunist* a fost scris de Karl Marx și Friedrich Engels în perioada decembrie 1847 - ianuarie 1848 și a fost publicat în februarie 1848. Vezi: K. Marx, F. Engels, *Manifestul Partidului Comunist*, Editura Politică, 1962; K. Marx, F. Engels, *Opere alese în două volume*, ediția a 3-a, vol. 1, Editura Politică, 1966, pp. 5-42.
- <sup>6</sup> Acestea fac parte dintr-o categorie mai amplă, denumită generic lexic fără echivalent, fapt consemnat în mai multe studii de referință, cum ar fi cel aparținând lui Vlahov și Florin, în care se precizează că „realia intră în sfera unui cerc independent de cuvinte, în cadrul lexicului fără echivalent” (Vlahov, Florin, 1980, p. 42) sau cel al Mariei Borisovna Rarenko, unde este indicat faptul că „din categoria lexicului fără echivalent fac parte, în primul rând, cuvintele care desemnează obiecte și fenomene specifice ale comunității lingvistico-culturale date – realia și istorismele” (Rarenko, 2010, p. 18).
- <sup>7</sup> Uniunea statală polono-lituaniană dintre Regatul Poloniei și Marele Ducat al Lituaniei, numită în mod oficial „Republica celor două națiuni” ori „Federația celor două națiuni” (în limba polonă: *Rzeczpospolita Obojga Narodów*; în limba lituaniană: *Žečpospolita*; în limba latină: *Regnum Serenissimum Poloniae*), a fost o federație monarhică care a fost formată în 1569 de Regatul Poloniei și Marele Ducat al Lituaniei și a existat până la ultima împărțire a Poloniei din 1795. Statul federal stăpânea nu numai teritoriile care sunt acum părți ale Poloniei și Lituaniei, dar și întregul teritoriu al Belarusului și părți din Ucraina și Letonia, precum și teritoriul vestic rusesc care astăzi este regiunea Smolensk.
- <sup>8</sup> Seimul Poloniei (în polonă *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej*, „Seimul Republicii Poloneze”) este din secolul XV cea mai înaltă instituție a puterii legislative din Polonia. Actualmente formează camera inferioară a Parlamentului polonez.
- <sup>9</sup> Înainte de a merge în Spania, pentru a gestiona proaspăta revoltă anti-franceză, Napoleon îi convoacă pe prinții germani și pe Țarul Alexandru I la Erfurt (27 septembrie – 14 octombrie 1808), ca să se asigure că Austria nu va face vreo mișcare care să implice trădarea, congres la care este prezent și Talleyrand. Scopul lui Napoleon era de a se servi de Rusia pentru a supraveghea Austria, în timp ce împăratul trebuia să regleze furia spaniolă. Dar Talleyrand, care fusese trimis în acest scop la Țarul Alexandru, nici pe departe nu și-a îndeplinit misiunea, ci, din contră, a avut o atitudine total împotriva celor indicate de suzeranul său. Un fragment din dialogul lui Talleyrand cu Țarul vădește acest fapt: „Sire, ce ați venit să faceți aici? De dumneavoastră depinde salvarea Europei și nu veți reuși decât dacă țineți capul sus în fața lui Napoleon. Poporul francez este civilizat, suveranul său, nu este; suveranul Rusiei este civilizat, poporul său nu este; deci suveranul Rusiei trebuie să fie aliatul poporului francez.” (Tarle, E.V., *Talleyrand*, E.S.P.L.A., 1960).
- <sup>10</sup> Jim Kovpak, „Stalin, Vodka and Nuclear Weapons: How Not To Write About Russia”, în *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2016/may/17/stalin-vodka-and-nuclear-weapons-how-not-to-write-about-russia>, ultima accesare: 10.10.2019.



# OPORTUNITĂȚI DE DEZVOLTARE A INDUSTRIEI DE APĂRARE ROMÂNEȘTI\*

*Dr. Lucian IVAN\*\**

## **Abstract**

*The Member States of the European Union spend annually over 200 billion EUROS in defence, taking second place after US worldwide.*

*Analyses carried out on the European arms market have highlighted the fact that these funds are spent with low efficiency given the following objective factors: the high fragmentation of the European defence market, the unnecessary involvement of military capabilities at EU Member State level, inefficient industrial cooperation and low degree of interoperability.*

*In this context, strategies and programmes have been developed at European Union level to develop the European arms market, namely: the European Defence Action Plan, the establishment of a European Defence Fund, the Permanent Structural Cooperation (PESCO) mechanism and the coordinated annual review process on defence (CARD).*

*In this regard, Romania can benefit from these tools to modernize the domestic defence industry, including through the transfer of know-how from major European defence consortiums.*

**Keywords:** *defence industry, armament, PESCO, CARD, modernization, technology.*

La nivel mondial se remarcă trecerea de la războiul „clasic”, în care se cunosc cu certitudine forțele implicate în cadrul conflictului militar, la războiul hibrid care induce provocări majore la nivel securitar, având în vedere specificitatea acestuia. Războiul hibrid este caracterizat de componenta de agresiune la nivel informațional și de gradul ridicat de imprevizibilitate a acțiunilor desfășurate de adversar, aspect ce induce amenințări complexe caracterizate prin asimetrie.

Amenințările complexe și non-liniare specifice războiului hibrid au efecte directe la nivelul cerințelor operaționale ale industriei de apărare, fiind necesar să se realizeze adaptarea rapidă și continuă a acestui sector economic strategic la riscurile și amenințările induse de

agresiunile de tip non-convențional. Din această perspectivă, un accent important este indus de acțiunile ilegale și agresive ale Federației Ruse, care au afectat structura geopolitică și geostrategică din vecinătatea României.

În acest context geostrategic deosebit de imprevizibil, NATO, UE și România trebuie să ia în considerare creșterea continuă a forțelor militare aparținând Federației Ruse în Regiunea Extinsă a Mării Negre, în special după anexarea ilegală a Peninsulei Crimeea și acțiunile agresive de natură hibridă ale acestui stat în Ucraina.

Totodată, ambițiile Kremlinului în domeniul militar sunt reflectate de „Doctrina Gherasimov 2.0”, care a fost lansată la începutul anului 2019 de șeful Statului Major al Armatei Federației Ruse,

\* Acest material a fost realizat cu sprijinul proiectului POCU 125040, cu titlul: „Dezvoltarea învățământului terțiar universitar în sprijinul creșterii economice - PROGRESSIO”, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014 –2020.

\*\* Autorul este expert în cadrul Ministerului Afacerilor Interne.

și care constă în schimbarea priorităților industriei rusești de apărare, în sensul dezvoltării de sisteme moderne de armament care să facă față oricăror provocări de natură securitară. Obiectivele declarate ale Federației Ruse constau în anihilarea capacităților defensive ale NATO, inclusiv a scutului anti-rachetă din România (Deveselu), aspect ce trebuie analizat cu atenție de experții din domeniul militar, pentru a reacționa oportun și de a contracara eficient aceste intenții agresive.

Din datele exprimate public de oficiali ruși, Federația Rusă intenționează să producă, până în anul 2025, 30 de nave moderne de luptă pentru dotarea flotei militare din Marea Neagră, efortul financiar fiind consistent (peste 2 miliarde USD). Acest aspect confirmă prioritățile strategice ale Moscovei, care intenționează să investească sume importante în modernizarea capacităților militare pentru a putea realiza operații în zona proximală Mării Negre, una dintre țintele vizate, în mod explicit, fiind România.

Totodată, după anexarea ilegală a Peninsulei Crimeea au fost dislocate în această zonă forțe aeriene care testează, din ce în ce mai des, capacitatea de reacție a forțelor NATO, prin încălcarea frecventă a spațiului aerian al statelor Alianței din această regiune, în special cel al României. De asemenea, în Peninsula Crimeea au fost dislocate sisteme moderne de rachete, care sunt capabile să lovească ținte din state membre ale NATO, fiind vizate, mai ales, România, Bulgaria și Turcia.

În contextul intervenției militare a Federației Ruse în Siria, flota militară din Marea Neagră deține o importanță strategică deosebită pentru operațiunile din estul Mării Mediterane, respectiv pentru susținerea forțelor expediționare ruse, având în vedere faptul că infrastructura militară din Peninsula Crimeea a fost importantă pentru susținerea din punct de vedere logistic a bazei de la Tartus din Siria.

Luând în considerare aceste noi provocări de natură asimetrică, Armata României a demarat un proces important de planificare a achizițiilor sale, plecând de la premisa că *apărarea începe acasă*. Această abordare modernă și eficientă a fost apreciată de partenerii din NATO, având în

vedere faptul că în situația unei agresiuni armate primele forțe utilizate în cadrul conflictului vor fi cele naționale, până în momentul sosirii trupelor Alianței pentru apărarea partenerilor, conform prevederile Articolului 5 din Tratatul NATO.

La nivelul NATO, în actualul context securitar mondial și regional, rolul României este extrem de important din punct de vedere strategic și apreciat ca avanpost de observație (senzori de detecție, culegere de informații), avanpost logistic (interoperabilitate cu trupele și echipamentele pre-poziționate ale NATO) și de apărare timpurie (sisteme de reacție rapidă capabile să anihileze atacurile hibride, asimetrice, cibernetice).

### **Caracteristicile pieței românești de armament**

Înainte de Revoluția din anul 1989, industria românească de apărare deținea aproximativ 100 de întreprinderi în care își desfășurau activitatea aproximativ 130.000 de angajați, iar exporturile de armament depășeau cifra de 800 milioane USD, țara noastră fiind între primele 10 state exportatoare de echipamente militare.

După reorganizările succesive survenite în ultimii 30 de ani, în prezent mai funcționează 22 de întreprinderi cu capital integral de stat, dintre care 15 aparțin ROMARM S.A., companie națională subordonată Ministerului Economiei, iar industria privată de securitate este reprezentată de 17 companii. Dispariția a mai mult de 50% din facilitățile producătoare de armament se datorează, în special, pierderii piețelor tradiționale pentru echipamentele militare furnizate de acestea, precum și a gestionării defectuoase a acestora, inclusiv pe fondul lipsei de flexibilitate și adaptare la cerințele pieței internaționale de armament. O altă caracteristică a industriei românești de apărare a fost reprezentată de continuarea producției de armament „tip Est”, trecerea către sistemele compatibile NATO realizându-se la mult timp după intrarea țării noastre în Alianța Nord-Atlantică, în anul 2004.

Din analiza datelor economice disponibile public, rezultă faptul că partea care aparține exclusiv statului român are nevoie de o evaluare obiectivă a potențialului de dezvoltare și de o

restructurare care să fie bazată exclusiv pe o analiză economică coerentă și obiectivă, fără ingerințe de natură politică sau sindicală. În prezent, există companii care sunt la limita falimentului, în special din cauza lipsei comenzilor, dar sunt anumite companii care au contracte consistente la export, însă nu pot să îndeplinească cerințele solicitate de clienți, având în vedere lipsa personalului calificat și tehnologiile depășite care nu permit creșterea corespunzătoare a producției.

Totodată, unele companii care desfășoară activități similare sau identice este necesar să fuzioneze, însă există tentația conducerii acestor companii de a menține consilii de administrație unde un procent important dintre membri sunt desemnați exclusiv pe criterii subiective, ca o recompensă pentru servicii de natură arbitrară și care nu dețin pregătirea profesională și tehnică necesară pentru a lua decizii care să vină în sprijinul întreprinderilor respective. Pe lângă aceste aspecte, un factor foarte important în procesul decizional de menținere a situației de fapt este reprezentat de sindicatele din industria de apărare, care se opun reorganizării pe criterii de eficiență a anumitor companii care nu mai au perspective reale de redresare din punct de vedere economic. Sindicatele din industria de apărare trebuie să constituie un factor important pentru redresarea industriei de apărare, acestea având rolul de a semnaliza proactiv anumite disfuncții de la nivelul entităților componente, iar factorii decidenți au obligația de a analiza solicitările acestora și de a lua măsuri adecvate care să fie fundamentate din punct de vedere economic. De asemenea, la nivel guvernamental trebuie demarate programe de reconversie profesională, inclusiv pe palierul antreprenorial, pentru personalul care urmează să fie disponibilizat, concomitent cu măsuri de natură fiscală care să încurajeze dezvoltarea de noi afaceri pentru reducerea presiunii componentei sociale.

O altă cauză a ineficienței economice a industriei autohtone de apărare constă în inexistența tehnologiilor moderne de producție, echipamentele militare și armamentul fiind fabricate, în prezent, cu tehnologii dezvoltate preponderent în perioada 1960 - 1980, fiind asimilat mai ales know-how de

proveniență sovietică, aspect ce se reflectă negativ asupra calității și competitivității produselor militare, în special pe piața externă. În prezent, piața externă de armament se dezvoltă într-un ritm accelerat, marile companii din domeniu investind sume importante în dezvoltarea de tehnologii moderne adaptate cerințelor beneficiarilor cu potențial de pe piețele emergente, cum sunt cele din Orientul Mijlociu și Asia.

Un alt aspect care conduce la ineficiența unei părți importante a industriei autohtone de apărare a constat în subfinanțarea cronică a bugetului apărării timp de mai mulți ani, precum și lipsa de predictibilitate a cheltuielilor alocate înzestrării Armatei Române, concomitent cu scăderea sumelor puse la dispoziție pentru antrenarea corespunzătoare a personalului militar. Un alt domeniu foarte important a constat în asigurarea mentenanței produselor militare, care a fost afectată de redistribuirea resurselor financiare spre alte domenii, fapt ce a afectat inclusiv componenta privată a industriei de apărare, care a pierdut comenzile pentru executarea mentenanței pentru anumite produse militare, cu repercusiuni la nivelul stabilității financiare a acestor companii. Mentenanța produselor importate și utilizate de Forțele Armate Române este necesar să fie menționată în contractele de off-set, iar aceste operațiuni să fie realizate în țara noastră de către companii autohtone, care să colaboreze cu entitățile exportatoare, inclusiv prin preluarea de *know-how* de la acestea. Prin realizarea acestui parteneriat se va realiza transferul tehnologic către companiile românești, inclusiv în ceea ce privește managementul și modul de gestionare modern a unei afaceri în domeniul apărării.

O componentă importantă, care a contribuit la menținerea la un nivel acceptabil a industriei românești de apărare, a fost reprezentată de exporturile de armament, care au evoluat astfel: 2010 – 163 milioane USD, 2011 – 180,8 milioane USD, 2012 – 106,1 milioane USD, 2013 – 235,1 milioane USD, 2014 – 211,3 milioane USD, 2015 – 176,6 milioane USD, 2016 – 186,1 milioane USD.

Cu toate că cifrele privind exporturile de armament s-au situat la un nivel acceptabil, în multe situații au existat cazuri de comenzi care nu au fost

onorate la timp, pe fondul utilizării de tehnologii depășite moral și fizic, precum și a lipsei acute de personal specializat. Lipsa de personal specializat se datorează îmbătrânirii acestuia și a pensionărilor anticipate, dar și a migrației forței de muncă înalt calificate spre sectorul privat non-militar. Pentru rezolvarea acestei probleme este necesar să se revizuiască politica de personal la nivelul companiilor din cadrul industriei românești de apărare, inclusiv prin modificarea modului în care se realizează motivarea angajaților și promovarea pe funcții de conducere, exclusiv pe baza criteriilor de profesionalism și meritocrație. În acest context, trebuie eliminate criteriile subiective de promovare a personalului, iar la nivelul managementului companiilor trebuie realizată selecția exclusiv pe criterii obiective, pe baza unui contract de mandat de maximum 4 ani. În aceste contracte trebuie stipulate, în mod explicit, obiectivele care trebuie atinse, măsurabile și cuantificabile, pentru a putea fi monitorizate periodic de către membrii Consiliului de Administrație, astfel încât să se poată lua măsuri corective, în timp real, în scopul eficientizării activităților desfășurate la nivelul companiilor.

Din punct de vedere al tehnologiilor depășite din punct de vedere fizic și moral, acest aspect se datorează, în principal, lipsei unei strategii coerente, susținute prin politici de stat, de retehnologizare a sectorului industriei de apărare, care să includă componenta investițională pe bază de eficiență economică. Pe termen mediu și lung, se poate anticipa, în condițiile persistenței acestor disfuncționalități, o limitare a exporturilor românești de armament și, implicit, intrarea în insolvență sau chiar faliment a anumitor companii de pe piața de profil. Pentru evitarea acestui scenariu este necesar să se înțeleagă de către factorii decidenți, la nivel guvernamental, rolul pe care industria de apărare îl joacă în dezvoltarea tehnologică a societății în ansamblu, având în vedere faptul că anumite tehnologii militare pot fi adaptate pentru industria civilă, iar rezultatele cercetării științifice din domeniul militar pot contribui la dezvoltarea tehnologică a României. Din această perspectivă, trebuie definite relațiile dintre industria de apărare și mediul academic și de cercetare, în sensul că anumite proiecte care

sunt considerate strategice pot fi dezvoltate în parteneriat public-privat, inclusiv prin atragerea de fonduri externe nerambursabile prin Fondul European de Apărare.

Acest aspect poate fi corelat cu faptul că, în ultima perioadă, România a alocat resurse financiare scăzute către sectorul cercetare-dezvoltare din industria de armament, realizările din acest domeniu fiind datorate, în mare parte, factorului uman care, fiind pasionat de activitatea desfășurată (motivare intrinsecă), acceptă să creeze și să inoveze într-un sistem neperformant și care nu induce factori motivaționali de natură financiară pentru personalul acestor companii.

În acest context, la data de 29 februarie 2019, federațiile sindicale reprezentative din industria de armament au solicitat Administrației Prezidențiale sprijin pentru realizarea unui centru de cercetare al industriei de apărare, care să concentreze capacitățile de cercetare-dezvoltare, capabile să asigure accesul la fondurile europene. Aceste propuneri importante pentru securitatea națională și cu impact în plan economic și social au fost înaintate Guvernului României, Ministerului Economiei și Ministerului Apărării Naționale, pentru a analiza oportunitatea acestora în contextul economic și social actual. Această propunere este apreciată ca fiind viabilă de către sindicate, însă prezintă dezavantajele specifice centralizării activității de cercetare și dezvoltare, cu efecte în planul conducerii acestei entități. Din punct de vedere organizațional, varianta optimă poate consta în dezvoltarea și consolidarea relațiilor de cooperare dintre institutele de cercetare existente cu mediul academic de profil, precum și aplicarea în comun la proiecte finanțate din fonduri UE, inclusiv prin accesarea sumelor ce vor fi puse la dispoziție prin crearea de către Uniunea Europeană a unor noi instrumente moderne de finanțare (ex. Fondul European de Apărare).

Pentru utilizarea acestor instrumente financiare este necesar ca entitățile din cadrul industriei de apărare și institutele de cercetare militare să-și adapteze politicile proprii pentru a realiza parteneriate cu companii puternice din spațiul comunitar, cu scopul de a maximiza șansele de a accesa resurse financiare consistente



care să contribuie la modernizarea industriei naționale de apărare.

Datele statistice disponibile în mediul on-line relevă faptul că, în anul 2015, bugetul MAPN alocat pentru cercetare-dezvoltare a fost de 2,67 milioane lei (aproximativ 670.000 USD), în anul 2016 de 1,15 milioane lei, iar în anul 2017 de aproximativ 1,2 milioane lei, în timp ce state din proximitatea României, precum Serbia, investesc anual circa 3 milioane USD. Nivelul investițiilor în domeniul cercetării militare reflectă interesul factorilor guvernamentali cu privire la apărarea teritoriului național de o eventuală agresiune externă, precum și gradul de dezvoltare tehnologică a societății per ansamblu, având în vedere faptul că tehnologiile militare induc efecte pozitive inclusiv la nivelul dezvoltării României.

Dacă până în anul 2017 era invocată lipsa resurselor materiale, prin alocarea a 2% din PIB cheltuielilor militare (aspect care a fost asumat la nivel politic prin încheierea unui acord între toate formațiunile ideologice cu reprezentare parlamentară) acest motiv nu mai poate fi invocat în momentul de față. Problema principală constă în modul în care sunt alocate aceste fonduri pe capitole bugetare, în funcție de prioritățile identificate la nivel național. În prezent, la nivelul Ministerului Apărării Naționale devine imperativă relansarea unor proiecte de cercetare în scopul creșterii competitivității industriei românești, cu impact final asupra înzestrării Armatei României cu echipamente militare moderne, asupra industriei de profil și a exporturilor de armament. Achiziționarea de echipament militar modern de pe piețele externe poate constitui o soluție viabilă doar pe termen scurt, având în vedere costurile foarte mari ale acestora, precum și mentenanța acestor echipamente pe termen lung, pe fondul lipsei de expertiză tehnică autohtonă. O oportunitate importantă pentru industria românească de apărare poate fi transferul de *know-how* de la companiile exportatoare către cele autohtone, în sensul realizării mentenanței de către entități românești, prin extinderea parteneriatelor strategice cu concernele mari de pe spațiul euro-atlantic.

Un rol important în accelerarea cooperării în domeniul industriei de apărare îl are Consiliul

Suprem de Apărare al Țării, organism unde sunt prezenți toți actorii relevanți care pot contribui la dezvoltarea industriei de apărare. Sub coordonarea Administrației Prezidențiale și a Guvernului României pot fi adoptate politici coerente pe termen mediu și lung care pot să-și dovedească utilitatea în redresarea industriei naționale de apărare.

De asemenea, specialiștii în domeniu apreciază că este necesară intensificarea cooperării între sectorul de stat și cel privat în domeniul cercetării și dezvoltării de produse și tehnologii militare, inclusiv prin implicarea activă a Guvernului și a Parlamentului, care au rolul de a crea cadrul legislativ și politicile publice necesare sprijinirii concrete a acestui demers. În prezent, la nivelul industriei private de apărare se investesc sume importante în proiecte subsumate domeniului de cercetare cu aplicabilitate în sectorul militar, fondurile alocate fiind mult mai mari decât finanțarea de la bugetul de stat. Un exemplu relevant este constituit de investițiile private pentru dezvoltarea de sisteme militare de zbor fără pilot sau în zona dezvoltării de software specializat pentru sistemele de comunicații militare. De altfel, România dispune de un potențial remarcabil în zona IT&C, aspect ce poate fi valorificat de sectorul de apărare, inclusiv prin atribuirea de teme de cercetare în domeniul militar, care ar putea fi valorificate inclusiv pe piața externă de armament, obținându-se în acest fel sume importante care pot fi reinvestite în industria de apărare.

În anul 2019, industria de apărare a beneficiat de un buget de execuție de 10 ori mai mare decât cel din anul precedent, fiind dezvoltat un proiect mult mai mare în care sunt legate lanțurile valorice. Acest aspect este foarte important având în vedere faptul că prin realizarea conexărilor între lanțurile valorice se evită blocajele financiare, cu efecte pozitive la nivelul finanțării proiectelor relevante și realizării la timp a plăților curente (ex. plata utilităților, plata salariilor).

Un alt aspect important constă în comasarea unităților productive care au același profil de activitate, în scopul evitării redundanțelor, precum și a eficientizării actului de management.

Un exemplu în acest sens îl constituie comasarea fabricii de pulberi de la Făgăraș cu Pirochim Victoria, Guvernul României alocând, conform declarațiilor ministrului economiei, suma de 173 milioane lei.

Un alt deziderat asumat la nivelul Ministerului Economiei constă în realizarea unor proiecte de modernizare la Uzinele Mecanice de la Cugir și Sadu. Trebuie menționat faptul că, în prezent, cea de la Cugir are asigurate exporturi de arme pe destinația SUA de aproximativ 25 milioane EURO, iar pentru derularea acestor contracte importante sunt necesare investiții consistente în creșterea nivelului de producție, atât din punct de vedere cantitativ, cât, mai ales, calitativ.

În acest context, este de menționat faptul că sub 10% din ce produce industria autohtonă de apărare este achiziționată de Armata Română, pe când la nivelul statelor membre ale Uniunii Europene media este de aproximativ 70%, în Franța procentul fiind de 100%. Acest aspect trebuie analizat din perspectiva politicii de înzestrare al Armatei Române, care are obligația de a respecta standardele NATO, iar marile proiecte de înzestrare, conform legislației naționale, trebuie câștigate printr-un proces transparent de licitație publică.

Pentru a putea accesa fondurile alocate domeniului de apărare este necesar ca entitățile din cadrul industriei de apărare să-și analizeze potențialul de a realiza produse necesare forțelor armate, inclusiv prin posibilitatea de a participa la aceste licitații în cadrul unor parteneriate economice care să includă actori relevanți de pe piața de armament din spațiul nord-atlantic. Trebuie avut în vedere faptul că Armata Română are obligația asumată în cadrul NATO de a se dota cu mijloace moderne care cuprind echipamente și sisteme de apărare de ultimă generație, pe care industria autohtonă de apărare nu este capabilă, în prezent, să le ofere. În acest context, singura soluție pentru accesarea unei importante părți a fondurilor alocate de la bugetul de stat pentru achiziționarea de echipamente și sisteme militare este de a utiliza la maximum contractele de offset prin care companiile care livrează produse militare României să fie obligate să investească o parte din sumele obținute în urma atribuirii contractelor în industria autohtonă de profil.

Totodată, strategia de dezvoltare a industriei naționale de apărare trebuie să țină cont de faptul că piața căreia i se adresează este rezultatul unor cerințe determinate de riscurile și amenințările potențiale, precum și de misiunile asumate de statul român la nivelul NATO (componenta expediționară, informații, avertizare timpurie). În acest context, este necesar ca managerii companiilor din industria națională de apărare să-și adapteze permanent politicile de dezvoltare economică, luând în calcul tendințele de pe piața de armament la nivel național și internațional. În acest sens, este utilă investirea unor fonduri în realizarea de analize de piață complexe care să le ofere managerilor cele mai bune soluții economice și investiționale și care să satisfacă atât cerințele de pe piața internă, precum și cele de pe piețele emergente aflate în continuă dezvoltare.

În momentul de față, Armata României are asigurate fonduri consistente de la bugetul de stat, inclusiv pentru înzestrare, ca urmare a angajamentului ferm de susținere a alocărilor bugetare pentru Armata României la nivelul constant de minimum 2% din PIB pentru următorii 10 ani. Totodată, a fost agreată susținerea planificării bugetare multianuale a cheltuielilor militare, pentru asigurarea predictibilității politicii de înzestrare a Armatei României cu tehnică modernă de luptă, precum și dezvoltarea unor proiecte de cooperare între industria națională de apărare și companii de profil din alte state.

De exemplu, Armata României a alocat aproximativ 23% pentru achizițiile de tehnică de luptă din bugetul alocat MAPN, cu perspectiva atingerii în viitor a 40%, aspect ce se încadrează în recomandarea NATO ca partea de înzestrare să nu fie mai mică de 20% din totalul fondurilor alocate cheltuielilor militare.

În acest context, entitățile din cadrul industriei autohtone de apărare pot să își previzioneze bugetele în funcție de cerințele operaționale ale Armatei României, inclusiv luând în calcul potențialul de export pe piețele externe de profil. În fapt, motorul dezvoltării industriei românești de profil îl pot constitui exporturile de echipamente militare și de armament pe piața externă, însă trebuie să se țină cont de evoluțiile

de pe aceste piețe, respectiv de cererea de echipamente militare ale statelor care dispun de resurse financiare consistente și care investesc masiv în schimbarea tehnicii militare.

Astfel, analizând exporturile pe piețele de profil din anul 2018, pe baza datelor furnizate în mod public de Departamentul pentru Controlul Exporturilor (ANCEX) din cadrul Ministerului Afacerilor Externe ([www.ancex.ro](http://www.ancex.ro)), primii 10 clienți de armament ai României erau: Statele Unite ale Americii - 72,31 milioane euro; Bulgaria - 27,76 milioane euro; Tunisia - 23,77 milioane euro; Israel - 22,43 milioane euro; Arabia Saudită - 7,83 milioane euro; Elveția - 6,24 milioane euro; Afganistan - 4,67 milioane euro; Republica Cehă - 4,12 milioane euro; Marea Britanie - 3,94 milioane euro; Guineea - 3,66 milioane euro.

Evaluând aceste date putem spune că exporturile românești de produse militare acoperă cele mai relevante piețe internaționale, dar, luând în considerare produsele exportate de companiile românești, acestea conțin tehnologii învechite (fiind produse cu tehnologii din anii 60-80), încă bazându-se pe licențele sovietice. Referitor la licențele de armament de tip sovietic, Federația Rusă a atenționat România, în mod repetat, în cadrul forurilor internaționale de profil, asupra faptului că licențele achiziționate pe perioada Războiului Rece au expirat, fiind necesară o nouă negociere a termenilor privind licențele de producție sau a renunțării producerii unor astfel de arme.

Totodată, din analiza acestui clasament putem remarca faptul că România a pierdut piețe tradiționale importante din Africa și Orientul Mijlociu. Din această perspectivă, este necesar să se realizeze o analiză corectă și complexă privind cauzele obiective și subiective care au condus la pierderea acestor piețe internaționale și să se restabilească contactele necesare pentru recâștigarea acestora, inclusiv prin implicarea activă a ministerelor de resort, respectiv Ministerul Economiei, Ministerul Apărării Naționale și Ministerul Afacerilor Externe.

Având în vedere aspectele menționate anterior, putem afirma faptul că aceste exporturi pe destinațiile menționate nu sunt viabile, din punct de vedere economic pe termen lung, în lipsa unor programe coerente și a unor analize pertinente

care să contribuie la modernizarea echipamentelor și armamentelor produse de către companiile din industria națională de apărare. Luând în considerare cererea crescută de armament modern pe piața externă de profil, creșterea exporturilor de armament românesc poate fi realizată prin cooperarea cu companii de profil, inclusiv prin realizarea de companii mixte sau privatizarea întreprinderilor de stat prin atragerea de organizații economice cu mare putere financiară din statele membre ale UE și NATO.

### **Rolul cooperării UE-NATO**

În prezent, cooperarea dintre UE și NATO acoperă zece domenii strategice, respectiv:

- contracararea amenințărilor hibride;
- cooperarea operațională, inclusiv în ceea ce privește fenomenul migrației;
- securitatea cibernetică și apărarea;
- capacitățile de apărare;
- industria apărării și cercetarea;
- exercițiile și sprijinirea partenerilor din Europa de Est și de Sud;
- eforturile de consolidare a capacităților militare;
- combaterea terorismului;
- rolul femeilor în societatea civilă, pacea și securitatea;
- mobilitatea militară.

Cooperarea UE-NATO constituie un element important pentru consolidarea industriei de apărare din statele membre ale UE și NATO, inclusiv prin realizarea transferului de know-how între SUA și statele membre ale UE care fac parte din Alianța Nord-Atlantică.

Pentru România, stat membru al UE și NATO, cooperarea între cele două structuri constituie un beneficiu evident, având posibilitatea de a-și dezvolta industria națională de apărare prin valorificarea oportunităților investiționale ale companiilor ce provin din spațiul euro-atlantic.

### **Rolul Cooperării Structurate Permanente (PESCO)**

PESCO reprezintă un instrument din Tratatul comunitar care permite celor 25 de state membre ale UE care au aderat la acest document să consolideze cooperarea în domeniul apărării și al securității.

Începând cu anul 2010, sectorul cercetării europene a investit mai puțin de 200.000.000 Euro/an în dezvoltarea produselor militare. În urma aplicării acestui mecanism investițional european, începând cu anul 2021 instituțiile europene vor investi aproximativ 600.000.000 Euro/an, fapt ce va conduce la eficientizarea sectorului cercetare - dezvoltare la nivelul companiilor de profil. Pentru România acest instrument constituie o oportunitate, având în vedere faptul că investițiile în domeniul cercetării - dezvoltării de produse militare sunt reduse, iar limitările bugetare nu permit creșterea semnificativă a acestui indicator esențial de performanță pentru industria de profil.

În momentul de față, investițiile în sectorul de cercetare - dezvoltare constituie motorul dezvoltării industriei de apărare, marile companii din domeniu de pe plan mondial investind sume consistente în acest domeniu. De asemenea, prin realizarea de investiții substanțiale în acest domeniu se pot dezvolta noi produse care înglobează tehnologii de ultimă generație, care pot contribui la securitatea europeană.

Totodată, aproximativ 80% din achizițiile de apărare se realizează pe bază pur națională, conducând la o duplicare costisitoare a capacităților militare și o disipare a eforturilor de cercetare și dezvoltare a produselor militare moderne. În multe situații, companiile europene realizează proiecte de cercetare și dezvoltare care se suprapun sau conduc la producerea de echipamente militare similare. În acest context, se irosește resurse umane și financiare semnificative, prin duplicarea eforturilor, acest aspect putând fi surmontat prin coordonarea eforturilor între statele membre ale UE și companiile europene de profil prin realizarea de proiecte în comun, în beneficiul tuturor părților implicate.

În prezent, industria europeană de apărare generează o cifră de afaceri totală de 100.000.000.000 Euro/an, fiind angajați direct sau indirect în Europa peste 1.400.000 lucrători care posedă înaltă calificare profesională. De asemenea, fiecare euro investit în apărare generează un randament de 1,6, în special în ceea ce privește gradul de ocupare al forței de muncă, al cercetării și tehnologiei, precum și al exporturilor.

## **Beneficiile Fondului European de Apărare**

Fondul European de Apărare sprijină statele membre ale UE să cheltuiască mai eficient banii contribuabililor și să confere o valoare mai bună pentru investițiile în acest domeniu de interes strategic. În acest context, fondul acționează ca un catalizator pentru realizarea unei industrii europene de apărare competitivă și inovatoare, inclusiv prin implicarea întreprinderilor mici și mijlocii care activează pe această piață.

UE va deveni unul dintre cei mai mari investitori în cercetare în domeniul apărării din Europa, iar dezvoltarea de tehnologii și echipamente pe deplin interoperabile constituie o prioritate a instituțiilor europene de apărare.

Pentru România, investițiile în domeniul cercetării și dezvoltării de produse militare moderne constituie o oportunitate strategică, companiile românești din industria de profil având posibilitatea de a accesa aceste fonduri pentru a dezvolta tehnologii moderne. Pentru a maximiza aceste rezultate și a obține resurse din Fondul European de Apărare, companiile din industria autohtonă de apărare au posibilitatea de a coopera cu marile companii europene care dispun de expertiza tehnică necesară în realizarea de proiecte de anvergură.

## **Cooperarea la nivel internațional în domeniul apărării**

Pentru modernizarea și eficientizarea industriei naționale de apărare și asigurarea sustenabilității acesteia pe termen mediu și lung, sunt necesare măsuri de cooperare cu marile companii din domeniul industriei de apărare, în special cu cele din spațiul euro-atlantic. Cooperarea cu marile companii de profil de pe plan mondial aduce beneficii concrete industriei autohtone de apărare prin transferul de know-how, pregătirea personalului la standarde tehnologice înalte, precum și realizarea de afaceri pe teritoriul național, prin transferarea unor facilități de producție în țara noastră.

În acest context, pentru facilitarea cooperării internaționale este necesar să se ia în considerare următorul set minimal de măsuri care să conducă la atingerea acestui obiectiv strategic, respectiv:



- Participarea activă a României în cadrul proiectelor multinaționale, inclusiv prin accesarea fondurilor europene disponibile prin mecanismele de finanțare UE, în cooperare cu parteneri puternici din state membre ale UE și NATO, inclusiv prin dezvoltarea unor capacități defensive, în corelare cu nevoile de apărare ale teritoriului național.
- Promovarea activă a conceptului de „smart defence” la nivelul Balcanilor de Vest și în vecinătatea estică a României, inclusiv prin dezvoltarea de capacități ce pot avea clienți pe piața regională de profil; într-o zonă caracterizată prin creșterea sentimentului naționalist și exacerbarea orgoliilor naționaliste, o astfel de inițiativă a României ar contribui la consolidarea strategică a profilului țării noastre de partener serios și credibil, inclusiv la nivelul NATO și UE.
- Dezvoltarea de parteneriate strategice cu statele din vecinătatea României (ex. Balcanii de Vest, Ucraina, Republica Moldova), în scopul producerii și comercializării de produse militare destinate acestei piețe emergente, concomitent cu creșterea gradului de securitate la nivel regional, inclusiv prin accesarea de fonduri nerambursabile UE.
- Realizarea/consolidarea de parteneriate cu state din regiunea Orientului Mijlociu și Asia, care dispun de resurse importante destinate achiziționării de tehnică de luptă modernă, având în vedere imaginea pozitivă a țării noastre în aceste regiuni unde au existat, anterior anului 1989, parteneriate consistente ce priveau livrarea de armament.
- Participarea constantă a companiilor din industria autohtonă de apărare la principalele târguri și expoziții de profil organizate la nivel internațional, în scopul diversificării portofoliului de clienți și de penetrare a piețelor de profil aflate în expansiune economică.

O oportunitate deosebită pentru industria românească de profil este Fondul European de Apărare, care va promova capacitățile de apărare din statele membre ale UE, iar în acest context Comisia Europeană a publicat 9 apeluri de ofertă pentru anul 2019 și 12 apeluri pentru 2020, acoperind domenii prioritare în toate domeniile (aerian, sol, mare, cibernetic și spațiu).

Pentru a obține fonduri relevante din cadrul acestui mecanism de finanțare european, industria românească de apărare trebuie să se adapteze rapid pentru a acoperi aceste domenii relevante sus-menționate. Din analiza structurii industriei românești de apărare este critic să se încheie parteneriate cu actori relevanți pe piața internațională, luând în considerare lipsa de expertiză în anumite domenii de activitate.

Fondul European de Apărare concentrează eforturile sale financiare pentru a dezvolta instrumente și mecanisme comprehensive pentru „războiul viitorului”, caracterizat prin acțiuni non-cinetice, de tip hibrid și care implică produse și tehnologii performante.

#### **Bibliografie:**

1. \*\*\* - [www.ancex.ro](http://www.ancex.ro);
2. ANGELIS, D.; N. WEBB, „Improving Performance Measurement in Defense Organizations. Armed Forces Comptroller”, Winter, 2009, disponibil la: <http://www.omagdigital.com/publication/?i=42492>;
3. GILLIS, L. G., „Performance Measurement, a critical element in transformation of the Canadian Forces”, Canadian Forces College, 2004, disponibil la: <http://www.cfc.forces.gc.ca/259/281/276/335.pdf>;
4. LEE, D., „Towards a way to enhance organizational effectiveness in the defense sector”, The Korean Journal of Defense Analysis, Vol. 18, No. 1, pag. 135-159, 2006;
5. National Performance Management Advisory Commission, „A Performance Management Framework for State and Local Government: From Measurement and Reporting to Management and Improving”, Chicago, 2010, disponibil la: <http://pmcommission.org/APerformanceManagementFramework.pdf>.

# CONȚINUTUL CONCEPTULUI DE AMENINȚARE LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE

**Sorina MANEA\***

## **Abstract**

*This essay discusses the necessity of defining the content of the concept of threat to national security, not from the point of view of a particular criterion, but from the perspective of describing a required social behavior and the subjects involved in dealing with, and addressing the situations that disrupt the state of national security.*

*It also tries to specify some content elements for the national security threat concept and to bring to the readers' attention the importance of this concept to the Romanian national security architecture.*

**Keywords:** *threat, national security, crimes, investigative powers, beneficiaries.*

În prezent, conceptul de amenințare la adresa securității naționale este aproape exclusiv analizat din perspectiva studiilor de securitate. Există și câteva analize ale unor specialiști ai dreptului, cum ar fi Mihai Udrioiu, Ovidiu Predescu<sup>1</sup>, Dan Constantin Măță<sup>2</sup> și Corneliu Bîrsan<sup>3</sup>. Această situație atrage atenția întrucât, de vreme ce amenințarea la adresa securității naționale, atunci când se manifestă, generează aplicarea forței punitive a statului exteriorizată prin măsuri de restrângere a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, precum și de pedepsire a celor care săvârșesc fapte prevăzute de legea penală, ar trebui să fie formulată o definiție de sine stătătoare a conceptului sus-menționat, mult mai elaborată decât precizarea punctului de proveniență a amenințării (interne sau externe) sau a faptelor considerate a fi amenințări<sup>4</sup>.

Trendul de menținere a amenințării la adresa securității naționale în sfera politicului și a studiilor de securitate este evident și în documentele de planificare a Apărării și Securității; în aceste documente de ordin administrativ nu se face

referire decât la fațeta politică și cea de politică externă a acesteia, fără a fi avut în vedere filonul juridic al acestui concept.

Probabil, unul dintre motivele acestei situații este dinamica conținutului conceptului de amenințare la adresa securității naționale, precum și transformarea permanentă a acestuia, ambele fenomene stimulate de globalizare și revoluția IT&C, dar mai ales de procesul de integrare a României în Uniunea Europeană și NATO.

Integrarea României în cele două organizații a adus cu sine, cel puțin în mediul academic, o orientare către studii europene și euro-atlantice referitoare la securitate, dar de cele mai multe ori se pierde din vedere faptul că Securitatea Națională, din perspectivă internă, nu poate fi amestecată cu abordarea regională sau cu natura asociativă specifică relațiilor internaționale.

Perspectiva europeană privind amenințarea, chiar și cea manifestată pe plan intern la nivelul statelor membre, reflectă caracterul asociativ al UE și ideea că problemele interne de securitate ale unui stat membru pot deveni oricând problemă

\* *Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.*

securitară pentru întreaga Uniune tocmai datorită interconexiunilor politice, economice, militare, societale și de mediu formate prin aderare. Concret, abordarea europeană a conceptului de amenințare la adresa securității naționale, regionale sau internaționale păstrează și dezvoltă ideile Școlii de la Copenhaga, realitate care este perfect justificată dacă se ia în calcul faptul că în discuție sunt chestiuni ce țin de relațiile internaționale dintre statele membre și celelalte state.

Perspectiva Alianței Nord-Atlantice asupra amenințării este, de asemenea, marcată de esența militară a organizației. Prin urmare, amenințarea, prin prisma NATO, reprezintă un concept politic acțional din punct de vedere militar, care înglobează nevoia de asigurare a stabilității globale în scopul dezvoltării și prosperității societății occidentale. Totodată, nu trebuie uitat faptul că NATO se găsește, din punct de vedere juridic, la confluența dintre două mari sisteme legale, anume cel de sorginte anglo-saxonă și cel de origine romană. Această organizație politico-militară este de natură executivă și nu o entitate supra-statală în măsură să formuleze norme investite cu putere de lege. Deci, la nivelul Alianței Nord-Atlantice, amenințarea este privită punctual, orientată spre o realitate obiectivă, generată de o necesitate militară de moment, dar fără a fi în măsură să furnizeze un concept stabil din punct de vedere legal.

Definirea conținutului conceptului de amenințare la securitatea națională, în România, devine un demers complicat și foarte permeabil la influența studiilor de securitate atât filo-europene, cât și alogene. Mai ales că formularea unui concept clar, care să caracterizeze cât mai complet amenințarea la securitatea națională, este absolut necesară, întrucât este singura cale prin care se pot respecta principiile democrației, în care supremația legii este fundamentală.

În România, domeniul securității naționale este imperativ reglementat de Legea nr. 51/1991 privind securitatea națională a României, modificată în 2014, republicată în același an și completată în 2016 prin includerea unor fapte care afectează securitatea națională din perspectiva protejării calității mediului înconjurător.

Considerat de mulți ca un act normativ neadaptat realităților de securitate internațională specifice începutului de secol XXI, el s-a dovedit, totuși, în cei 28 de ani care au trecut de la intrarea sa în vigoare, suficient de flexibil și cuprinzător în ce privește faptele care sunt nominalizate ca amenințări pentru securitatea națională, asigurând fundament legal inclusiv pentru acele amenințări interne, regionale sau internaționale cu o evoluție fulminantă, cum ar fi terorismul, amenințările asimetrice sau, mai nou, cele hibride și cuprinzând toate domeniile prevăzute de strategiile de securitate și apărare adoptate de-a lungul mandatelor prezidențiale care s-au succedat începând cu 1991.

Absența unei definiții a amenințării la adresa securității naționale se face simțită astăzi nu pentru că faptele descrise de legiuitor ca perturbatoare pentru starea de echilibru, stabilitate și legalitate națională nu sunt cuprinzătoare, ci pentru că permeabilitatea conceptului în sine poate duce la confuzie și, în final, la incertitudinea respectării dreptului la securitate juridică, așa cum este el descris în jurisprudența și doctrina europeană și românească, dar mai ales în normele constituționale.

În cele ce urmează, se va încerca identificarea câtorva elemente de conținut ale conceptului de amenințare la adresa securității naționale plecând de la realitatea obiectivă că, la nivel național, amenințarea este, mai întâi de toate, o circumstanță care vizează în mod direct un individ asupra căruia se vor întreprinde activități cu caracter intruziv de către entități instituționale, întrucât comportamentul acestuia este considerat deviant de la o realitate constituită pe respectarea regulilor de conduită general acceptate de comunitate, adică de la o realitate juridică manifestată prin norme de drept.

Prin urmare, studierea conceptului de amenințare la adresa securității naționale nu este sau nu ar trebui să fie atât apanajul studiilor de securitate, ci ar trebui să fie, primordial, un subiect de studiu pentru juriștii constituționaliști, pentru cei care se dedică studiului dreptului administrativ și cei penaliști.

Analiza prevederilor Legii securității naționale identifică ca primă trăsătură a amenințării la adresa securității naționale aspectul că aceasta constituie fapta privită din perspectiva unei acțiuni sau inacțiuni împotriva atributelor statului, a drepturilor și libertăților fundamentale și/sau a ordinii constituționale.

Legiuitorul statuează, prin Legea nr. 51/1991 privind securitatea națională a României, această necesitate a existenței conceptului de amenințare la securitatea națională prin aceea că indivizii nu pot fi investigați decât în măsura în care aceștia săvârșesc faptele limitativ stipulate ca amenințări, așa cum sunt ele descrise în articolul 3 din actul normativ sus-menționat.

„Amenințarea la adresa securității naționale semnifică acte exterioare de conduită comise sau omise, intenționate și se obiectivează în fapte, situații, împrejurări prin care se conturează o stare de pericol ori aduce atingere valorilor care se circumscriu conceptului de securitate națională, definit ca atare de legea privind securitatea națională a României, respectiv starea de legalitate, de echilibru și de stabilitate socială, economică și politică necesară existenței și dezvoltării statului național român ca stat suveran, unitar, independent și indivizibil, menținerii ordinii de drept, precum și a climatului de exercitare neîngrădită a drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale cetățenilor, potrivit principiilor și normelor democratice statornicite prin Constituție”<sup>5</sup>.

Caracterul exhaustiv al amenințării la securitatea națională este impus de principiile accesibilității și previzibilității în temeiul cărora legea trebuie să permită cetățeanului să înțeleagă ce comportament trebuie să adopte, iar aceasta trebuie să fie redactată cu suficientă precizie astfel încât orice persoană să își corecteze conduita de așa manieră încât să se afle în parametrii stabiliți de legiuitor, fiindu-i astfel permis persoanei să poată să prevadă, în limitele rezonabilului, consecințele faptelor sale<sup>6</sup>.

De asemenea, dispozițiile legale în materie instituie competența de investigare a faptelor definite ca amenințare în sarcina organelor de stat cu atribuții în domeniul realizării securității naționale, cunoscute în doctrină ca servicii de informații, prin aceea că activitatea de informații pentru realizarea securității este exclusiv atribuția acestora. În acest sens, acestora le sunt conferite o serie de atribuții care vizează modul în care pot fi cunoscute fapte concrete care se circumscriu descrierii legale a situațiilor ce pot perturba starea de securitate națională. Totodată, serviciilor de informații le revine sarcina prevenirii materializării efectelor negative ale amenințării, precum și sarcina informării decidenților nominalizați expres de textul legal pentru contracararea acestor efecte negative provocate de faptele prevăzute la articolul 3 din Legea nr. 51/1991 privind securitatea națională a României.





Conform Legii nr. 51/1991, precum și Legii nr. 415/2008 privind organizarea și funcționarea Consiliului Suprem de Apărare a Țării, la realizarea securității naționale contribuie serviciile de informații prin activitatea de informații concretizată în produse de informare a decidenților prevăzuți de cele două acte normative. Conform dispozițiilor Legii nr. 51/1991, sunt beneficiari ai activității de informații:

- a) președintele Senatului, președintele Camerei Deputaților, precum și cei ai comisiilor permanente pentru apărare, ordine publică și siguranță națională ale celor două camere ale Parlamentului;
- b) miniștrii și șefii departamentelor din ministere, când informațiile privesc probleme ce au legătură cu domeniile de activitate pe care le coordonează sau de care răspund;
- c) prefecții, primarul general al Capitalei, precum și conducătorii consiliilor județene, respectiv ai Consiliului General al Municipiului București, pentru probleme ce vizează competența organelor respective;
- d) organele de urmărire penală, când informațiile privesc săvârșirea unei infracțiuni.

Comunicarea informațiilor se aprobă de către conducătorii organelor cu atribuții în domeniul securității naționale<sup>7</sup>.

Conform aceluiași act normativ, aceste entități statale sunt singurele în măsură să acceseze rezultatele activității de informații, care are caracter secret de stat și asupra căreia este statuată interdicția divulgării în alte condiții decât cele prevăzute de lege.

În temeiul Legii securității naționale, membrii Consiliului Suprem de Apărare a Țării pot accesa informațiile rezultate din activitatea de informații, acest organ administrativ autonom al statului având următoarele atribuții:

- a) analizează datele și informațiile obținute și evaluează starea securității naționale;
- b) stabilește principalele direcții de activitate și aprobă măsurile generale obligatorii pentru înlăturarea amenințărilor prevăzute în art. 3;

- c) stabilește modalitățile de valorificare a informațiilor referitoare la securitatea națională;
- d) analizează rapoarte și informări referitoare la modul de aplicare a legii privind securitatea națională;
- e) aprobă structurile organizatorice, efectivele și regulamentele de funcționare ale Serviciului Român de Informații, Serviciului de Informații Externe și Serviciului de Protecție și Pază;
- f) aprobă cheltuielile operative destinate realizării securității naționale<sup>8</sup>.

În raport de precizările de mai sus, se constată că faptele considerate, din punct de vedere legal, ca amenințări la adresa securității naționale pot fi cunoscute prin metode investigative expres prevăzute de lege doar de către organele cu atribuții în domeniul securității naționale, și ele limitativ prevăzute de lege, și pot fi prevenite prin informarea organelor abilitate în vederea deciderii măsurilor de contracarare și restabilire a stării de securitate națională.

Având în vedere aceste competențe clare de investigare și decizie, se mai impune o nouă precizare – anume că amenințările la adresa securității naționale nu sunt infracțiuni sau tentative la infracțiuni prevăzute de legea penală. În acest sens, Curtea Constituțională a României a clarificat care sunt competențele de investigare a faptelor penale, precum și organele abilitate să stabilească circumstanțele care sunt fapte penale. Astfel, s-a stabilit că singurele organe competente în materie penală sunt cele de cercetare și urmărire penală, serviciile de informații având doar obligația informării acestora cu privire la situațiile asupra cărora s-a format opinia rezonabilă că ar fi fapte penale<sup>9</sup>.

Prin delimitarea competențelor de investigare devine foarte evidentă și delimitarea faptelor care se încadrează în prevederile art. 3 din Legea nr. 51/1991 și cele care întrunesc condițiile de existență a infracțiunii.

Deși aparent lucrurile sunt clare, în situația faptelor stipulate la art. 3 din Legea nr. 51/1991, care au corespondent în Codul Penal<sup>10</sup>, realitatea este mai complicată. În această ordine de idei,

organele abilitate să desfășoare activitatea de informații trebuie să aibă permanent în vedere că fapta evaluată ca amenințare devine infracțiune atunci când rezoluția infracțională s-a manifestat în realitatea obiectivă, predicția sau prognoza devenind în acest mod diagnoză. Cu alte cuvinte, serviciile de informații sunt competente să investigheze acele fapte care au de regulă caracter echivoc și nu pun în evidență intenția în vederea cărora au fost realizate.

Pentru a concluziona acest scurt demers, putem afirma că amenințarea la adresa securității naționale reprezintă fapta unui cetățean român, străin sau apatrid, îndreptată cel mai probabil împotriva stării de stabilitate, de echilibru social și legalitate a României, expres și limitativ prevăzută de lege, care diferă de fapta penală prin caracterul său de prognoză și care poate fi investigată exclusiv de serviciile de informații prin mijloace prevăzute de lege, în vederea prevenirii efectelor negative, care, în situația manifestării, pot fi contracarate prin intervenția beneficiarilor activității de informații, ca urmare a informării de către serviciile menționate.

#### Bibliografie:

1. BÎRSAN, Corneliu, *Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole*, Editura C.H. Beck, București, 2010;
2. CRISTESCU, Doru Ioan; Victor Cătălin ENESCU, *Cadrul general tactic al investigației*

*penale în cazul infracțiunilor contra securității naționale și acte de terorism. Ep. 3. Amenințările la adresa securității naționale. Corespondența cu infracțiunile contra securității naționale și acte de terorism. Formele de realizare a amenințărilor la adresa securității naționale. Cunoașterea căilor, metodelor și mijloacelor folosite pentru comiterea de amenințări contra securității naționale/infracțiuni contra securității naționale sau acte de terorism*, disponibil la <https://www.juridice.ro/364621/cadrul-general-tactic-al-investigatiei-penale-in-cazul-infracțiunilor-contra-securitatii-naționale-si-acte-de-terorism-ep-3-amenintarile-la-adresa-securitatii-naționale-corespondenta-cu-infracțiun.html>, publicat la data de 09.03.2015;

3. Decizia Curții Constituționale a României nr. 51/2016;
4. *Legea nr. 51/1991 privind securitatea națională a României*, republicată, cu completările ulterioare
5. MĂȚĂ, Dan Constantin, *Securitatea națională Concept. Reglementare. Mijloace de ocrotire*, Editura Hamangiu, București, 2016;
6. Noul Cod Penal, TITLUL X, Infracțiuni contra securității naționale;
7. UDROIU, Mihail, Radu SLĂVOIU, Ovidiu PREDESCU, *Tehnici speciale de investigare în justiția penală*, Editura C.H. Beck, București, 2009.

<sup>1</sup> Mihail UdROIU, Radu Slăvoiu, Ovidiu Predescu, *Tehnici speciale de investigare în justiția penală*, Editura C.H. Beck, București, 2009.

<sup>2</sup> Dan Constantin Măță, *Securitatea națională. Concept. Reglementare. Mijloace de ocrotire*, Editura Hamangiu, București, 2016.

<sup>3</sup> Corneliu Bîrsan, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*, Editura C.H. Beck, București, 2010.

<sup>4</sup> Art. 2 alin. (1) și art. 3 din Legea nr. 51/1991 privind securitatea națională a României, republicată, cu completările ulterioare.

<sup>5</sup> Doru Ioan Cristescu, Victor Cătălin Enescu, „Cadrul general tactic al investigației penale în cazul infracțiunilor contra securității naționale și acte de terorism. Ep. 3. Amenințările la adresa securității naționale. Corespondența cu infracțiunile contra securității naționale și acte de terorism. Formele de realizare a amenințărilor la adresa securității naționale. Cunoașterea căilor, metodelor și mijloacelor folosite pentru comiterea de amenințări contra securității naționale/infracțiuni contra securității naționale sau acte de terorism”, 09.03.2015, online la <https://www.juridice.ro/364621/cadrul-general-tactic-al-investigatiei-penale-in-cazul-infracțiunilor-contra-securitatii-naționale-si-acte-de-terorism-ep-3-amenintarile-la-adresa-securitatii-naționale-corespondenta-cu-infracțiun.html>

<sup>6</sup> Sovisto contra Finlandei, 13 ianuarie 2009, și Varga contra României, 1 aprilie 2008.

<sup>7</sup> Art. 11 din Legea nr. 51/1991 privind securitatea națională a României.

<sup>8</sup> Art. 7 din Legea nr. 51/1991 privind securitatea națională a României.

<sup>9</sup> Decizia Curții Constituționale a României nr. 51/2016 referitoare la admiterea excepției de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 142 alin. (1) din Codul de procedură penală.

<sup>10</sup> Noul Cod Penal, TITLUL X Infracțiuni contra securității naționale.

# JOINT INTELLIGENCE, SURVEILLANCE AND RECONNAISSANCE ÎN OPERAȚIILE NATO

*Cristian CĂNUCI  
Marius LUPU  
Orlando SURUGIU\**

## **Abstract**

*Intelligence is fundamental for planning and the conduct of the military operations, force protection and achieving control over the threat and the operational environment, and the Intelligence, Surveillance and Reconnaissance systems represent the specialized assets to achieve all of these. Operational environment evolution, experience and lessons learned in operations, conduct to a significant increase of the information support importance during the planning and the conduct of military operations. Hence, Information, Surveillance and Reconnaissance capabilities from strategic, operational and tactical levels, as well as their enhancement in relation with operations are the key element for the strategic decision-makers and the subject matter experts.*

**Keywords:** *architecture, capability, reconnaissance, intelligence, operational environment, process, system, surveillance.*

## **Introducere**

Spațiul de luptă modern și rapidele schimbări survenite în ultimul timp în cadrul mediului de securitate internațional solicită, din ce în ce mai pregnant, o abordare a gestionării mai cuprinzătoare a crizelor și operațiilor militare la nivelul comunității internaționale, prin folosirea unui spectru larg de instrumente de putere civile și militare.

Statele membre NATO sunt preocupate de transformarea instrumentului de putere militară, având ca obiectiv principal crearea de capacități care să ofere factorilor de decizie politico-militari alternative de acțiune adecvate noilor tipuri de riscuri și amenințări, atât la adresa securității naționale a statelor, cât și a securității internaționale.

Studiile care abordează aspectul transformării relevă faptul că viitorul aparține forțelor care sunt flexibile, modulare, ușor dislocabile și sunt capabile să acționeze integrat într-o rețea.

Conflictele recente prezintă noi modele de acțiuni militare, adaptate mediului contemporan, caracterizate de tranziția rapidă de la o abordare convențională, construită pe modelul clasic centrat pe raportul de forțe, către un model hibrid, mai puțin previzibil, prin combinarea într-o manieră deliberată și sincronizată a capacităților militare convenționale și neconvenționale cu alte instrumente de putere ale statului, sub umbrela unei campanii informaționale cuprinzătoare.

Un rol hotărâtor pentru realizarea potențialului de putere dominant în ecuația luptei pe timpul conflictelor îl joacă realizarea

---

\* *Autorii sunt experți în cadrul Ministerului Apărării Naționale.*

dominației informaționale, care asigură prevenirea surprinderii și preluarea inițiativei strategice.

Evoluția mediului de securitate, previzionată pentru următorii ani, determină o creștere semnificativă a importanței sprijinului de informații pentru planificarea și executarea operațiilor militare, ceea ce impune adaptarea capacităților actuale de informații, supraveghere și cercetare pentru a răspunde misiunilor specifice.

Informațiile sunt fundamentale pentru planificarea și desfășurarea operațiilor, protecția forței, obținerea controlului asupra amenințării și mediului operațional, iar sistemele de informații supraveghere și cercetare reprezintă mijloacele specializate prin care sunt obținute acestea.

Conceptul NATO de Joint Intelligence, Surveillance and Reconnaissance (JISR) stabilește fundamentele modului în care mijloacele NATO și ale națiunilor sunt combinate pentru a sprijini Alianța. Scopul conceptului este de a conduce întrunit activitățile tradiționale ale domeniului ISR, pentru a asigura funcționarea sincronizată și integrată a informațiilor și operațiilor.

Ca un rezultat direct al experienței dobândite în campaniile din Balcani, Afganistan și Libia, liderii statelor membre ale Alianței Nord-Atlantice au exprimat, în cadrul reuniunii de la Chicago (2012), ambiția de a întări cooperarea și de a menține capacitățile militare. Pentru a asigura disponibilitatea capacităților JISR pentru atingerea superiorității strategice, liderii NATO au reconfirmat, în cadrul reuniunii din Țara Galilor, din 2014, că JISR rămâne o prioritate pentru NATO<sup>1</sup>.

### Aspecte conceptuale

Dacă **ISR** reprezintă un set de capacități de informații și operații care sincronizează și integrează planificarea și operațiile tuturor capacităților de culegere cu procesarea, exploatarea și diseminarea informațiilor rezultate în sprijinul direct al planificării, pregătirii și executării operațiilor, **JISR** constituie o

abordare multidisciplinară, compusă din patru elemente distincte, astfel:

*JOINT - J (întrunit)* - este termenul care descrie activitățile, operațiile și structurile în care participă forțe de la cel puțin două categorii de forțe armate. Activitățile JISR sunt întrinite și mai eficiente în comparație cu activitățile ISR pentru o singură categorie de forță. Structurile categoriilor de forțe armate acționează în mediul operațional întrinit pentru o mai mare eficacitate și competență prin integrarea tuturor capacităților ISR avute la dispoziție.

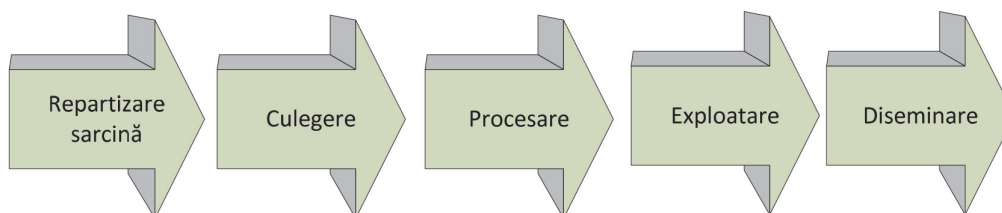
*Informații/Intelligence* – reprezintă produsul rezultat din culegerea direcționată și procesarea datelor și informațiilor cu privire la mediu, capacitățile și intențiile actorilor în scopul identificării amenințărilor și prezentării oportunităților pentru exploatare de către decidenți. În cadrul acronimului ISR, „I” reprezintă atât disciplinele de culegere a informațiilor, cât și rezultatul pe care aceste discipline îl pot asigura comandantului și/sau elementelor statului major.

*Supravegherea/Surveillance* – reprezintă observarea sistematică a spațiului aerian, a zonelor de suprafață și subterane/subacvatice, a locurilor, persoanelor sau obiectelor prin mijloace vizuale, acustice, electronice, fotografice sau de altă natură. Mijloacele de altă natură pot include (dar nu se limitează numai la acestea) sisteme dispuse în spațiu, echipamente specifice structurilor CBRN, de artilerie, de geniu, de apărare antiaeriană, de forțe pentru operații speciale. Supravegherea implică observarea unei zone pentru a culege informații, este adesea pasivă și nu este orientată către o țintă specifică, cu excepția cazului în care supravegherea se execută ca parte a unei misiuni de cercetare. Supravegherea este, în mod normal, un proces continuu, mai ales atunci când este desfășurată prin intermediul mijloacelor tehnice. Ea poate pune în evidență modificările survenite față de situația inițială, contribuind astfel la avertizarea timpurie, monitorizarea misiunilor, protecția forței și planificarea misiunilor ISR viitoare.



*Cercetarea/Reconnaissance* – reprezintă o misiune întreprinsă pentru a obține, prin observare vizuală sau alte metode de detecție, informații despre activitățile și resursele unui adversar/potențial adversar sau de a procura date referitoare la caracteristicile meteorologice, hidrografice sau geografice ale unei anumite zone. Alte metode de detecție includ utilizarea semnalelor electromagnetice, imagistică, măsurarea amprentelor caracteristice țintei etc. Operațiile de cercetare sunt, în mod normal, limitate ca durată și destinate în general să culeagă informații în mod activ despre ținte specifice, pentru o anumită perioadă de timp, de către un element de culegere care nu rămâne lângă obiectiv sau în raion. O misiune de cercetare poate include perioade de supraveghere.

Activitățile de coordonare, specifice ISR, prin care disciplinele de culegere de informații, capacitățile de culegere și activitățile de procesare-exploatare oferă date, informații și produse de informații dintr-o singură sursă, pentru a răspunde unei cereri de informații, în sprijinul planificării și executării operației, sunt reprezentate în Fig.1.



**Fig.1. Procesul ISR  
JISR în operațiile NATO**

#### **Operația ALLIED FORCE (Martie - Iunie 1999)**

Operația NATO Allied Force a fost operația în care au fost folosite sistemele aeriene fără pilot la altitudine medie (MALE – *Medium Altitude Long Endurance*) pe scară largă. La începerea operațiilor aeriene a existat o schimbare a concepției de operații (CONOPS) de la folosirea acestor sisteme în mod preponderent pentru misiuni de supraveghere. Particularitățile acestui

mediu operațional au condus la schimbarea/reorientarea conceptului de operare către folosirea în sprijinul direct al operațiilor. Cu această abordare, o nouă provocare pentru comandanți a fost înțelegerea acestor capacități și cum pot acestea sprijini în mod direct managementul țintelor (*targeting*).

Cea mai mare provocare, în campania din Balcani, a devenit localizarea, urmărirea și angajarea sistemelor mobile de apărare antiaeriană. JFACC (*Joint Force Air Component Command*) a fost deseori limitat de lipsa capacităților ISR pentru localizarea și supravegherea acestora pentru un timp suficient pentru a fi angajate.

Obținerea supremației aeriene pentru a descoperi și distruge ținte cu un minim de daune colaterale este strâns legată de existența unei capacități ISR robustă și de muniții cu precizie ridicată. Măsurile de mascare și înșelare executate de forțe de dimensiuni reduse, într-un mediu complex cum este Kosovo, a făcut dificilă localizarea și identificarea țintelor.

După această operație, comandanții NATO au identificat nevoia de dezvoltare a capacităților ISR care să includă și capacități de lovire

asupra țintelor statice și mobile. De asemenea, a fost identificată nevoia dezvoltării de sisteme de comunicații securizate de tip Link, inclusiv legături îmbunătățite senzor-trăgător.

#### **Operația NATO din Afganistan (August 2003 - Decembrie 2014)**

La începutul operației din Afganistan, sistemele ISR au fost folosite pentru cunoașterea situației și asigurarea sprijinului de informații, iar ulterior în sprijinul procesului de targeting.

Acest lucru a permis o îmbunătățire a procesului decizional. Comandanții/decidenții au devenit mult mai dependenți de informațiile în timp real despre ținte (în special video), înainte de luarea deciziei de angajare. De asemenea, importanța reducerii daunelor colaterale și influența politică a regulilor de angajare (ROE) a rezultat în necesitatea elaborării unor cerințe pre-targeting, care au crescut nevoia unor capacități ISR.

Regulile de angajare au evoluat astfel încât identificarea pozitivă a unei ținte trebuie realizată din mai mult de o sursă și poate fi angajată doar cu acordul lanțului de comandă, astfel că observarea vizuală continuă este obligatorie. Prezența consilierilor juridici în sprijinul comandanților, în cadrul centrelor de operații, a devenit, de asemenea, importantă.

Evoluția tehnologică, coroborată cu alocarea resurselor, au condus la creșterea numărului de capacități ISR (în special aeropurtate/IMINT structurilor tactice mici). Acest fapt a dus la folosirea acestora de către unități tactice de la sol, în completare la rolurile tradiționale în sprijinul pregătirii informative a spațiului de luptă (IPB – *Intelligence Preparation of the Battlefield*). De asemenea, s-a redus timpul de reacție la cerințele de sprijin aerian de către trupele aflate în contact.

### **Operația Unified Protector în Libia (februarie - octombrie 2011)**

În urma dislocării de capacități ISR în operația din Afganistan, un număr mic dintre acestea a rămas disponibil pentru zona de operații Europa. Acest fapt a avut un impact semnificativ asupra operației Unified Protector, în special asupra campaniei aeriene.

Necesitatea sistemelor ISR, identificată pe timpul operațiilor din Balcani și Afganistan, se referă nu numai la disponibilitatea sistemelor de culegere, dar și a capacităților de Procesare, Exploatare, Diseminare (PED) din cadrul procesului ISR.

În cadrul operației Unified Protector, Alianța a beneficiat de sprijinul SUA pentru furnizarea rețelelor de comunicații, personal și expertiză pentru integrarea acestor capacități.

Mai mult decât atât, deficitul de mijloace ISR pentru supravegherea țintelor mobile a reprezentat un impediment important în angajarea eficientă a țintelor cu sistemele de armament.

După ce forțele pro-Gaddafi au abandonat echipamentele convenționale, diferențierea dintre acele forțe și forțele opozante regimului, sprijinite de NATO, a fost aproape imposibilă. Rezoluțiile ONU nu au permis desfășurarea de operații terestre în Libia, iar deficitul mijloacelor ISR a condus de multe ori la executarea de lovituri suplimentare pentru neutralizarea unor ținte care, foarte posibil, au fost deja angajate.

### **Inițiative la nivel NATO în domeniul ISR**

JISR integrează capacitățile, politicile, procedurile și sistemele ISR ale statelor cu cele ale Alianței, pentru a sprijini cu informații factorii de decizie, liderii, comandanții de la nivel strategic până la nivel tactic. NATO a identificat o nevoie critică de capacități ISR și dorește să realizeze o capacitate JISR durabilă, care să permită culegerea direcționată, procesarea, diseminarea și partajarea în cadrul NATO a produselor ISR. Acest lucru a condus la crearea unor structuri JISR NATO specifice, dar și la realizarea interoperabilității structurilor naționale.

### **NAEW&C**

Forța NATO Airborne Early Warning and Control (NAEW&C) este o capacitate aeropurtată, multinațională de supraveghere aeriană, avertizare timpurie și comandă-control a armelor, în sprijinul îndeplinirii obiectivelor Alianței.

În a doua jumătate a anilor '70, necesitățile de apărare au determinat autoritățile militare ale NATO să decidă înființarea unei capacități aeropurtate de avertizare timpurie (Airborne Early Warning/AEW).

În decembrie 1978 a fost inițiat programul NAEW&C și, ca rezultat al ratificării acordurilor semnate de către statele inițiatoare, a fost creată NAPMO (Organizația pentru Managementul Programului NAEW&C), organizația NATO

însărcinată cu implementarea programului. Organismul executiv prin care NAPMO asigură managementul Programului este NAPMA (Agenția pentru Managementul Programului NAEW&C).

Comanda forței primește directive operaționale și raportează direct structurii de comandă a NATO, în timp ce mentenanța și sprijinul îndeplinirii misiunii flotei NE-3A este asigurat de către NAPMO.

Decizia luată la ministeriala din luna iunie 2011 a condus la divizarea NAPMA în două părți:

- un birou de program (Programme Office) care este subordonat Agenției de achiziții a NATO (NATO Procurement Agency) și gestionează execuția programelor de modernizare a aeronavelor E3A cuprinse în Amendamentul 4 la MMOU (Multinational Memorandum of Understanding);
- un birou care este subordonat Agenției de sprijin a NATO (NATO Support Agency-NSpA) și care asigură suportul tehnic și mentenanța programelor deja finalizate, precum și a aeronavelor.

Componenta NE-3A – Geilenkirchen/Germania reprezintă unul din cele două elemente operaționale ale Forței NAEW&C. Misiunea componentei este de a furniza aeronave și de a antrena echipaje pentru asigurarea platformelor de supraveghere și/sau control atunci când este solicitată de comandantul Forței NAEW&C, la ordinul SACEUR.

Componenta E-3D – RAF Waddington, Marea Britanie. După ce a fost declarată operațională în iulie 1992, componenta a fost repartizată să execute misiuni specifice de supraveghere, avertizare și control, alături de cea de la Geilenkirchen. De la baza principală din Waddington, componenta execută misiuni cu aeronave E-3D pentru NATO și Marea Britanie.

Inițial, NAEW&C nu a fost constituit ca o capacitate ISR – acest rol a fost atribuit ulterior, din prisma posibilităților de supraveghere avute în compunere.

### **Allied Ground Surveillance - AGS**

Principala misiune a AGS este furnizarea către autoritățile politice și militare ale Alianței și forțelor militare aflate sub comandă națională a unui flux de informații privind situația din teren a forțelor terestre proprii și adversare pe timpul operațiilor.

Implementarea sistemului de supraveghere terestră a teritoriului Alianței face parte din categoria „Angajamentelor de la Praga în domeniul capabilităților (PCC - *Prague Capabilities Commitment*)”, asumate de națiuni în anul 2002, AGS fiind considerată „o capacitate strict necesară pentru succesul și siguranța misiunilor Alianței”.

Sistemul AGS va furniza NATO o flexibilitate mare în angajarea capabilităților ISR într-o modalitate ajustată conform nevoilor. Nivelul de ambiție al AGS, ca parte a inițiativei JISR a NATO, este de a contribui semnificativ la capabilitățile NATO de a desfășura activități JISR persistente în toate domeniile și mediile operaționale, constituindu-se ca un element cheie al capacității NATO de anticipare strategică.

AGS este un sistem integrat compus dintr-un segment aerian și unul terestru:

- segmentul aerian se bazează pe versiunea Block 40 a UAV-ului US-RQ-4B, echipat cu senzori radar și sisteme de comunicații de tip data link;
- segmentul terestru funcționează ca interfață între sistemele AGS și sistemele C2ISR, pentru a conecta și furniza date diferiților utilizatori.

### **MAJIIC (*Multi-sensor All-source Joint ISR Interoperability Coalition*)**

Proiectul MAJIIC a pornit în anul 2007 ca un proiect multinațional pentru a investiga și furniza soluții noi pentru mijloace de asigurare a interoperabilității ISR la nivelul Alianței.

MAJIIC nu a fost o inițiativă nouă, el a fost precedat de mai multe teste de interoperabilitate ale sistemului american Joint STAR și cel francez HORIZON. Rezultatele acestor teste

au condus la crearea proiectului CAESAR, în timpul operației din Kosovo. MAJIC a continuat realizările proiectului CAESAR pentru realizarea interoperabilității JISR complete. Ulterior MAJIC a evoluat în MAJIC2 în anul 2012.

În cadrul reuniunii Directorilor Naționali pentru Armamente (NAD), din 2015, s-a propus grupului de proiecte JISR a NATO să dezvolte un plan pentru a se asigura că produsele MAJIC 2 sunt complet operaționalizate, coerente și sustenabile în cadrul Alianței.

În prezent elemente ale propunerilor MAJIC2 au fost deja incluse în standard NATO (BICES ISR) sau sunt în curs de operaționalizare.

### **Centre regionale JISR**

Misiunile ISR au evoluat în paralel cu dezvoltarea armamentului inteligent, capabil să angajeze ținte de mare mobilitate și în ferestre de timp limitate. Având în vedere posibile scenarii de operații, ar putea fi analizată oportunitatea constituirii unor centre/unități JISR (MJISRU - Multinational Joint Intelligence, Surveillance and Reconnaissance Unit) cu capacități relevante la nivel regional, complementare inițiativelor/programelor existente (NAEW&C, AGS, NIFC<sup>1</sup>).

Aceste centre MJISRU pot executa misiuni la nivel operativ și pot fi complementare la capacitățile JISR de nivel strategic (AGS și AWACS). Pentru a răspunde acestor cerințe, MJISRU va fi de tip reactiv și efortul va fi concentrat pe cercetare și mai puțin pe supraveghere. MJISRU va include platforme și senzori care să permită sprijinul procesului de targeting.

Pentru crearea unui centru regional este necesară stabilirea unui memorandum de înțelegere (MOU) între națiunile participante la proiect. Ulterior acestui MOU, națiunile pot demara procesele de achiziții de capacități ISR care să fie componente ale MJISRU. Această disponibilitate a capacităților ISR poate fi făcută în funcție de nevoile naționale, temporar sau permanent. De asemenea, MJISRU poate fi integrată parțial în AGS. Mai mult decât atât, o națiune poate pune la dispoziție capacități atât pentru AGS, cât și pentru MJISRU.

### **Concluzii**

Informațiile au un rol crucial în cadrul tuturor operațiilor militare. Comandanții utilizează informațiile pentru vizualizarea și înțelegerea întregului spațiu operațional, în scopul anticipării acțiunilor posibile ale adversarului. Aceste informații permit comandanților de la orice nivel să-și concentreze puterea de foc și să-și protejeze pe deplin forțele pe parcursul operațiilor militare. Pe timp de război, informațiile se obțin prin structuri specializate de informații și mijloace JISR și se focalizează pe capacitățile militare ale adversarului, centrul de greutate și cursul probabil al acțiunilor acestuia, pentru a furniza comandanților de la toate nivelurile, informațiile necesare pentru planificarea și conducerea operațiilor.

Pe măsură ce lupta progresează, volumul de informații crește în mod semnificativ, iar ofițerii de informații depun eforturi pentru reducerea cantității enorme de informații nestructurate, filme și imagini video pe care le au la dispoziție din aproape toate sursele, pentru a le procesa în produse relevante. Pentru raportarea informațiilor este necesară stabilirea unor filtre de către comandant; acest aspect facilitează eliminarea rapoartelor ce nu au nici o legătură cu operația în curs de desfășurare și sprijină statul major să recunoască evenimentele cheie care necesită atenția comandantului pentru luarea deciziilor.

Operațiile care implică acțiunea Alianței sunt variate - de la acțiuni umanitare și de menținere a păcii la conflicte de mică amploare, precum combaterea traficului de droguri sau a terorismului, sau chiar a unor crize locale și conflicte regionale - și necesită ca toate pregătirile pentru asigurarea mijloacelor JISR să fie flexibile și cunoscute în avans. Strategia de conducere și organizare a sistemului JISR în operații poate reprezenta o schemă sistemică de optimizare a tuturor mijloacelor, resurselor și surselor de informații, luând în considerare cerințele de informații prioritare și cererile de informații din partea beneficiarilor de informații.

Integrarea deplină a mijloacelor JISR în operații și îndeplinirea cu succes a misiunii va face ca structura de informații să confirme



forța deosebită și credibilă pe care o are și care acționează într-un stat major național sau multinațional, capabilă permanent de a înțelege și cunoaște fenomenele contemporane cu care se confruntă o forță în mediul operațional.

Înțelegerea elementelor definitorii ale conceptului JISR, a modului în care acestea se particularizează la nivelul categoriilor de forțe trebuie să-i preocupe atât pe comandanți, pe cei desemnați să proiecteze sistemele ISR, cât și pe cei care le exploatează.

### **Bibliografie:**

1. <https://www.airforcemag.com/MagazineArchive/Pages/2019/May%202019/>

Operation-Allied-Force-How-Airpower-Won-the-War-for-Kosovo.aspx;

2. [https://www.jwc.nato.int/images/stories/threewords/NOV\\_JISR\\_Workshop.pdf](https://www.jwc.nato.int/images/stories/threewords/NOV_JISR_Workshop.pdf);
3. <https://www.japcc.org>.
4. <https://www.nagsma.nato.int>;
5. <https://www.napma.nato.int>;
6. [https://www.nato.int/cps/eu/natohq/topics\\_111830.htm](https://www.nato.int/cps/eu/natohq/topics_111830.htm);
7. <https://ndupress.ndu.edu/JFQ/Joint-Force-Quarterly-72/Article/577482/unifying-our-vision-joint-isr-coordination-and-the-nato-jisr-initiative>.

---

<sup>1</sup> “Joint Intelligence, Surveillance and Reconnaissance”, disponibil la [www.nato.int/cps/eu/natohq/topics\\_111830.htm](http://www.nato.int/cps/eu/natohq/topics_111830.htm).

# CONFIDENȚIALITATEA DATELOR – O PROVOCARE ÎN ACTUALUL MEDIU INFORMAȚIONAL

*Theodor LEȘU\**

## **Abstract**

*Digital data represents the basis of all the activities undertaken by individuals, companies as well as commercial, state and supranational entities. Some of them are officially classified as secret, through mechanisms that are controlled by the democratic parliament, and they are protected accordingly. A single tiny piece of such information, which may appear insignificant to somebody that learns about it, may be the missing piece of a puzzle that can enable someone to predict, anticipate and act in a way that helps them achieve their personal aims. With the advancement of modern technologies, the risks and threats regarding the security of information, such as personal data, are increasing and becoming more varied, both from the users' perspective, who have personal accounts and want to maintain confidentiality through the use of these technologies, as well as from the perspective of those interested in collecting data for different purposes.*

*Mobile devices have invaded our lives and there is no aspect of society that is not influenced by them: daily activities, health, banking, business, etc. Nowadays, they are slowly but steadily becoming the main way in which we interact with one another.*

*Thus, this new reality requires us to have an improved knowledge and understanding of the security measures that we need to implement in order to avoid becoming victims of actions initiated by various hostile entities.*

**Keywords:** *information, knowledge, technologies, threats, security, internet, social media.*

## **Noțiuni introductive**

Cunoașterea stă la baza oricărui proces de dezvoltare. Astfel, orice individ pentru a putea progresa, indiferent de domeniul în care activează, are nevoie de o cantitate minimă de cunoaștere – fenomen care ne demonstrează ulterior, ca rezultat final, dependența de informație. În prezent, datorită dezvoltării tehnologice informația se cumpără, se vinde, se transferă și se prelucrează cu foarte mare ușurință, devenind astfel un element deosebit de important ca factor de producție.

Se spune că un om informat este un om puternic. În trecut, informațiile existau într-o resursă limitată, dar odată cu dezvoltarea

tehnologică au apărut tot mai multe și mai variate surse de informare, creând astfel un mediu tot mai dinamic în societate.

Fluxul informațiilor nu a schimbat doar oamenii, ci și modul de lucru și funcționare al companiilor/organizațiilor. De asemenea, în acest context, un puternic factor influențator se manifestă și în cadrul serviciilor de informații. Având în vedere că pentru ele „transformarea informației în cunoaștere este una critică”<sup>1</sup>, este de la sine înțeles că, prin accesul la o multitudine de surse de informații, apare și o competiție între aceste servicii, generând astfel o „cursă” permanentă și continuă de

\* *Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.*

„a obține” și „a afla” în scopul consilierii factorilor decidenți.

În consecință, aceste noi surse de informații, într-o primă fază, facilitează accesul serviciilor de informații la noi posibilități de culegere de date, dar totodată ele pot genera noi amenințări și riscuri asupra sistemelor naționale de apărare. Accesul la acest flux ce gravitează în jurul informației poate genera chiar și noi provocări cu care serviciile de informații trebuie să se confrunte. Aceste provocări pot fi generate de intenții malițioase ale entităților ostile, cum ar fi: manipularea maselor, dezinformarea, propaganda, intoxicarea.

### Internetul – cunoaștere vs. culegere

Internetul (*world wide web*), la momentul actual, reprezintă dimensiunea virtuală unde se pot accesa orice fel de date din orice domeniu<sup>2</sup>. Deși acest proces este oferit în mod gratuit, atunci când sunt accesate paginile web (de socializare, multimedia, marketing, știri, sport etc.) cele mai multe dintre ele ne impun acceptarea unor condiții (*cookies*) care ne obligă la furnizarea automată a unor date personale, astfel încât să putem avea acces la informația dorită. Conform Wikipedia, aceste condiții se folosesc pentru ca serverele web să poată face diferența dintre utilizatori și pentru a putea reacționa în funcție de nevoile acestora. De asemenea, ele sunt colectate într-un profil „anonim” al utilizatorului, care nu conține informații personale cum ar fi nume sau adresă, dar care conține totuși o adresă IP<sup>3</sup>. Chiar dacă sunt în teorie anonime, datele colectate în acest fel generează semne de întrebare cu privire la cât de bine se asigură anonimitatea utilizatorului atunci când navighează pe Internet.

Având în vedere disponibilitatea surselor de informații și volumul acestora, putem afirma că ne aflăm într-o eră dominată nu de evoluție, ci de consum. Pentru facilitarea cât mai fiabilă a acestui fenomen, s-au născut corporațiile care dețin mii de antreprenori asociați pentru furnizarea unui conținut de informație cât mai bun și cât mai ușor de accesat pentru utilizatori. Practic, aceste companii, care dețin rolul de intermediari, au scopul de a urmări interesul fiecărui individ. Astfel, antreprenorii plătesc

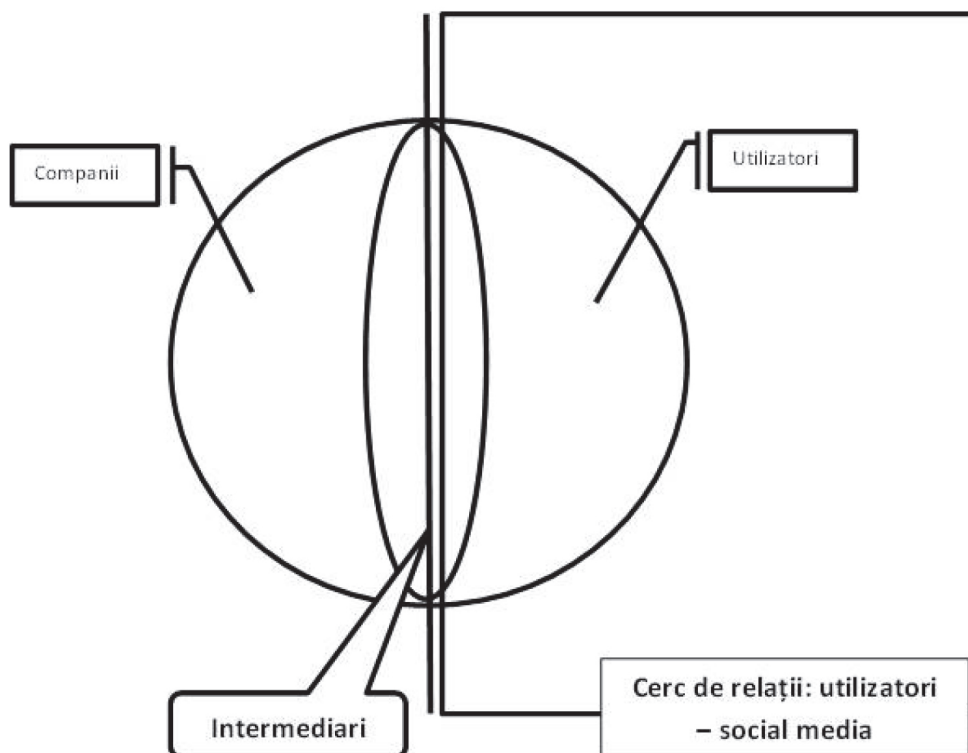
marilor companii pentru „a fi în față”, atunci când individul este interesat de un anumit tip de informație<sup>4</sup>. Ca urmare, privind din prisma faptului că populația beneficiază de un serviciu „gratuit”, nu ne sesizăm cu probleme referitoare la moralitate, etică și, mai presus față de toate, la confidențialitatea datelor personale.

### Profilul virtual al utilizatorului

Dar totul are un preț, nu? De ce ar face companiile acest lucru gratuit? Sunt întrebări pe care fiecare individ ar trebui să și le însușească la rândul său. Un răspuns simplu și logic, după o analiză primară, ar consta în fenomenul de *marketing*. Dar care este totuși prețul? Când ne referim la mediul online, acest preț poate fi reprezentat sub trei forme: moneda reală, moneda virtuală sau datele personale. Aceste date personale se referă fie la numele utilizatorului, CNP, adrese fizice, adrese de e-mail, numere de telefon, reprezentate prin diferite conturi de profil sau date tehnice ale dispozitivelor, ce oferă acces la locația acestora, timpii de accesare, istoricul de navigare online etc.<sup>5</sup>.

Astfel, la fiecare căutare online, utilizatorul pune la dispoziția unei entități aceste tipuri de date care indică interesele și curiozitățile lui personale și care contribuie ulterior la crearea unui profil virtual al utilizatorului, urmând ca apoi să fie direcționat în funcție de cererile sale specifice de căutare. În cazul în care acest proces este coroborat cu un profil de social media, unde se află tot cercul de relații al utilizatorului și există interacțiuni și posibilități de comunicare mult mai extinse/interconectate, atunci tot acest fenomen capătă o cu totul altă dimensiune. În acest context, fluxul de conexiuni care circulă între utilizatori se mărește exponențial, iar riscurile și amenințările sunt direct proporționale cu această creștere care poate afecta chiar și persoanele din aria de cunoștințe a utilizatorului, nu doar persoana proprie a acestuia.

Pentru a înțelege mai ușor acest fenomen, ne putem imagina o figură reprezentativă care are în centru intermediarii (motoarele de căutare), într-o jumătate a acesteia utilizatorii, iar în cealaltă jumătate companiile de vânzare. Un astfel de



exemplu grafic l-am prezentat în figura de mai sus.

Având în vedere toate aceste aspecte și conștientizând că fiecare activitate pe care o desfășurăm în mediul online este stocată undeva (locație unde se creează un profil virtual propriu), putem concluziona că, în timp, oriunde am fi situați geografic, odată cu accesarea internetului cineva va putea avea backgroundul activității utilizatorului, împreună cu profilul său aferent. Din cauza impactului tehnologic, care este din ce în ce mai dinamic, toate aceste instrumente pot fi create chiar și dacă nu există conturi strict destinate pentru aceste scopuri.

Deși mecanismul respectiv este legitim - având în vedere că fiecare utilizator își dă acordul astfel încât să beneficieze de informație - și securizat - întrucât așa ni se precizează, tot acest fenomen poate avea consecințe serioase asupra identității și vieții private a fiecărui individ.

### **Accesul la informații prin dispozitivele mobile**

Un risc major îl conferă și accesarea acestor servicii online prin intermediul terminalelor mobile, proces care este facilitat de către diferitele aplicații online. La momentul actual,

orice aplicație pe care utilizatorul dorește să o acceseze ne impune anumite condiții de utilizare, care presupun punerea la dispoziție a diverselor date și funcții din interiorul telefonului mobil (cameră, fotografii, agendă, locație, mesaje, GPS etc.)<sup>6</sup>. Cu toate că suntem conștienți de faptul că, în felul acesta, expunem niște date personale, tot ne este greu să concepem că o persoană anume chiar poate avea acces la toate aceste informații... dar chiar se poate și există riscul de a o face.

Oferind aceste informații, riscurile privind siguranța noastră, dar și a celor din jur, pot fi uriașe. Întrucât volumul cu date personale pe care îl furnizăm este unul foarte mare, trebuie luat în considerare faptul că în spatele oricăror astfel de aplicații se pot ascunde terțe persoane care au drept scopuri folosirea acestor date pentru a obține diferite avantaje: fie de ordin material, fie informațional. Chiar și cu adoptarea unor măsuri preventive de a limita pe cât posibil accesul la datele personale, prin accesarea unei singure funcții a terminalului (agenda telefonică/fotografii stocate) se pot forma conexiuni referitoare la cercul de relații al utilizatorului.

Având în vedere dinamicitatea acțiunilor de culegere a datelor în această eră informațională, unele entități recurg chiar și la acțiuni de





colaborare interinstituțională pentru a spori acumularea tot mai expansivă de informații. În urma acestui fenomen, entitățile ajung să obțină într-un mod atât de rapid și la un nivel atât de detaliat date despre utilizatori, încât este greu de imaginat că un asemenea scenariu ar fi posibil<sup>7</sup>.

Păstrarea stigmatului anonim în mediul online este un factor relativ. De aceea, trebuie să avem permanent în atenție riscurile la care ne putem expune și ce date oferim despre viața privată. Acest lucru depinde de educația și cultura de securitate pe care o deține fiecare individ în parte. Folosind aceste dispozitive cu maximă precauție, putem evita riscuri majore care pot conduce la amenințări, manipulări ori șantaje asupra propriei persoane. În cele din urmă, nu trebuie omis faptul că și un lucru gratuit poate avea un preț la un moment dat.

Deși există la nivelul oricărei companii măsuri de asigurare a confidențialității și securizării datelor colectate, să nu uităm că latura umană poate interveni oricând în cazul acestui proces. După cum știm, au fost mediatizate chiar și cazuri în care persoane din interiorul diferitelor instituții au profitat de funcțiile pe care le dețineau și, intrând în posesia unor surse de informații importante, au încercat, iar unele chiar au reușit, valorificarea lor în diferite locuri în vederea obținerii de foloase materiale substanțiale.

### Platformele de Socializare

Dintre serviciile de tip social media (forumuri, bloguri) pe care le găsim pe orice platformă online, cele mai utilizate în prezent sunt platformele de socializare. Conform statisticilor celor de la Digital Information World, printre platformele cu cei mai mulți utilizatori se află Facebook, YouTube, Instagram, Twitter, SnapChat, Google+, LinkedIn<sup>8</sup>. Acestea pot fi accesate cu ușurință atât de pe terminalele mobile/tablete, cât și de pe computere. Trebuie însă menționat că, odată cu dezvoltarea tehnologică, numărul de utilizatori a început să crească, iar odată cu această creștere s-au intensificat și riscurile la care se pot expune utilizatorii. În acest caz, cele mai multe riscuri se pot manifesta prin următoarele mijloace: conturi false - care au în spate persoane cu intenții malițioase față de persoanele țintă; folosirea neadecvată a datelor cu caracter personal; expunerea detaliată a activității private pe platforma de socializare<sup>9</sup>.

De obicei, majoritatea platformelor cu acest specific pun la dispoziția utilizatorilor diferite opțiuni de securizare a conturilor, cu ajutorul cărora aceștia pot restricționa accesul informațiilor și persoanelor cu care ar putea intra în contact. Câteva exemple în acest caz ar putea consta în limitarea și configurarea: listei de prieteni (la ce date/informații pot avea acces de pe contul propriu – fotografii, etichetări etc.), cercurilor

relaționale (grupuri de prieteni, evenimente), precum și mesaje/informațiile postate. Totodată, un element important de securizare constă în restricționarea accesului la datele de profil cu caracter strict personal (număr telefon, data și locul nașterii, activitate profesională, membrii de familie etc.), astfel încât acestea să nu fie publice și la îndemâna oricui.

În vederea evitării anumitor riscuri tehnice care se pot materializa pe platformele de socializare, trebuie avute în vedere următoarele<sup>10</sup>:

- companiile au dorit facilitarea procesului de urcare automată a fotografiilor de pe terminalele mobile pe platformele online asociate, prin setări prestabilite astfel încât atunci când este făcută o fotografie aceasta să fie publicată direct pe platforma de socializare. Acest lucru, însă, se poate realiza doar cu consimțământul utilizatorului și, de asemenea, poate fi dezactivat din meniul de configurare al aplicației.
- un alt aspect care necesită atenție, în cazul terminalelor mobile/tabletelor, este reprezentat de activarea automată a funcției de localizare, setare care permite identificarea locației terminalului mobil prin semnalul GPS sau conexiunea de date.

### **Cultura de securitate**

În cadrul oricărei instituții sau organizații, informațiile reprezintă un element esențial în funcționarea lor, fapt pentru care măsurile impuse pentru protecția acestora sunt cât se poate de stricte. Totodată, un alt factor important este reprezentat de resursa umană. Este necesar ca fiecare individ, la rândul său, să conștientizeze că o slabă cultură de securitate poate avea consecințe majore asupra organizației, motiv pentru care aceasta trebuie solidificată în permanență. Amenințarea se poate manifesta atât de pe plan extern, ca persoană familiarizată cu specificul și activitatea organizației țintă, cât și de pe plan intern, precum un angajat/lucrător ce poate exploata informațiile cu care intră în contact pentru obținerea unor avantaje cu scopuri

personale (de cele mai multe ori acestea fiind de natură materială).

Avansul tehnologic ne expune la tot mai multe riscuri și provocări. Prin intermediul acestor tehnologii prezentate, entitățile ostile pot recurge la exploatarea diferitelor vulnerabilități, precum securitatea datelor personale sau confidențialitatea precară a vieții private a angajaților, în scopul colectării a cât mai multor informații care să fie folosite în scop malițios.

Nevoia de bani a unui angajat, împreună cu eventuale sentimente de frustrare, stare de neglijență, vulnerabilitate a sistemului de protecție, diseminare neautorizată de informații, reprezintă elemente sau potențiale mijloace care pot fi exploatare de către diferite entități.

Este imperios necesar să conștientizăm că rolul oricărui individ în cadrul unei organizații este unul esențial prin natura activității pe care o desfășoară, de aceea fiecare, la rândul său, poate deveni o țintă a atacurilor malițioase. În acest caz, personalul organizației trebuie să adopte o atitudine prudentă în privința activităților pe care le desfășoară, atât pe plan profesional, cât și pe plan personal.

La momentul actual, cea mai bună și eficace metodă de combatere a acestor riscuri și amenințări este reprezentată de pregătirea profesională temeinică a angajatului. Acesta trebuie conștientizat și prelucrat cu privire la modul corect de gestionare a activităților în cadrul organizației, dar și la modul de comportament și relaționare ce trebuie adoptat, atât în exteriorul mediului de lucru, cât și în mediul online.

Ca urmare a aspectelor prezentate, putem afirma că o cultură de securitate dezvoltată reprezintă pilonul principal în prevenirea și combaterea riscurilor și amenințărilor care pot aduce atingere securității naționale.

Plecând de la acest considerent, este indicată implementarea unui astfel de concept încă de la stadii incipiente ale educației. Având în vedere că dispozitivele inteligente, internetul, rețelele de socializare au un impact major asupra fluxului informațional și sunt omniprezente în viața fiecărui individ, acest concept de educare se poate materializa prin intermediul instituțiilor

de învățământ, încă de la clasele primare. Astfel, prin cadrul acestui proces de învățare, se poate ajunge la o înțelegere mult mai bună de către generațiile tinere a ceea ce înseamnă mediu de securitate și să conștientizeze, totodată, cu privire la riscurile la care se pot expune prin utilizarea acestor tehnologii. Prin cadrul acestui proces educațional, cultura de securitate poate aduce implicații pozitive imense în rândul populației, un aspect esențial în asigurarea unui mediu de securitate stabil.

#### Bibliografie:

1. \*\*\* - Regulamentul (UE) 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului din 27 aprilie 2016;
2. ALTSHULER, Yaniv; Yuval ELOVICI, Armin B. CREMERS, Nadav AHARONY, Alex PENTLAND, *Security and Privacy in Social Networks*, 2012;
3. BOGDAN, Marisan Dania, *Internetul - punte de legătură între comunicare și informare*, Irco Script, 2007;
4. DAWSON, Maurice, *New Threats and Countermeasures in Digital Crime and Cyber*, 2015;
5. De BUSSE, Els, *Data Protection in EU and US Criminal Cooperation*, 2009;
6. FRIAS, Telly, *Cybersecurity: On Threats Surfing the Internet and Social Media*, 2018;
7. HARWOOD, Mike, *Internet Security: How to Defend Against Attackers on the Web*, 2015;
8. HIMMA, Kenneth Einar, *Internet Security: Hacking, Counterhacking, and Society*, 2006;
9. Information Resources Management Association, „Cyber Security and Threats: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications”, 2018;
10. LOSHIN David, *Business Intelligence: The Savvy Manager's Guide*, 2003;
11. MATZ, Samuel A., *Cookie and Cracker Technology*, 1992;
12. NEWSON, Alex; Deryck HOUGHTON, Justin PATTEN, *Blogging and Other Social Media Exploiting the Technology and Protecting the Enterprise*, 2009;
13. PORTER, David, *Internet Culture*, Routledge, 2013;
14. <https://philarchive.org/archive/SFEESD>;
15. <https://ro.wikipedia.org/wiki/Cookie>;
16. <https://www.digitalinformationworld.com/>;

<sup>1</sup> <https://philarchive.org/archive/SFEESD>;

<sup>2</sup> Marisan Dania Bogdan, *Internetul - punte de legătură între comunicare și informare*, Irco Script, 2007, pp 10-15;

<sup>3</sup> <https://ro.wikipedia.org/wiki/Cookie>;

<sup>4</sup> David Loshin, *Business Intelligence: The Savvy Manager's Guide*, 2003, pp 5-8;

<sup>5</sup> David Porter, *Internet Culture*, Routledge, 2013, pp 48-55;

<sup>6</sup> Maurice Dawson, *New Threats and Countermeasures in Digital Crime and Cyber*, 2015, pp 7-11;

<sup>7</sup> Els de Busse, *Data Protection in EU and US Criminal Cooperation*, 2009, pp 132 -137;

<sup>8</sup> <https://www.digitalinformationworld.com/>;

<sup>9</sup> Telly Frias, *Cybersecurity: On Threats Surfing the Internet and Social Media*, 2018, pp 69 – 76;

<sup>10</sup> Idem.

# ACTIVITATEA INFORMATIVĂ ȘI CONTRAINFORMATIVĂ A ARMATEI ROMÂNE ÎN SPRIJINUL ASIGURĂRII „LINIEI DUNĂRII”, PRIMĂVARA - VARA ANULUI 1877

*Ioan-Codruț LUCINESCU\**

## **Abstract**

*1877 represents a crucial moment in Romania's modern history, due to Mihail Kogălniceanu's speech given in the Parliament on the 9th/21st of May, as well as due to the state's involvement, for the first time, in a military conflict such as the Russo-Turkish war.*

*Although a relatively new institution (with less than two decades of existence), the Romanian Army involved itself with professionalism, in difficult circumstances, in the military operations carried out south of the Danube. This study highlights how the Army (and not only) adapted gradually to the demand of modern warfare (not only does it demand greater numbers, but also an in-depth knowledge, on all plans, of the enemy. The national informative system, with both its military and civilian information-gathering components (belonging to the Ministry of Internal Affairs), continuously improved since the doing of 1877, when there were significant chances for the territory to become an active warzone.*

*A successful informative activity was conducted, the national security system bringing an undeniable contribution to winning the „secret war” (both on national territory and the Bulgarian battlefield) against a much more experienced and resourceful adversary (the Ottoman Empire).*

**Keywords:** *informative activity, secret war, Romanian independence.*

## **Introducere**

Dezvoltarea economică și social-politică a statului român după 1859 dovedise anacronismul suzeranității otomane, în primăvara anului 1877 creându-se premisele interne și externe favorabile înlăturării acesteia. În consecință, în Sesiunea Extraordinară a Adunării Deputaților din 9/21 mai 1877, ministrul de Externe, Mihail Kogălniceanu, declară ruperea oricăror legături politice cu Poarta Otomană și proclamă independența de stat - „Camera ia act că războiul între România și Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența absolută a României au primit consacrarea lor oficială”<sup>1</sup>.

Însă, așa precum s-a dovedit de nenumărate ori de-a lungul istoriei, amestecul marilor puteri

în rezolvarea spinoaselor probleme din sud-estul Europei, fără a se ține cont de interesele popoarelor din regiune, a dus la complicarea situației de pe teren, care a devenit, rapid, explozivă.

Fie că era Viena, Londra, Petersburg sau Berlin și Paris, susținerea unuia sau altuia dintre popoarele asuprite de Imperiul Otoman se realiza ținându-se seama de obiectivele strategice ale guvernelor puterilor europene, Peninsula Balcanică fiind „monedă de schimb” în redesenarea hărții de putere la nivel continental. Eșecul conferințelor internaționale de la Constantinopol (decembrie 1876 și ianuarie 1877) și Londra (martie 1877) spulbera orice speranță de pace, oferind Imperiului Țarist pretextul adecvat pentru a declara război Înaltei Porți.

\* *Autorul este expert în studii de securitate.*



Cursul evenimentelor din prima jumătate a anului 1877 se îndrepta, prin urmare, spre o rezolvare pe calea armelor a convulsiilor politico-militare din regiune. Redeschiderea „crizei orientale” și derularea evenimentelor armate în imediata apropiere a frontierelor sale, consecințele pe care le puteau avea asupra configurației politice și a raporturilor internaționale în sud-estul Europei au făcut ca România, angajată în procesul de eliminare a suzeranității otomane, să desfășoare o vie și energetică acțiune politică și militară.

La începutul anului 1877, România nu deținea o armată numeroasă, dar prin mobilizarea ordonată la 6/18 aprilie și-a mărit simțitor efectivele. Armata permanentă și cea teritorială constituiau „armata de prima linie”, milițiile ce urmau a fi organizate în corpuri active formau „armata de a doua linie”, iar gărzile civice trebuiau să realizeze paza în orașe. Armata chemată sub drapel era tânără, ostașii având în general sub 30 de ani, iar efectivele totale mobilizate în timpul războiului fiind de circa 120.000 de oameni. Dintre aceștia, 58.700 au constituit armata operativă, 30.000 efectivele batalioanelor de miliții, 16.000 gărzile civice sau orășenești și circa 5.000 de dorobanți și călărași lăsați pentru paza graniței și menținerea ordinii<sup>2</sup>.

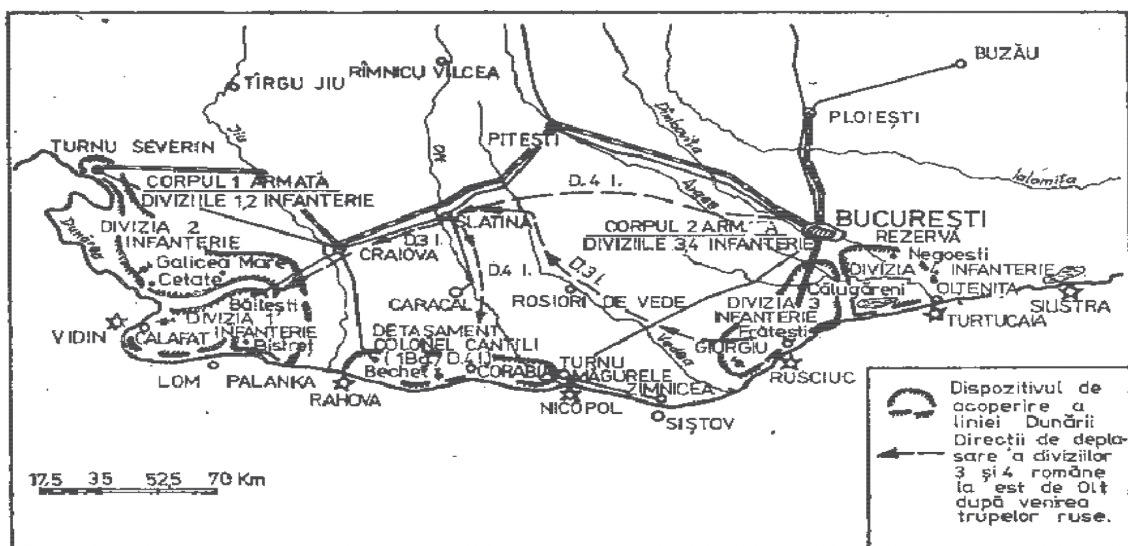
După lungi tatonări diplomatice, între România și Imperiul Țarist este stabilit cadrul legal (Convenția de la Livadia, 4/16 aprilie 1877) prin care trupele imperiale trec pe teritoriul național spre teatrul de operațiuni din Balcani, cu obligația respectării integrității și ordinii interne a țării<sup>3</sup>.

Trebuie menționat că, pentru România, alegerea acestei soluții comporta riscuri de securitate semnificative, deoarece renunța, astfel, la garanția celor șapte Mari Puteri europene, stabilită prin Tratatul de la Paris din martie 1856; țara noastră rămânea cu garanția, îndoielnică, a Rusiei imperiale<sup>4</sup>.

Evenimentele se precipită deoarece la 12/24 aprilie Rusia declară război Imperiului Otoman și începe deplasarea unităților militare spre România pentru a ajunge în Bulgaria; iar din momentul în care Convenția româno-rusă devine publică, Înalta Poartă declanșează ostilitățile împotriva României, fără declarație de război, bombardând malul românesc al Dunării (orașul Calafat), tunurile românești ripostând prin bombardarea Vidinului.

#### Activitatea informativă și contrainformativă a structurilor de informații ale Armatei și Ministerului de Interne pentru protejarea teritoriului național, primăvara-vara anului 1877<sup>5</sup>

În această fază de început a războiului ruso-româno-turc au loc doar acțiuni ale artileriei române împotriva celei otomane și răzlețe incursiuni de recunoaștere din ambele părți. Însă, deoarece exista pericolul real al unei ofensive militare otomane pe teritoriul național, unitățile armatei române au fost distribuite, începând cu luna aprilie 1877, într-un dispozitiv capabil să facă față atât unui eventual atac terestru asupra



Dispunerea unităților militare românești pe linia Dunării, aprilie – august 1877<sup>6</sup>

Calafatului din partea numeroaselor trupe turcești ce erau concentrate în zona Vidinului, cât și să poată respinge eventuale înaintări ale armatei turce dinspre Giurgiu spre București.

Dar consolidarea aliniamentului de apărare de-a lungul Dunării necesita o foarte bună cunoaștere a terenului și a posibilelor căi de atac ale trupelor regulate și neregulate otomane, mai ales că acestea efectuau deja incursiuni, scurte dar sângeroase, pe malul românesc al fluviului.

*De aceea, până în vara lui 1877, atât Armata, cât și Ministerul de Interne au desfășurat o complexă activitate informativă și contrainformativă la nivel național, având mai multe obiective: interzicerea accesului armatei otomane pe teritoriul românesc, anihilarea acțiunilor de spionaj și posibilelor acțiuni de sabotaj desfășurate de serviciul secret turc și culegerea cât mai multor informații cu valoare certă pentru comandamentul român (ulterior și pentru cel imperial țarist).*

Menționăm faptul că armata română căpătase deja experiență în ceea ce privește „securizarea” liniei Dunării, deoarece cu un an în urmă, în timpul războiului sârbo-turc, activase în perioada iunie – octombrie 1876, Corpul de Observație de la Gruia (Mehedinți), sub comanda colonelului Mihail Cristodulo Cerchez, iar în porturile de pe malul românesc al Dunării s-au organizat, din ordinul ministrului de Război, Gheorghe Slăniceanu, servicii și puncte de observație permanentă.

Corpul de Observație de la Gruia asigurase „prin prezența sa pe malul Dunărei, timp de trei luni și jumătate, respectarea neutralității teritoriului național și îngăduisă, refugiaților de peste Dunăre, în număr de peste 10.000, să găsească scăpare și adăpost la noi”.<sup>7</sup>

La sfârșitul lunii aprilie 1877, comandantul Diviziei a III-a, colonelul Gheorghe Anghelescu, aflat la Jilava, face cunoscut Brigăzii I noua poziție pe care aceasta urmează să o ocupe și misiunea pe care trebuie să o ducă la îndeplinire: „Ajuns în cantonamentul ce ocupați, făcând o recunoaștere zonei ce ocupați veți lua toate măsurile de siguranță.

Misiunea Dvs. actualmente este de a opri

până la concentrarea Diviziei o trecere inamică ce ar veni din direcția Giurgiu, Slobozia, Malul de jos, luând o pozițiune de apărare într-un loc ales de mai înainte de Dvs. și pentru aceasta pentru cât timp veți ocupa pozițiune veți căuta ca prin patrulele de cavalerie să fiți continuu în legătură cu brigada vecină, cantonată în Baia, Frățești, supraveghind și recunoscând toate drumurile ce conduc pe frontul și flancurile cantonamentului ce ocupați despre Dunăre.

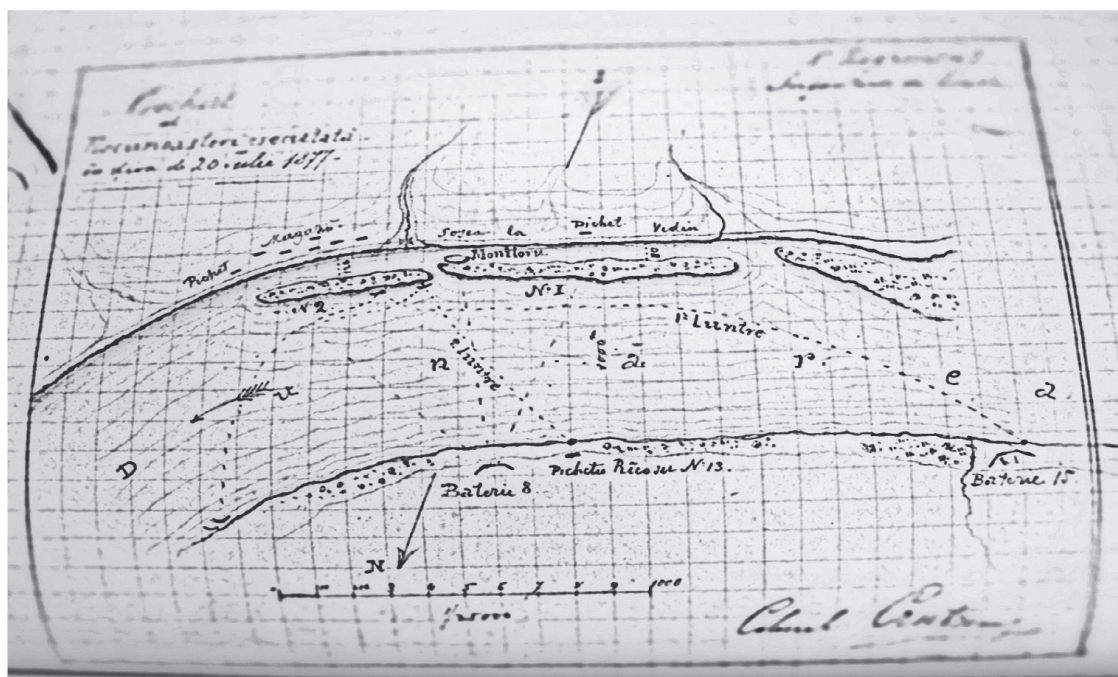
Comunicând subsemnatului toate descoperirile ce ați făcut, atrag atențiunea Dvs. asupra serviciului de eclerori și asupra modului cum trebuesc făcute recunoașterile și repostările care sunt consecința lor, ordonând tuturor șefilor de patrule și ofițerilor însărcinați cu această misiune a nu relata decât adevărul fără exagerație; în redacția raporturilor vor deosebi precis ce au văzut singuri, din cele dobândite prin informațiuni de la prizonieri sau locuitori”<sup>8</sup>.

Asigurarea siguranței în sudul țării era cu atât mai necesară cu cât trupele regulate ale Porții și „voluntarii” care o însoțeau jefuiau constant malul românesc al Dunării, încercând să provoace guvernul nostru la reacții dure și de amploare pentru a justifica o eventuală ocupare a țării. Deși armata română se menține în expectativă pentru a nu inflama și mai mult situația de pe teren, totuși unitățile militare desfășurate în sud reacționează eficient prin incursiuni de recunoaștere, atac punctual și culegere de informații tactice despre inamic.

La 4 mai 1877, de la Calafat, generalul de brigadă George Lupu, comandantul Corpului I Armată, ordonă colonelului Mihail Cerchez, comandantul Diviziei I, să organizeze și să execute incursiuni în dreapta Dunării, pe teritoriul bulgar, pentru a transmite un semnal clar adversarului - acela că nu vom asista impasibili la acțiunile sale:

„Domnule colonel,

Turcii au făcut în mai multe rânduri incursiuni asupra teritoriului nostru, dând foc, făcând jaf și luând grâne și vite, arzând tot ce le ieșea înainte cu un cuvânt devastând tot pe cât le-a fost prin putință țara noastră. Vă autorizez pe D-voastră a executa asemenea incursiuni pe teritoriul turc spre a ataca posturile turcești, a ridica aprovizionări, dacă va fi posibil și a captura



**Planul acțiunii din 20 iulie 1877 de recunoaștere și culegere de informații din teritoriul inamic**

vasele lor; se va evita orice încăierare mare și se vor retrage la timp spre a nu încerca mari pierderi; se vor alege pentru aceste expedițiuni oameni hotărâți, cu sânge rece și de bună voe. Se va lucra totdeauna cu multă prudență, dacă va trebui fonduri pentru astfel de expedițiuni, cereți-mi telegrafic spre a vă trimite. Aceste toate după ordinul Marelui Cartier General Nr. 28<sup>99</sup>.

Documentele de arhivă prezintă, printre altele, o curajoasă acțiune de recunoaștere și culegere de informații militare despre dispozitivul otoman situat pe malul drept al fluviului, desfășurată la 20 iulie 1877 și la care au participat 22 de militari, ofițeri și soldați aparținând Diviziei I Activă<sup>10</sup>. Obiectivul miciei unități de recunoaștere era unul important și anume identificarea cu precizie a locului de staționare a unei nave militare turcești de mari dimensiuni (un monitor având tunuri de calibru greu), semnalată de pichetele de grăniceri cu câteva zile în urmă. Unitatea, îmbarcată în două bărci pescărești a traversat fluviul la ora 4 dimineața în zona Vidinului, cercetând fără a fi observați ostroavele aflate în fața liniilor românești.

A fost identificată poziția monitorului turcesc, bine camuflat în spatele unor mici insule cu vegetație deasă; la întoarcere, bărcile au fost observate de militarii turci care au deschis, de la circa 300 m, un intens tir de arme de infanterie. În

schimbul de focuri care a urmat, unitatea de recunoaștere a avut doi răniți (dintre care un soldat rănit grav la picior), aceasta reușind să se întoarcă pe teritoriul românesc și să redacteze un raport detaliat însoțit de schema poziției monitorului turcesc (vezi foto)<sup>11</sup>.

În condițiile în care teritoriul României era amenințat să devină teatru de război, structurile Ministerului de Interne care îndeplineau atribuții în domeniul culegerii de informații și contraspionaj, în colaborare cu cele ale Ministerului de Război, și-au intensificat, în iarna și primăvara anului 1877, activitatea de monitorizare și penetrare informativă a garnizoanelor turcești de pe malul drept al Dunării.

Măsurile de siguranță întreprinse de autorități, precum expulzarea unor străini potențiali agenți turci și dispunerea unităților militare românești de-a lungul fluviului au anihilat, în mare parte, acțiunile serviciului secret otoman care recursese la practica spionajului „prin interpuși” – utilizarea unor persoane de cetățenie austro-ungară, greacă etc., care se aflau în România cu diverse acoperiri legale. Organele de contrainformații au depistat din timp aceste noi practici, arestând numeroși agenți care acționau îndeosebi în porturile dunărene sub acoperiri de comercianți, antreprenori sau personal navigant<sup>12</sup>.



Deoarece garnizoana turcă din cetatea Vidin executa un foc precis de artilerie asupra unităților militare românești cantonate în jurul Calafatului, s-a ajuns la concluzia că aceste informații secrete (desfășurarea armatei române în zonă) erau furnizate inamicului de către supușii străini din această localitate, al căror număr crescuse simțitor odată cu declanșarea ostilităților. În consecință, s-a procedat în aprilie – mai 1877 la îndepărtarea supușilor străini din zona Calafatului, bănuți de activitate de spionaj, privând comandamentul otoman de o valoroasă sursă de informații.

Armata otomană, în urma bombardamentelor intense efectuate de artileria noastră poziționată la Calafat, Oltenița, Izlaz, Bechet sau Corabia renunță, practic, la orice intenție de a iniția o campanie militară pe teritoriul României.

Prin vigilența organelor administrative au fost descoperite din timp acte de diversiune puse la cale de agenți ai spionajului turc, precum încercări de distrugere a rețelei de telegraf. S-a interzis categoric șefilor de stații telegrafice să mai transmită altor persoane copii după rapoartele telegrafice ale comandanților militari români. În timpul trecerii Dunării de către armatele rusești, toate oficiile poștale și telegrafice din sudul țării au sistat comunicările<sup>13</sup>.

Funcționarii Ministerului de Interne și militarii români au comunicat comandamentului imperial rus o serie de informații secrete despre disponerea, forța de luptă, armamentul trupelor Înaltei Porți care au fost valorificate în organizarea trecerii, cu succes, a Dunării, în noaptea de 14/15 iunie 1877 (pe la Zimnicea), și în desfășurarea primelor lupte ale rușilor cu turcii: Nicopole, începutul lunii iulie.

Necesitatea adoptării măsurilor de contracarare a acțiunilor de spionaj și sabotaj posibil a fi inițiate de armata otomană, reiese și dintr-o telegramă emisă de Ministerul de Război și adresată unităților române staționate în proximitatea orașului Craiova, mai 1877. Pregătirile militare și aflusul masiv de armament și muniție necesită înființarea unei rețele de depozite militare în zonă, care trebuie protejate corespunzător „spre a nu fi espuse a deveni pradă unor spioni sau aventurări îndrăznețe cari ar

putea să le incendieze sau distrugă și aceasta cu atât mai bine cu cât inamicul întrebunțește orice mijloace numai să-și ajungă scopul și cu atât mai mult cu cât poliția militară și civilă sunt forte slabe lipsindu-le cu totul mijloacele”<sup>14</sup>.

De remarcat este și schimbul de informații militare între comandamentul român și armata sârbă care, deși înfrântă cu un an în urmă, își păstrase capacitatea combativă și posibilitățile de culegere a informațiilor din viitorul teatru de operațiuni bulgar. Amintim doar faptul că, la 5 mai 1877, colonelul Horvatovici, comandantul trupelor sârbești din Negotin, îl informează pe colonelul Mihail Cristodulo Cerchez, comandantul Diviziei I, asupra efectivelor și dotării trupelor otomane din zona Vidin, aflate în stare de alarmă și adăpostite în puternice poziții defensive.

„Trupele din Vidin după informațiile din Serbia.

Spre cetate se află 12 tabere a 500 .....	6.000
La Calmegda afară din cetate 1 poziție 30 tab. a 500 .....	15.000
La Calmegda afară din cetate 2 poziții 3 tab. a 500 .....	1.500
În Belerada (pe deal Diiu) 7 tab. a 500 .....	3.500

Pe portu de lângă Diiu de la 3 până la 4 baterii artileria cetății. Pe granița Serbiei sunt trei regimente cerchezi, cavaleria 3 escadroane în Vidin. Bașa-buzucii s-au transformat în armată regulată. În port se află un monitor cu două tunuri, un vapor de lemn cu 4 tunuri, 7 șeici cu pânze”<sup>15</sup>.

Seriozitatea cu care guvernul și comandamentul armatei au gestionat periculoasa situație existentă în primăvara anului 1877 la granițele României a permis ca teritoriul țării să nu fie, cu excepția unor firave încercări, teatru de luptă în acest conflict regional. Activitatea informativă „de pe teren”, fie că era vorba de palierul diplomatic sau cel militar, și-a adus o crucială contribuție la adoptarea unei atitudini proactive, în concordanță cu interesele strategice ale statului român. Mai ales că pericolul fusese real în primăvara lui 1877, așa cum arată informațiile furnizate guvernului la 4 aprilie de către agentul diplomatic la Viena, Ion Bălăceanu: „Clapka (general maghiar, n.n.) a trecut prin Viena



venind din Constantinopol. El a spus confidențial ambasadorului francez că turcii vor ocupa patru puncte pe malul nostru și anume: Calafat, Turnu – Măgurele, Oltenița și Barboși, pentru a distruge calea ferată și a ocupa Bucureștiul”<sup>16</sup>.

Imediat după primirea acestei informații de maximă importanță, guvernul român, dispunând și de o eficientă rețea informativă în sudul Dunării, a trimis la Berlin, Roma, Paris și Viena (10 aprilie 1877) un memoriu bine documentat în care se arăta dramatismul situației și necesitatea adoptării de către marile puteri a unei atitudini ferme față de intențiile Porții: „...Astăzi suntem amenințați de Turcia până în căminurile noastre și imperiul își propune de a face ravagii în țara noastră pentru a susține pe socoteala noastră un război pe care noi nu l-am dorit și a face astfel din România o a doua Bulgaria. Prin urmare, *noi știm precis că un corp de 30.000 de Cerchezi și Bașibuzuci având în fruntea lor pe cei doi șefi, care s-au remarcat cel mai mult prin cruzimea lor în Bulgaria, este destinat să treacă în România imediat după trecerea Prutului de către armata rusă* (subl. n.).

...Vă rog să vă întrețineți din nou cu contele Andrassy (Decazes, Melegari, Bülow) despre criza prin care trecem și să insistați pe lângă Excelența Sa să întrepună bunele sale oficii dacă nu, în numele dreptului, atunci în cel al umanității pentru a cruța România de urmările incalculabile, impunând Turciei de a rămâne în războiul cu Rusia pe linia de apărare a Dunării, conform declarațiilor repetate pe care Sublima Poartă le-a făcut, sunt acum trei luni, agentului nostru și mai multor reprezentanți ai puterilor garante”<sup>17</sup>.

Pregătirea amănunțită a „liniei Dunării” ca barieră defensivă și rapiditatea cu care trupele ruse au trecut în Bulgaria, obligând comandamentul otoman să-și canalizeze forțele în direcția lor, au zădărnicit planurile Înaltei Porți de a transla operațiunile militare pe malul nordic al Dunării; teritoriul românesc a fost ferit, astfel, de atrocitățile cu care Serbia și Bulgaria se confruntaseră cu puțin timp în urmă.

Cu toate că neutralitatea Dunării era înscrisă în tratate și convenții internaționale, pe tot parcursul desfășurării operațiunilor militare ruso-româno-turce navigația și comerțul pe fluviu au

fost întrerupte, ceea ce a cauzat mari pierderi economiilor statelor riverane.

După primele succese destul de facile înregistrate pe frontul din Bulgaria (mai - iulie 1877), situația se complică pentru forța expediționară rusă odată cu ieșirea din cetatea Vidinului a armatei de intervenție conduse de Osman Pașa. Generalul otoman, care avea intenția de a veni în sprijinul cetății Nicopole, odată aceasta cucerită de ruși, își schimbă direcția de marș, ajungând la Plevna. Intuind importanța strategică deosebită a sistemului fortificat al Plevnei, experimentatul militar turc îl transformă „din o pozițiune de luptă accidentală, cum o considerau rușii la început, într-o puternică cetate de moment: obiectivul final și hotărâtor al campaniei”<sup>18</sup>.

Campania militară ia o turnură dramatică pentru Rusia țaristă, aceasta fiind obligată să ia în calcul prelungirea ei (se considerase anterior că, în maxim o lună, Poarta va fi învinsă), creșterea costurilor umane și materiale, complicații diplomatice etc. Așadar, Petersburgul este obligat să apeleze la ajutorul armatei române, care va da dovadă de profesionalism și curaj în dificilul asediu al Plevnei (iulie – noiembrie 1877), militarii români sub conducerea principelui Carol I contribuind decisiv la deznodământul favorabil al războiului.

Amintim faptul că, deși România și-a adus un aport incontestabil la victoria Imperiului Țarist asupra celui Otoman, Petersburgul a încercat, în anii următori, să facă uitată această contribuție, încercând, practic, să rescrie istoria războiului. Totuși, cancelariile europene nu s-au lăsat influențate, armata română fiind elogiată și la distanță de decenii; mărturie stau numeroasele rapoarte ale diplomaților europeni transmise cancelariilor lor cu ocazia unor evenimente de comemorare a bătăliilor din 1877-1878.

În anul 1902, cu ocazia sărbătoririi a 25 de ani de la victoria țaristă din pasul Șipca (Munții Balcani), ministrul Belgiei la Viena, comentând faptul că niciun delegat român nu fusese invitat la aceste serbări, iar aportul României trecut sub tăcere, consemna: „Dacă armata română n-ar fi venit în ajutorul armatei ruse amenințate de Osman pașa, războiul ar fi putut lua altă

întorsătură întrucît la 31 iulie 1877 comandantul șef al armatei moscovite, marele duce Nicolae, care împresura Plevna, i-a telegrafiat principelui Carol: «Turcii, masînd cele mai mari trupe la Plevna, ne distrug». La care românii au trecut de îndată Dunărea, au mers în marș forțat spre Plevna și au salvat situația”<sup>19</sup>.

Ministrul britanic la București, comentînd și el în 1902 omiterea guvernului român de la ceremoniile care avuseseră loc la Șipca, arăta cît se poate de clar: „Românii declară - și eu cred că pe bună dreptate - că dacă armata română sub comanda regelui (atunci principe) Carol n-ar fi venit în ajutorul armatei ruse din fața Plevnei, aceasta din urmă ar fi fost împinsă dincolo de Dunăre, iar Bulgaria ar mai fi încă și acum provincie turcească”<sup>20</sup>.

În 1912, ministrul Belgiei la St. Petersburg, relatînd despre deplasarea Marelui Duce Nicolae la București pentru a înmîna bastonul de feldmareșal rus regelui Carol I, apreciază: „Această distincție amintește rolul strălucit jucat de principele Carol în timpul războiului din 1877 după telegrama celebră a împăratului Alexandru II: «cauza creștină este în pericol, vino în ajutorul meu !» precum și funcția de comandant șef al armatelor ruso-române pe care a exercitat-o în fața Plevnei”<sup>21</sup>.

## Concluzii

Războiul din 1877–1878 a reliefat necesitatea existenței permanente a unui organism superior de concepție și comandă, menit să asigure adaptarea structurilor militare la noile condiții de dezvoltare create de obținerea independenței naționale și de numeroasele modificări survenite în raporturile de forțe pe arena internațională.

Pornind de la experiența participării la Războiul de Independență, autoritățile politice și militare au impus schimbări majore la nivelul conducerii și administrației armatei, precum și în fizionomia structurilor militare. Începînd cu anul 1882, odată cu înființarea Marelui Stat Major, structura informativă a armatei capătă mai multă coerență și consistență, iar activitatea informativă intră în etapa a doua de evoluție, în care informațiile și contrainformații militare vor avea un caracter întrunit.

Prin Înaltul Decret Regal din 29 noiembrie 1882, Statul Major General a devenit organul permanent de conducere al armatei, avînd în compunere trei secții: Secția I (personal, mobilizare, operații), Secția a II-a (*informații*) și Secția a III-a (comunicații și transporturi)<sup>22</sup>.

În 1884, prin Decretul nr. 158 este aprobat Regulamentul serviciului de stat major în care este inclus și cadrul normativ intern al Secției a II-a, iar din 1897 secția se va numi Secția a II-a – Statistică militară, studiul armatelor străine, informații, transporturi, telegrafie, misiuni și chestiuni internaționale și va fi organizată în două birouri<sup>23</sup>.

O dată cu înființarea Școlii Superioare de Război, în 1889, s-a introdus și un curs de specialitate, care la capitolul VI prezenta „Serviciul informațiunilor”. Din argumentațiile acestui curs reieșea faptul că serviciul de informații are un rol capital în conducerea războiului. Semnificativă era și prezentarea mijloacelor prin care, în epocă, se puteau culege informațiile absolut necesare forurilor superioare militare: 1) hărțile și documentele adunate din timp de pace; 2) documentele găsite sau luate de la inamic; 3) interogarea locuitorilor, prizonierilor și dezertorilor; 4) spionajul (în sensul recurgerii de către M.St.M. la serviciul agenților rezidenți în rândurile inamicului, în vremuri de pace ori de război); 5) informații procurate de cavalerie; 6) recunoașterile prin atașați militari; 7) recunoașterile topografice etc<sup>24</sup>.

Deceniile următoare vor avea o deosebită importanță pentru tot ce va însemna, ulterior, informații și contrainformații militare în armata română, iar transformările survenite vor conduce la deținerea, de către aceasta, a unei structuri militare de informații relativ moderne, cu misiuni precise și cu un set coerent de norme interne de funcționare.

## Bibliografie:

1. Arhivele Naționale ale României, *Fond Ministerul de Război, Parte structurală Marele Stat Major. Marele Cartier General*.
2. Academia Română, *Documente privind istoria României. Războiul pentru Independență*, vol. II, Editura Academiei RPR, București, 1952.

3. Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, coord. Dan Berindei, Editura Enciclopedică, București, 2003.
4. APARASCHIVEI, Sorin; Lucinescu Ioan Codruț, *Cercetări asupra începuturilor istoriei moderne a serviciilor de informații românești 1842-1878*, Editura ANIMV, București, 2018.
5. BOBOCESCU, Vasile, *Momente din istoria Ministerului de Interne*, vol. I, Editura Ministerului de Interne, București, 2000.
6. BULEI, Ion, *Românii în secolele XIX-XX. Europeanizarea*, Editura Litera, București, 2011.
7. ISAR, Nicolae, *Istoria modernă a românilor 1774/1784-1918*, Editura Universitară, București, 2006.
8. NICOLESCU, Lenuța, *Secția a 2-a Informații a Marelui Stat Major*, în revista „Document”, nr. 2(6)/1999, <http://www.mapn.ro/smg/SIA/document1.html>
9. RACOVICIANU, Sanda, *Informații din arhivele străine referitoare la aportul României la Războiul din 1877-1878*, în „Volum omagial dedicat centenarului independenței României”, Editura Academiei RSR, București 1978.
10. ROSETTI, Radu, *Documente inedite relative la corpul de observație de la Gruia (1876)*, publicat în „Anuarul Institutului de Istorie Națională 1928-1930”, Alex. Lapedatu și Ioan Lupaș coordonatori, Cluj, 1930.
11. SCORPAN, Costin, *Istoria României. Enciclopedie*, Editura Nemira, București, 1997.
12. TRONCOTĂ, Cristian, *România și frontul secret*, Editura ELION, București, 2008.

<sup>1</sup> Costin Scorpan, *Istoria României. Enciclopedie*, Editura Nemira, București, 1997, p. 595.

<sup>2</sup> Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, coord. Dan Berindei, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 664.

<sup>3</sup> Nicolae Isar, *Istoria modernă a românilor 1774/1784-1918*, Editura Universitară, București, 2006, p. 309.

<sup>4</sup> Ion Bulei, *Românii în secolele XIX-XX. Europeanizarea*, Editura Litera, București, 2011.

<sup>5</sup> A se vedea, pe larg, volumul *Cercetări asupra începuturilor istoriei moderne a serviciilor de informații românești 1842-1878*, autori Aparaschivei Sorin și Lucinescu Ioan Codruț, Editura ANIMV, București, 2018.

<sup>6</sup> Sursa: [http://www.armyacademy.ro/e-learning/working/capitol\\_5.html](http://www.armyacademy.ro/e-learning/working/capitol_5.html)

<sup>7</sup> Detalii referitoare la rapoartele informative întocmite de această structură militară temporară se găsesc în studiul generalului Radu Rosetti, *Documente inedite relative la corpul de observație de la Gruia (1876)*, publicat în „Anuarul Institutului de Istorie Națională 1928-1930”, Alex. Lapedatu și Ioan Lupaș coordonatori, Cluj, 1930, pp. 307-340.

<sup>8</sup> Academia Română, *Documente privind istoria României. Războiul pentru Independență*, vol. II, Editura Academiei RPR, București, 1952, p. 516.

<sup>9</sup> Academia Română, *Documente privind istoria României. Războiul pentru Independență*, vol. II, p. 580.

<sup>10</sup> Arhivele Naționale ale României, *Fond Ministerul de Război, Parte structurală Marele Stat Major. Marele Cartier General*, Dosar nr. 6/1877-1878, vol. I, file 210 – 214.

<sup>11</sup> Ibidem, fila 212.

<sup>12</sup> Vasile Bobocescu, *Momente din istoria Ministerului de Interne*, vol. I, Editura Ministerului de Interne, București, 2000, p.69.

<sup>13</sup> Ibidem, p. 70.

<sup>14</sup> Arhivele Naționale ale României, *Fond Ministerul de Război, Parte structurală Marele Stat Major. Marele Cartier General*, Dosar nr.6/1877, fila 82.

<sup>15</sup> Academia Română, *Documente privind istoria României. Războiul pentru Independență*, vol. II, p. 588-589.

<sup>16</sup> Ibidem, p. 109-110.

<sup>17</sup> Ibidem, p.167.

<sup>18</sup> Nicolae Densușianu, *Istoria militară a poporului român*, Editura Vestala, București, 2002, p. 403-404.

<sup>19</sup> Sanda Racovicianu, *Informații din arhivele străine referitoare la aportul României la războiul din 1877-1878*, p. 284, în „Volum omagial dedicat centenarului independenței României”, Editura Academiei RSR, București 1978.

<sup>20</sup> Ibidem.

<sup>21</sup> Ibidem, p. 285.

<sup>22</sup> Cristian Troncotă, *România și frontul secret*, Editura ELION, București, 2008, p.29.

<sup>23</sup> Lenuța Nicolescu, *Secția a 2-a Informații a Marelui Stat Major*, în revista „Document”, nr. 2(6)/1999, p. 57, <http://www.mapn.ro/smg/SIA/document1.html>

<sup>24</sup> Cristian Troncotă, op. cit., p.29-30.

